

Prevence nade vše!

Žakovský sešit

Prevence nade vše!

Žákovský sešit

Tvůrci vzdělávacího programu: Mgr. Jan Kabrda, Ph.D.

RNDr. Bc. Šárka Palcrová

RNDr. Václav Novák, Ph.D.

Mgr. Michaela Frühbauerová

Mgr. Alena Čeplová

Mgr. Roman Veselský

Mgr. Marie Dohnalová

Mgr. Radka Pohanová

Mgr. Stanislav Pohan

Odborný garant: Mgr. Jan Kabrda, Ph.D.

Fotografie a obrázky: Zdroje fotografií a obrázků jsou uvedeny na str. 90–94

Pokud není uvedeno, je autorem fotografií a obrázků tvůrčí kolektiv (Regionální rozvojová agentura Vysočina, z.s.p.o.).

Místo Jihlava

Rok 2020

Práva k užívání: Všechny materiály vytvořené v rámci vzdělávacího programu jsou k dispozici pod licencí Creative Commons Uvedte původ – Zachovejte licenci 4.0 (CC BY-SA 4.0).

OBSAH

1.	Demokracie vs. diktatura <i>aneb</i> základní znaky svobodných a nesvobodných forem vlády.....	3
2.	Lež má rudé rohy <i>aneb</i> marxismus a komunismus	8
3.	Jak si stojíme - ČR, Evropa a svět <i>aneb</i> stav a vývoj demokracie, lidských práv a svobod ve světě 13	
4.	Kdo jsem <i>aneb</i> otázky identity a národa	19
5.	Řekni rasismu ne - úvod do otázek stereotypů a rasismu.....	23
6.	Řekni rasismu ne – diskutujme o stereotypech, diskriminaci, rasismu a nenávisti!	28
7.	Řekni rasismu ne – modelové scénky na téma stereotypů, rasismu a diskriminace	33
8.	Neonácky nestrpím – nacionalismus, nacismus a neonacismus	38
9.	Neonácky nestrpím – neonacismus ve světě a u nás	43
10.	Neonácky nestrpím – hudbou proti nenávisti	49
11.	Média všude kolem nás <i>aneb</i> od knihtisku k multimédiím	54
12.	Mediální manipulace <i>aneb</i> etika žurnalistů	61
13.	Mysli kriticky <i>aneb</i> jak poznat dezinformaci	65
14.	Dezinformační válka <i>aneb</i> když se střídá dezinformacemi (1)	70
15.	Dezinformační válka <i>aneb</i> když se střídá dezinformacemi (2)	74
16.	Kyberšikana <i>aneb</i> šikana přes internet (1)	77
17.	Kyberšikana <i>aneb</i> šikana přes internet (2)	81
18.	Kdo nám pomůže <i>aneb</i> když prevence nestačí	85

1. Demokracie vs. diktatura *aneb* základní znaky svobodných a nesvobodných forem vlády

V této hodině se budeme zabývat rozdíly mezi demokracií a diktaturou; nevýhodami a riziky diktátorské vládnutí; výhodami a přínosy demokracie.

Volby v demokracii a v totalitě

Volby jsou jedním ze základních způsobů, kterými mohou občané promlouvat do správy státu. Vyzkoušejme si nyní, jak se liší volby v demokracii a v totalitě.

Níže naleznete dva volební lístky – jeden pro volby v demokracii a jeden pro volby v totalitě. Pročtěte si oba lístky a v každém zaškrtněte tu stranu, kterou budete volit.

Výsledky můžete sečíst a vyhodnotit se spolužáky.

Poté se **zamyslete** a **diskutujte** svoje poznatky, názory a pocity. Oboje volby srovnejte. V čem se volby lišily, jak jste se při nich cítili? Mohou mít i volby v totalitě nějaké výhody? A mohou mít i volby v demokracii nějaké nevýhody?

1 Volby v totalitě

Volební list pro občany Socialistické republiky Banánie

Účast u voleb: **povinná**

Zaškrtněte jednu vybranou politickou stranu.

☐ Komunistická strana

Program:

- dokončení likvidace soukromého hospodaření v průmyslu a zemědělství;
- zachování Komunistické strany jako jediné a vedoucí síly ve státě;
- zachování přátelství a bratrství se Svazovou socialistickou republikou Bodlákií na věčné časy.

2 Volby v demokracii

Volební list pro občany Slunčkové republiky

Účast u voleb: **nepovinná**

Zaškrtněte jednu vybranou politickou stranu.

☐ Liberální strana

Program:

- nízké daně, nízké sociální dávky;
- podpora školství, vědy a výzkumu, internet zdarma;
- umožnění manželství a adopcí dětí pro páry stejného pohlaví.

☐ Lidová strana

Program:

- o něco nižší daně;
- podpora zemědělců a venkova, podpora drobných živnostníků;
- podpora rodin s dětmi, zákaz potratů, zákaz manželství a adopcí dětí pro páry stejného pohlaví.

☐ Pokroková strana

Program:

- o něco vyšší daně;
- legalizace marihuany, umožnění manželství a adopcí dětí pro páry stejného pohlaví, internet zdarma;
- ochrana životního prostředí.

☐ Strana práce

Program:

- vyšší daně, vyšší důchody, vyšší sociální dávky, vyšší podpora nezaměstnaným;
- podpora průmyslu;
- jízdné pro děti a důchodce zdarma.

Znaky demokracií x diktatur

① Nejdříve si ujasněme hlavní pojmy, které budeme v této hodině používat.

Forma vlády je způsob uspořádání politiky a vlády ve státě.

Hlavní **svobodnou** formou vlády je **demokracie**. Slovo pochází z řečtiny a značí vládu lidu, a to především skrze svobodné volby; je postavena na svobodě a rovnosti všech lidí.

Hlavní **nesvobodnou** formou vlády je **autoritářství** (ze slova „autorita“ ve smyslu „moc“). V něm nacházíme silnou ústřední vládu, práva a svobody jsou omezeny. **Diktatura** (ze slova „diktát“ ve smyslu „rozkaz“) je vyšším typem autoritářství se silnou osobou vůdce – diktátora. Pojem diktatura zde zjednodušeně užíváme jako zastřešující pro všechny formy nesvobody. **Totalita** (ze slova „totální“ ve smyslu „úplný“) je pak nejvyšším stupněm nesvobody, vládci v ní mají úplnou a neomezenou moc, není povolena opozice a je tvrdě potlačováno veškeré svobodné jednání.

② Nyní se pokusíme rozlišit hlavní znaky a rysy svobodných a nesvobodných forem vlády.

Zkompletujte tabulku níže. Určete, které rysy a znaky patří k **demokracii** (označte "+"), a které naopak k **diktatuře** (označte "-"). Poté pojmy spojte do logických **dvojic** (pomocí čísel, 1 až 9).

Rysy a znaky	+/-	číslo
aktivní zapojení lidí do veřejného života		
dodržování lidských práv a svobod		
korupce pouze malá		
nemožnost zapojení lidí do veřejného života		
média ovládaná vládou (politiky) a cenzurovaná		
nezávislá a necenzurovaná média		
nezávislé soudy		
opozice slabá a pronásledovaná		
ovlivňování či falšování voleb		
porušování lidských práv a svobod		
průhledně a veřejně činěná rozhodnutí		
rozhodnutí činěná ve skrytu a bez dohledu veřejnosti		
silná korupce		
silná politická opozice		
soudy pod vlivem vlády (politiků)		
svobodné a spravedlivé volby		
zneužívání moci vládou a porušování vlastních zákonů		
platnost zákonů pro všechny stejně		

③ A na závěr tu máme rozšíření pro bystré hlavy ☺ – **vysvětlete** následující pojmy:

- opozice =
- cenzura =
- korupce =

Hlavní znaky svobodných a nesvobodných forem vlády

Co vyplynulo z tabulky?

① Diktatury – základní znaky a problémy

Volby v diktatuře jsou pouhou **fraškou**: buď se vůbec nekonají; nebo je omezený či žádný výběr (viz volby na začátku hodiny); nebo jsou zfalšované; nebo jejich výsledky nemají vliv na vládu v zemi. Takto fungovaly volby např. v komunistickém Československu: volby probíhaly, ale bylo možné si „vybrat“ jen z jedné strany, resp. tzv. Jednotné kandidátky Národní fronty (s vedoucí úlohou Komunistické strany Československa).

V diktatuře je **pronásledována opozice**: je zakazována, zastrašována, šikanována, či přímo fyzicky likvidována. To se děje např. v současném Rusku: předák opozice Boris Němcov byl zastřelen, zřejmě na politickou objednávku; další opoziční předák Alexej Navalnyj je neustále vyšetřován a zavírán do vězení za vykonstruované či banální přestupky a je mu zakazováno kandidovat na prezidenta.

V diktatuře vláda **zneužívá svou moc**: zneužívá zákony, úřady, policii, armádu či tajné služby k potlačování protivníků. To se děje např. v africkém Zimbabwe: členové i voliči opozice jsou zatýkáni, mláceni, mučeni, vražděni, masakrováni přímo bezpečnostními složkami (armáda, tajné služby) či gangy příznivců prezidenta (za nečinného přihlížení policie).

V diktatuře bují **korupce**. Tu lze chápat buď v užším smyslu jako uplácení; nebo v širším smyslu jako všechny způsoby nezákonného chování politiků a úředníků, zvláště rozkrádání a obohacování se z veřejných prostředků. Tím byl proslulý někdejší africký Zair (dnes Demokratická republika Kongo), jehož prezident Mobutu během své vlády v letech 1965–97 nashromáždil osobní majetek ve výši zhruba 15 mld. amerických dolarů, vč. nadzvukového tryskáče Concorde k nákupním výletům do Paříže, a to ve zbláčené zemi plné hladu a nemoci.

V diktatuře je běžná **cenzura**: vláda ovládá média a zasahuje do jejich obsahu. Jako příklad může opět sloužit komunistické Československo: Komunistická strana Československa měla plně pod kontrolou rádio, televizi i noviny; kontrolovala obsah knih, filmů, divadelních her či hudby; ale státní orgány též otevíraly a kontrolovaly obsah dopisů, balíků apod.

Obr. 1.1 Transparent „Putin (tj. ruský prezident) zabil Němcova!“

② Demokracie – základní znaky a výhody

V demokracii jsou **odděleny** tzv. **tři moci**, tj. existuje co největší oddělení moci zákonodárné (parlament), výkonné (vláda) a především soudní, tj. soudy jsou nezávislé.

V demokracii funguje **právní stát**, tj. **zákonnost** – zákony platí pro všechny, i ty nejmocnější.

A konečně, v demokracii je vládnutí **průhledné** a na očích lidí; jelikož mocní (politici, vláda) jsou **dozorováni** a **kontrolováni**, a to pomocí následujících čtyř nástrojů:

1. Opozice v demokracii volně působí, je silná, zastoupená v parlamentu, má slovo, dostane se do médií, má možnost kontrolovat činnost vlády.

2. Soudy jsou v demokracii silné, nezávislé na politicích, vláda do nich nezasahuje. Stejně nezávislá a nepolitická musí být i policie, armáda a tajné služby – slouží zemi, ne vládě.

3. Média musí být v demokracii nezávislá, necenzurovaná, silná. Jsou označovány jako „hlídací psi demokracie“ – odhalují špinavosti a problémy a seznamují s nimi veřejnost.

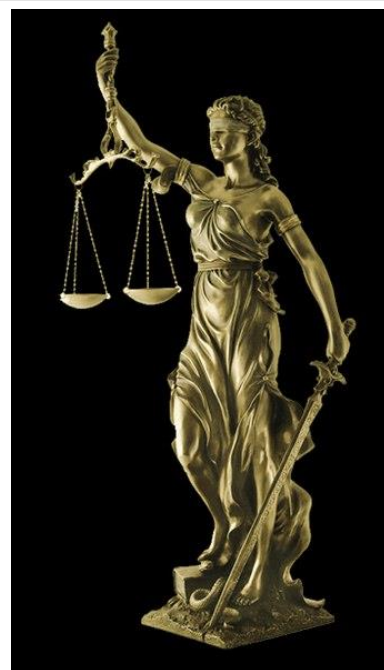
4. Jedním ze základů demokracie je **občanská společnost**, tj. zapojení lidí do veřejného života i mimo volby. Volby samotnou demokracii ještě nevytváří; aktivní občanství je „podhoubím“ demokracie. Občanskou společnost tvoří například nevládní a neziskové organizace, spolky a sdružení; v případě nesouhlasu s vládou jsou možné demonstrace, protesty, petice, stížnosti, podněty; účast na místní politice v obcích.

③ Shrnutí

I v demokracii se dějí chyby a přehmaty – i politici jsou jenom lidé, i v demokracii existuje v určité omezené míře korupce či snaha politiků zneužívat moc apod.

Ale demokracie má nekonečnou sílu **poučit se** ze svých chyb a samu sebe **kontrolovat**, **opravovat** a **vylepšovat** pomocí dozoru, kontroly a „hlídacích psů“ (opozice, soudy, média, občanská společnost).

Diktatura tyto nástroje nemá, a proto je neopravitelná a směřuje k čím dál větším výstřelkům.

Obr. 1.2 Iustitia (Spravedlnost)

meč = autorita, váhy = objektivnost,
páska přes oči = nestrannost

Opakování

Znovu vyjmenujte základní **znaky** demokracií a diktatur. Své odpovědi porovnejte s tabulkou výše.

2. Lež má rudé rohy *aneb* marxismus a komunismus

Tato hodina představuje jednu z totalitních forem vlády – komunismus. Bude nás zajímat, co to komunismus je, kdy a kde byl ve světě využit a jaké měl důsledky; jak byli komunistickým režimem postiženi obyvatelé Vysočiny; zda si lze z příběhů lidí pronásledovaných komunismem odnést poučení i pro dnešek.

Pojmy související s komunismem

Podívejme se nejdříve na některé cizí pojmy, které budeme v této hodině používat.

V tabulce dopište k jednotlivým definicím odpovídající pojmy z následujícího seznamu: **marxismus**, **komunismus**, **socialismus**, **totalita**, **kolektivizace**, **kulak**¹. Úkol je to obtížný, ale když si pozorně přečtete definice, zjistíte, že je dokážete přiřadit k pojmům, aniž byste je předtím znali.

Definice	Pojem
soukromý zemědělec, který nechtěl během kolektivizace (v komunistickém Československu v 50. letech) odevzdat své pozemky státu a vstoupit do zemědělského družstva, a byl za to pronásledován	
jakýkoli politický systém, v němž mají vládcí úplnou a neomezenou moc a v němž není povolena opozice	
výklad toho, jak svět funguje a jak by fungovat měl, postavený na díle Karla Marxe, jehož cílem je vytvořit beztřídní (tj. zcela rovnostářskou) společnost, a to pomocí revolučního boje	
proces v komunistickém Československu v 50. letech, při kterém byli soukromí zemědělci nuceně zbaveni půdy a zařazeni do státem řízených jednotných zemědělských družstev a státních statků	
víra v beztřídní (tj. zcela rovnostářskou) společnost; nebo systém postavený na státním vlastnictví, řízení hospodářství a na totalitní vládě komunistické strany	
víra, že všichni lidé by měli rovným dílem sdílet bohatství země, nebo politický systém postavený na této víře; nebo předstupeň komunismu	

¹ Definice přejaty, upraveny a zjednodušeny z: Cambridge Dictionary [online]. Cambridge, UK: Cambridge University Press [cit. 2020-03-26]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/>; a Totalita.cz [online]. [cit. 2020-04-07]. Dostupné z: <http://totalita.cz/>.

Komunismus ve světě a v Československu

Co to tedy komunismus je a jaké měl projevy a důsledky ve světě a v Československu?

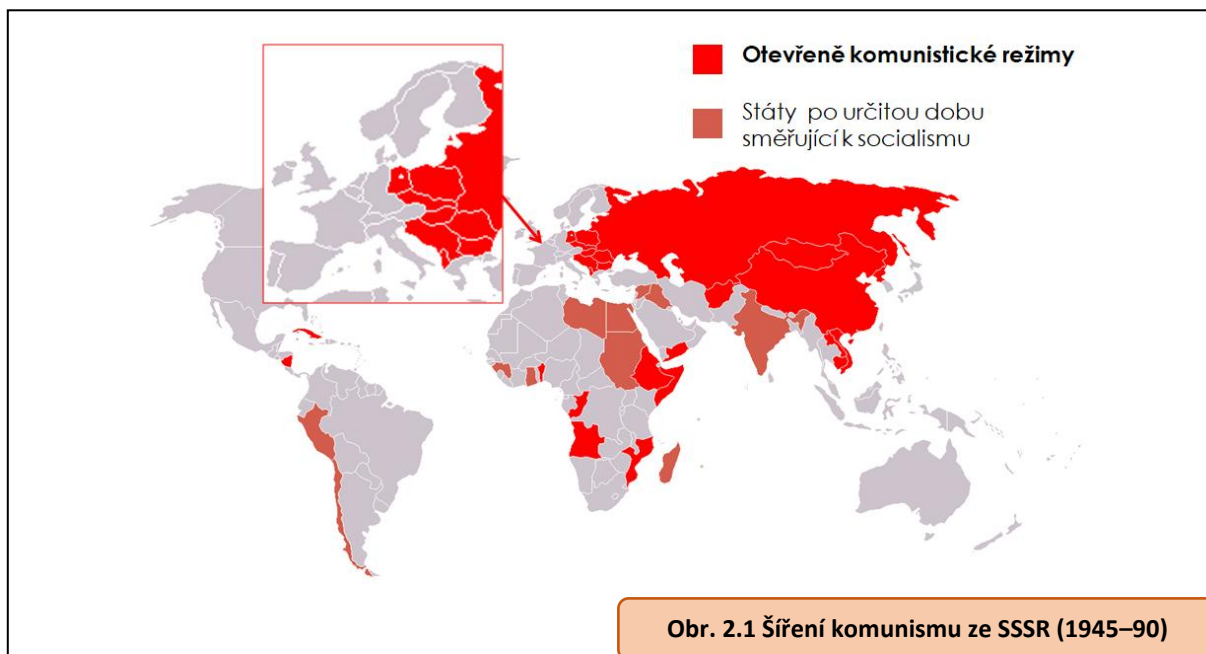
① Marxismus a komunismus

Karl Marx (1818–83) byl německý filozof a ekonom; jeho učení označujeme jako **marxismus**. Marx kritizoval kapitalismus (tržní hospodářství) kvůli velkým rozdílům v bohatství mezi lidmi; požadoval jeho náhradu **socialismem**, resp. **komunismem**, tj. zcela rovnostářskou společností, a to ozbrojeným revolučním bojem.

② Komunismus v Sovětském svazu

V roce 1917 proběhla v Rusku komunistická revoluce, později vznikl Sovětský svaz (SSSR, 1922–1991). Jednalo se o tuhou komunistickou diktaturu, resp. **totalitu**. Zvláště na začátku probíhal silně tzv. **rudý teror** – likvidace opozice, pracovní a koncentrační tábory pro odpůrce režimu (*gulagy*), znárodňování soukromých podniků a kolektivizace zemědělství, vč. likvidace soukromých zemědělců (*kulaků*).

Po 2. sv. válce sváděl SSSR v rámci tzv. **studené války** souboj se Západem, ale nedokázal hospodářsky konkurovat USA. I proto došlo na konci 80. let k postupnému rozkladu a rozpadu SSSR. V období po druhé světové válce se nicméně komunismus úspěšně šířil ze SSSR do zahraničí (viz obr. 2.1) – do Asie, Latinské Ameriky a zvláště do střední Evropy, vč. Československa.

③ Komunismus v Československu

V souvislosti s tím došlo v Československu v roce 1948 (25. února) ke **komunistickému převratu** a nastolení tuhé komunistické diktatury po sovětském vzoru. Šlo o totalitu s vládou jedné strany (KSČ – Komunistická strana Československa). Československo fungovalo jako loutka SSSR a bylo zařazeno do sovětského hospodářského i vojenského bloku.

Následovaly tyto kroky: zákaz politické opozice, ovládnutí médií a cenzura, znárodnění hospodářství a kolektivizace zemědělství, uzavření hranic na Západ (tzv. **železná opona** na hranici se západním Německem a Rakouskem), pronásledování církve (např. Josef Toufar – viz obr. 2.3), vykonstruované soudní procesy a politické vraždy a popravy (např. Milada Horáková, Heliodor Píka), věznění politických odpůrců v tvrdých podmínkách (např. pracovní tábory – uranové doly) apod.

Hospodářství bylo znárodněno doslova do poslední trafiky a bylo ústředně řízeno – stát rozhodoval o tom, co, jak, kým, kdy a v jakém množství se bude vyrábět. Nedostatek konkurence vedl k poklesu kvality a trvalému nedostatku zboží; nastal postupný rozklad hospodářství (viz obr. 2.2). Socialistické hospodářství mělo také hrozné dopady na **životní prostředí** – znečištění vody, vzduchu; zničení zemědělské půdy, poškození lesů exhalacemi.

V 60. letech se objevil pokus o uvolnění poměrů a zavedení tzv. „socialismu s lidskou tváří“, který vyvrcholil tzv. „**Pražským jarem**“. To ovšem ukončila v létě 1968 (21. srpna) invaze a okupace vojsky okolních socialistických zemí v čele se sovětskými. Následovala obnova tuhé komunistické diktatury, tzv. „**normalizace**“, a další vlna pronásledování a čístelek.

Postupně nicméně docházelo k posilování **opozice**. Ta zahrnovala jak jednotlivce (např. Václav Havel), tak i společný odpor, např. v podobě hnutí Charta 77. Opozici se také dostávalo podpory ze Západu. V listopadu roku 1989 pak konečně došlo k tzv. **Sametové revoluci** (17. listopad), která vedla k pádu komunistické diktatury, demokratizaci a svobodným volbám.

④ Oběti komunismu

Ve světě si podle odhadů komunismus vyžádal desítky miliónů obětí (podle některých údajů skoro 100 miliónů), což je srovnatelné s nacismem; nejvíce jich bylo v Číně a v SSSR. Jednalo se zvláště o popravy, úmrtí související s nucenými pracemi, vězněním, hladomory, válkami a genocidami.

V komunistickém **Československu** bylo zaznamenáno tisíce obětí (až 10 000), a to v důsledku poprav, věznění, nucených prací či pokusů o útěk za železnou oponu. Kromě toho bylo min. 200 tisíc lidí vězněno z politických důvodů, min. 150 tisíc lidí uprchlo přes hranice na Západ. Mezi oběti musíme ale počítat i statisíce zničených životů, a to různými způsoby (vyhazovy z práce, zákazy studia, nejruznější státní šikanou).

Hrubý domácí produkt (HDP, \$) na obyvatele jako ukazatel vyspělosti a bohatství země

	1950	1990
Rakousko	3 706	16 881
Itálie	3 502	16 320
Československo	3 501	8 517
Sovětský svaz	2 834	6 871

Před: Československo na úrovni Rakouska a Itálie ☺

Po: Československo na úrovni Sovětského svazu x Rakousko a Itálie v nedohlednu ☹

Obr. 2.2 Úpadek československého hospodářství v době komunismu (1948–89)

Obr. 2.3 Josef Toufar, kněz z Vysočiny, krutě umučený komunistickým režimem kvůli tzv. „číhošťskému zázraku“ (1950)

Příběhy bezpráví v komunistickém Československu

Podívejme se nyní podrobněji na příběhy několika lidí z Vysočiny. Ukážeme si na nich, jak konkrétně komunistický režim ničil životy a lidské osudy.

Vyberte si **jeden** (bystré hlavy zvládnou více 😊) ze čtyř příběhů níže. **Přečtěte** si jej v elektronické podobě a **odpovězte** na otázky.

Příběhy se nachází v **Mapě příběhů bezpráví**², která je součástí projektu Příběhy bezpráví³ v rámci programu Jeden svět na školách organizace Člověk v tísni.

K příběhu se dostanete buď přes přímý odkaz; nebo přes úvodní stránku Mapy příběhů bezpráví (<https://mapapb.jsns.cz/>) tak, že do vyhledávacího pole vlevo nahoře napíšete jméno člověka, o jehož příběh se jedná.

① Zdeňka Dufková: Osudy kulakovy dcery

(cesta: https://mapapb.jsns.cz/?contemporary_id=1028; Zdeňka Dufková, ID 1028)

② Jan Keller: Z faráře topičem

(cesta: https://mapapb.jsns.cz/?contemporary_id=1021; Jan Keller, ID 1021)

③ Bohumil Loucký: Jaroměřický kulak

(cesta: https://mapapb.jsns.cz/?contemporary_id=1003; Bohumil Lucký, ID 1003)

④ Jaromír Tomášek: Devět let v uranových dolech

(cesta: https://mapapb.jsns.cz/?contemporary_id=1011; Jaromír Tomášek, ID 1011)

Otázky:

① Zapište si:

Pro vaše spolužáky jednou až dvěma větami shrňte podstatu příběhu.

Příklad: „Bohumír Špaček byl v 60. letech ředitelem gymnázia, pro svůj nesouhlas se sovětskou okupací Československa v roce 1968 byl však z práce vyhozen a i jinak pronásledován.“

² Mapa příběhů bezpráví [online]. Praha: Jeden svět na školách - Člověk v tísni, 2020 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://mapapb.jsns.cz/>.

³ Příběhy bezpráví - Jeden svět na školách [online]. Praha: Člověk v tísni, 2020 [cit. 2020-04-07]. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/projekty/pribehy-bezpravi>.

2 Podrobněji se zamyslete:

Proč byl dotyčný člověk komunistickým režimem pronásledován?

Jak přesně se pronásledování komunistickým režimem projevovalo?

Jak se k tomuto pronásledování dotyčný člověk postavil, jak na ně reagoval?

3 Se spolužáky si příběhy vzájemně představte, diskutujte odpovědi na otázky a hledejte v příbězích společné rysy.

Shrnutí – společné rysy a poučení z Příběhů bezpráví

Co se v představených příbězích opakovalo?

Komu se bezpráví dělo?

Obvykle šlo o jedince (farář, sedlák) pro komunistický režim **nepohodlné** – byli to nezávislí lidé, neochotní s režimem spolupracovat; často *kulaci*, tj. sedláci, kteří nechtěli odevzdat svá pole státu a chtěli dál hospodařit soukromě.

Co se jim dělo?

Tito lidé byli komunistickým režimem (tj. úřady, funkcionáři) **šikanováni** a **pronásledováni** – docházelo k záborům pozemků, propadnutí majetku, výslechům, mučení, vykonstruovaným soudním procesům, věznění, vyhazovům z práce, zákazům studia, zastrasování, ponižování.

Jaká byla reakce těchto lidí?

Pronásledovaní nebyli jen oběťmi! Někteří se komunistickému režimu o to aktivněji **postavili** (šíření zakázané literatury, podpis Charty 77, odmítnutí cokoli prozradit), často na úkor bezpečí sebe i rodiny. Jiní se alespoň snažili přežít, někteří svým trýznitelům dokonce křesťansky odpustili.

A jaké si z toho můžeme vzít poučení pro dnešek?

Příběhy bezpráví byly ukázkami **aktivního občanství**, vzpoury jednotlivce proti systému, a hrdinství.

Obr. 2.4

3. Jak si stojíme - ČR, Evropa a svět *aneb* stav a vývoj demokracie, lidských práv a svobod ve světě

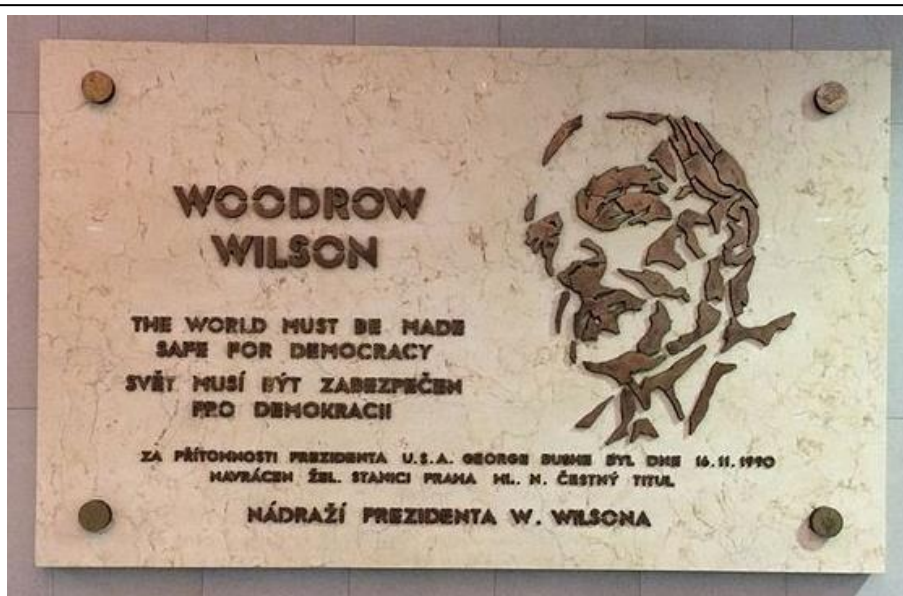
V této hodině nás bude zajímat, jak lze „měřit“ úroveň svobody a demokracie; jak se vyvíjela svoboda a demokracie ve střední Evropě a jak si stojíme ve srovnání s vybranými zeměmi světa.

Citáty slavných osobností o demokracii

Nejdříve se ale krátce vraťme k tomu, co to demokracie je a jaká je její podstata.

Ve čtveřici se zamyslete nad významem jednoho z následujících výroků a pokusit se jej vysvětlit – co jím chtěl autor říci, co říká o demokracii, k čemu nás nabádá, co nám radí. Bystré hlavy jistě zvládnou vysvětlit výroky více ☺.

- ① **Woodrow Wilson** (prezident USA, 1913-1921): „**Svět musí být zabezpečen pro demokracii.**“ (z projevu ke Kongresu, tj. americkému parlamentu, 2. dubna 1917; citát umístěn na pamětní desce na pražském Hlavním = Wilsonově nádraží)
- ② **Tomáš Garrigue Masaryk** (prezident Československa, 1918–1935): „**Demokracie je diskuse.**“
- ③ **Sir Winston Churchill** (britský premiér, 1940–45 a 1951–55): „**Říká se, že demokracie je nejhorší způsob vlády, s výjimkou všech ostatních, které jsme vyzkoušeli.**“
- ④ **Václav Havel** (československý a český prezident, 1989–2003): „**Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí.**“

Obr. 3.1 Pamětní deska na pražském Hlavním (Wilsonově) nádraží

„Měření“ demokracie - Freedom in the World

Po většinu této hodiny se budeme zabývat jedním z nejznámějších hodnocení úrovně svobody a demokracie. Nazývá se „Freedom in the World“ (Svoboda ve světě) a toto pojmenování je odvozeno od názvu organizace Freedom House. Podívejme se nejdříve, jak toto hodnocení vzniká a o čem vypovídá.

① O Freedom in the World

Freedom House je americká nevládní organizace, zabývající se od roku 1941 výzkumem a podporou demokracie a svobody ve světě.

Freedom House vydává od roku 1973 každoroční zprávy **Freedom in the World**, které hodnotí úroveň demokracie a svobody v jednotlivých státech světa.

Toto hodnocení pro každý stát v daném roce udává dvě čísla znamenající úroveň politických práv a občanských svobod. **Politická práva (PP)** se týkají možnosti zapojení člověka do politiky a rozhodování ve státech; **občanské svobody (OS)** se týkají práv a svobod člověka v běžném, každodenním životě.

Každé z těchto dvou čísel (PP a OS) může nabývat hodnot od 1 do 7, a to jako ve škole, tj. 1 = nejlepší (nejsvobodnější) a 7 = nejhorší (nejméně svobodné).

Hodnocení PP i OS se skládá z dílčích **okruhů** (např. „Volby a jejich průběh“); okruhů je celkem sedm. Každý z nich je tvořen několika **otázkami** (např. „Je soudnictví nezávislé?“); otázek je celkem 26. Hodnocení pro daný stát v daném roce začíná odpověďmi expertů na otázky → z odpovědí na otázky vzniká hodnocení jednotlivých okruhů → a souhrnem hodnocení jednotlivých okruhů vzniká konečné hodnocení úrovně PP a OS pro daný stát v daném roce.

Obr. 3.2 Socha svobody (New York, USA).
Pochodeň v její ruce je symbolem svobody a též znakem organizace Freedom House.

② Politická práva a občanské svobody dle Freedom in the World

A teď prakticky. Zkompletujte tabulku na následující straně⁴.

- ① Která skupina okruhů (1 až 3 nebo 4 až 7) patří k politickým právům (PP), a která k občanským svobodám (OS)?
- ② Ke každému okruhu přiřaďte jeden příklad otázky (pomocí čísel okruhů).

⁴ Zdroj: upraveno dle Freedom in the World Research Methodology. In: Freedomhouse.org [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/reports/freedom-world/freedom-world-research-methodology>

Okruh č.	Okruh - název	PP/OS	Příklady otázek	Okruh č.
1	Fungování vlády		Byli současní zákonodárci (např. poslanci) zvoleni ve svobodných a spravedlivých volbách?	
2	Volby a jejich průběh		Existují svobodná a nezávislá média?	
3	Politická rozmanitost a možnost zapojení se do politiky		Je jednotlivcům v dané zemi zaručena svoboda pohybu, včetně možnosti změnit místo bydliště, zaměstnání či vzdělávání?	
4	Právo na shromažďování a sdružování do organizací		Je soudnictví nezávislé (např. na politicích, vládě, podnikatelích apod.)?	
5	Svoboda vyjadřování a víry		Je zaručena svoboda pro nevládní organizace, zvláště takové, které se zabývají lidskými právy a způsoby vládnutí?	
6	Vláda práva (právní stát)		Jsou opatření proti korupci silná a účinná?	
7	Osobní nezávislost a práva jednotlivců		Má opozice opravdovou šanci navýšit svůj vliv nebo se přímo dostat k moci?	

Stav a vývoj demokracie ve vybraných státech

Na základě výše představených dat Freedom in the World se nyní podívejme na stav a vývoj demokracie (politických práv a občanských svobod) ve vybraných státech světa.

Graf na následující straně (obr. 3.3) ukazuje, jak se vyvíjela úroveň demokracie v deseti státech od 70. let 20. století. Data představují úroveň politických práv (PP) a občanských svobod (OS). Údaj je počítán jako $[(PP+OS)/2]$ a nabývá hodnot od 1 (nejsvobodnější) do 7 (nejméně svobodné).

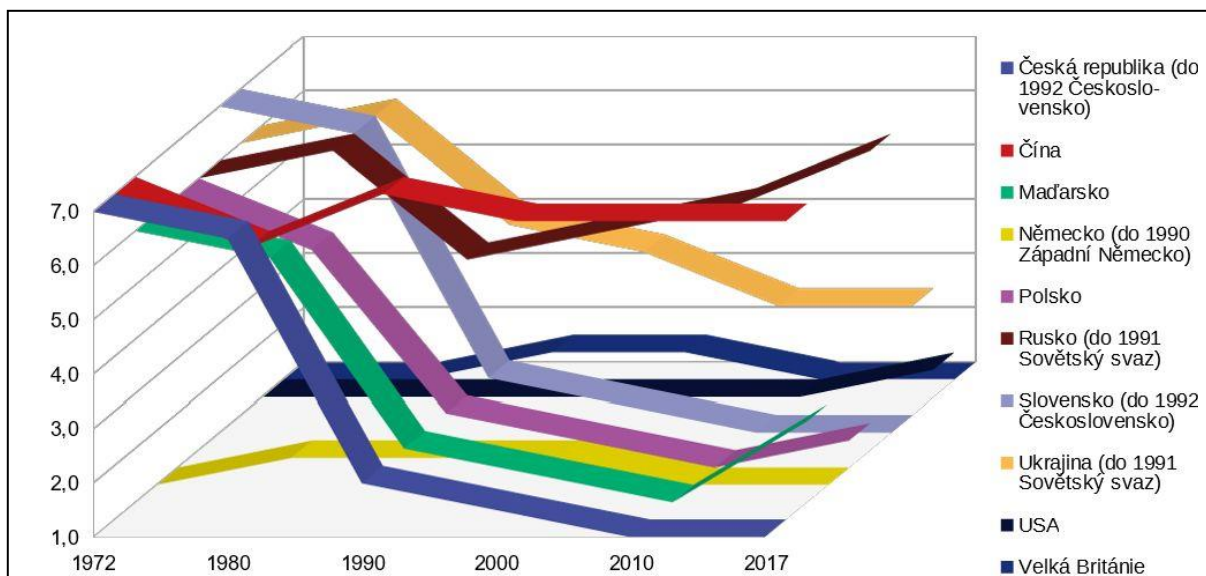
Graf si prostudujte a splňte následující úkoly (výsledky zaznamenejte do tabulky pod grafem).

① **Státy rozdělte do tří skupin** tak, aby byl vývoj úrovně demokracie ve státech jedné skupiny co nejpodobnější (tj. aby byl co nejpodobnější průběh jejich barevných „stuh“ v grafu). Počty států ve skupinách samozřejmě nebudou stejné.

② Pro každou z těchto skupin **stručně odpovězte na dvě otázky:**

1. Jak se úroveň demokracie ve státech dané skupiny vyvíjela, příp. proč? (např. „prudké zhoršení v 90. letech – nástup diktatur“)

2. Co mají státy v dané skupině společného (ne úroveň demokracie; ale historie, poloha, kultura, hospodářství apod.)? (např. „chudé vnitrozemské africké státy“)

Obr. 3.3 Stav a vývoj demokracie ve vybraných státech (1 = nejsvobodnější, 7 = nejméně svobodné)

Státy	Vývoj demokracie – jak, proč	Společné rysy

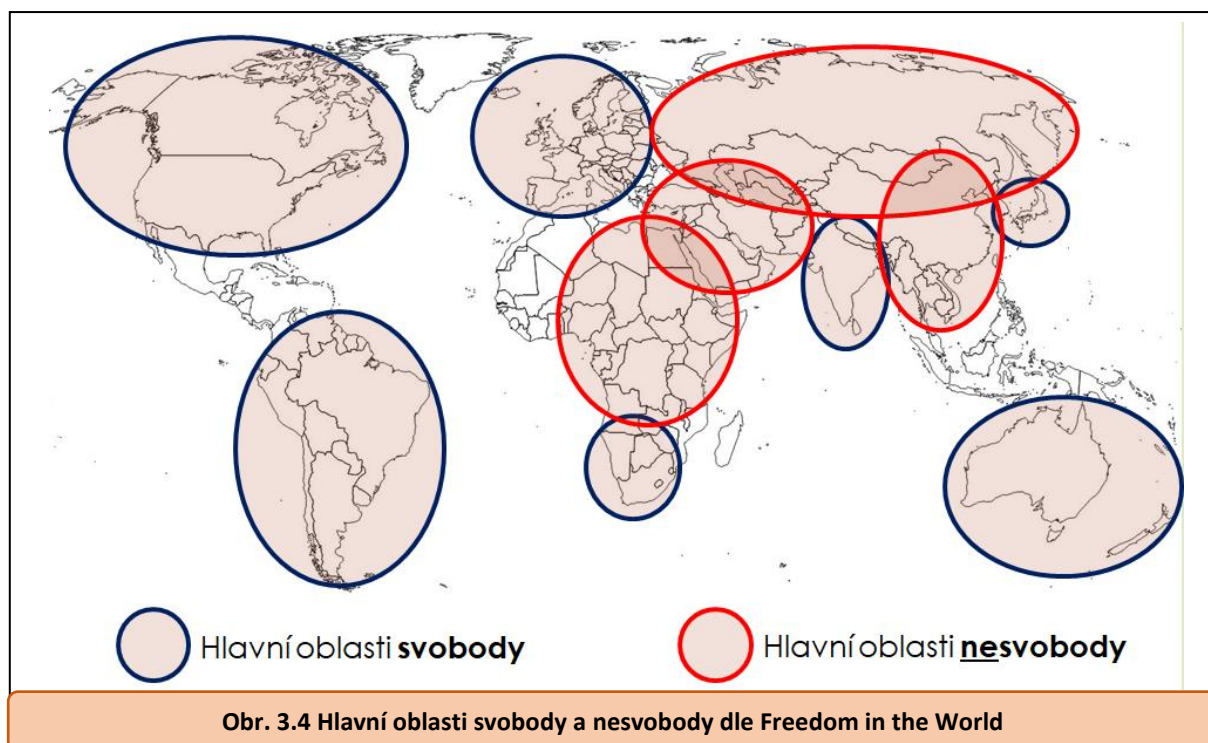
③ A bystré hlavy jistě zvládnou i rozšiřující úkol ☺ – zamyslet se nad **doplňujícími úkoly**.

1. Vývoj demokracie v Rusku a na Ukrajině se – i přes mnoho společných rysů – čím dál výrazněji liší. Rozdíly popište a zamyslete se nad možnými důvody.

2. Jak a proč se v posledním desetiletí liší vývoj demokracie v České republice a na Slovensku na jedné straně, a v Polsku a Maďarsku na druhé?

Svoboda a demokracie ve světě

Na závěr se ve stručnosti podívejme na to, jak jsou svobodné a nesvobodné státy rozloženy na mapě světa. K tomu nám poslouží přehledová mapa na *obr. 3.4*, která vznikla dle dat Freedom in the World.

Co lze z mapy vyčíst?

Svobodný, demokratický svět je dnes tvořen především státy západního světa, tj. Evropou (s výjimkou východní) a anglicky mluvícími zeměmi (USA, Kanada, Austrálie a Nový Zéland). Kromě toho sem ale spadá i východní Asie (Japonsko, Jižní Korea, Taiwan), Indie (početem obyvatel největší demokratický stát), jižní Afrika (vč. Jihoafrické republiky – nejsilnější africká ekonomika) a většina Jižní Ameriky (vč. Brazílie – největší země Latinské Ameriky).

Nesvobodný, nedemokratický svět dnes tvoří zvláště velké státy euroasijského prostoru – Rusko a Čína (početem obyvatel největší stát s diktaturou). Dále sem patří i většina zemí severní Afriky a Středního Východu (převážně muslimské státy; ale pozor, ne ve všech muslimských zemích jsou diktatury!) a podstatná část Afriky (ale pozor, i zde řada demokracií v jihovýchodní i západní Africe!).

Opakování

Vzpomenete si, kdo je autorem těchto citátů?

„Demokracie je diskuse.“

„Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí.“

„Říká se, že demokracie je nejhorší způsob vlády, s výjimkou všech ostatních, které jsme vyzkoušeli.“

„Svět musí být zabezpečen pro demokracii.“

4. Kdo jsem *aneb* otázky identity a národa

Obraťme nyní list. V následujících hodinách se budeme věnovat problémům rasismu, nacionalismu a extremismu. Tato hodina představuje pro danou tematiku nezbytný úvod. Soustředíme se v ní na dva obtížné, ale zásadní pojmy: na **identitu** a **národ**. Budeme se zabývat tím, kolik identit máme a jaké identity to mohou být; dále i tím, co je to národ a jaké jsou možné významy tohoto slova.

Kdo jsem?

Věnujme se nejdříve tématu identity. **Identita** vlastně představuje odpověď na otázky typu „Kdo jsem?“, „Za koho se považuji?“, „Kým se cítím být?“. Začněme malým zamyšlením a diskusí nad vlastní identitou. Pokuste se každý sám za sebe **odpovědět** na následující tři otázky:

- ① „Kdo jsem?“ Jako odpověď napište **1 až 2 slova**, nepište jméno ani vlastnost.

- ② „Kdo jsem?“ Tentokrát odpovězte podle **vzoru**: Němka, Skot, Malostráňan, Afričan, obyvatelka Portugalska, Ostravan, obyvatel Brna Králova Pole, Jihočeška.

- ③ „Kdo jsem?“ A nyní zaškrtněte z šesti nabízených **možností** dvě, které cítíte jako nejsilnější a nejdůležitější: obyvatel Země – Evropan – Čech – obyvatel Vysočiny – obyvatel obce, ve které bydlím – obyvatel části obce nebo ulice, ve které bydlím.

Své odpovědi **porovnejte** se spolužáky a **diskutujte** je. Proč jste takto odpověděli, proč se vaše odpovědi liší, o čem to vypovídá? U třetí otázky můžete spočítat, které dvě možnosti se ve vaší třídě vyskytovaly nejčastěji. Proč tomu tak bylo?

Identita a sounáležitost

Výsledky předešlého průzkumu nejspíše ukázaly velkou **různorodost**: ač jsme všichni stejně staří, jsme z jednoho města a chodíme do stejné třídy, cítíme každý něco jiného – uvádíme různé identity. Zároveň máme každý více vrstev identity a různé vrstvy cítíme různě silně. Pokusme se nyní udělat si v tom trochu pořádek.

Identita značí, kdo člověk je nebo kým člověk je. Často se váže k **území** (Čech, Jihlavan), ale může se vázat i k jinak určené skupině lidí (fotbalista, hráč on-line her, dobrovolný hasič).

Identita má několik vlastností: je **vícevrstevná**, tj. každý máme více identit, cítíme se být součástí různých skupin; je do určité míry **subjektivní**, tj. je věcí názoru, liší se člověk od člověka, každý to cítí jinak, těžko se určuje zvenčí (objektivně, někým jiným); je **tekutá**, tj. proměnlivá, může se s časem měnit, např. přestěhováním (z Jihlavy se stane Pražan); je závislá na **okolnostech** (v USA jsem Evropan, v Evropě Čech, v České republice Jihlavan).

Obr. 4.1 Kdo jsem?

Z identity se vyvíjí pocit **sounáležitosti**, tj. pocit, kam člověk patří. Z pocitu, že někam patřím, k někomu nebo něčemu se hlásím, cítím se být součástí něčeho, poté vychází potřeba s touto skupinou soucítit, obracet se tam pro pomoc, tam pomáhat.

Většina Evropanů má **tři hlavní vrstvy** identity a sounáležitosti: rodinu, místo bydliště (město, vesnici) a stát nebo národ.

Kdo je Čech?

A tím se dostáváme k druhému tématu této hodiny: k tématu **národa**. Budeme nyní přemýšlet o národní identitě.

① Nejdříve se zamyslete a se spolužáky **diskutujte** otázku „Kdo je Čech?“, případně „Podle čeho posoudíme, zda člověk je, nebo není Čech?“.

② A teď to bude trochu obtížnější. Níže je řada otázek. Samostatně se nad každou zamyslete, zkuste si vytvořit vlastní **názor** a zdůvodnit jej a vysvětlit.

Svůj názor poté **diskutujte** se spolužáky. Nesnažte se nalézt jednu konečnou odpověď – raději poslouchejte, co si o otázce myslí ostatní, shromážděte a zvažujte různé názory a důvody pro i proti.

① Může být Čechem Američan?

- Je Čechem emigrant z Československa, který žije již 50 let v USA, získal americké občanství a oženil se s Američankou?
- Je Čechem jejich syn, který se narodil v USA, česky téměř neumí, ale jezdí do České republiky na časté návštěvy a obdivuje českou kulturu?

② Může být Čechem Rom?

- Je Čechem Rom, který umí jen česky a tvrdí, že je Čech?
- Je Čechem člověk, který vypadá jako Rom, ale umí jen česky a tvrdí, že je Čech?

③ Může být Čechem černoch?

- Je Čechem doktor Jacques Baliba, zaměstnanec Českého hydrometeorologického ústavu, pocházející z Konga a žijící s českým občanstvím již 25 let v Praze?
- Je Čechem Theodor Gebre Selassie narozený roku 1986 v Třebíči, jehož otec pochází z Etiopie a který je českým fotbalovým reprezentantem?

Národ a národní identita

Zdalo se vám, že na většinu otázek v předešlém úkolu neexistuje jednoznačná nebo „správná“ odpověď? Že je možné ano i ne zároveň? Že může být člověk zároveň Čech i Američan, Čech i Rom, Čech i černoch a podobně? Uváděli jste, že to nelze takto zvenčí říci, že „to záleží“, že to nedokážete posoudit? Bravo, to jste na to kápli ☺! Zkusme si to tedy shrnout.

Příslušnost k národu označujeme jako **národní identitu**.

Příslušnost k národu sice do určité míry odráží objektivní rysy a lze ji do určité míry i objektivně určovat (dle viditelných znaků – např. jazyk, dokonce vzhled); do velké míry je ale **subjektivní** – záleží na tom, jak to cítí dotyčný a také ostatní.

Příslušnost k národu může být **vícevrstevná**. Řada lidí sice je příslušníky jen jednoho národa, ale člověk také může být příslušníkem dvou (i více) národů – může být zároveň Čech i Američan, Čech i Rom a podobně.

Příslušnost k národu je **tekutá**, tj. proměnlivá. Člověk ji může během života změnit (z Čecha se stane Američanem, ze Slovaka Čechem).

A konečně to nejdůležitější: slovo „**národ**“ můžeme chápat **ve dvou významech** – označujeme je pojmy **etnicita** a **občanství**. Slovo **etnicita** (etnický národ) odkazuje na skupinu lidí se společným původem a historií; poznáme je podle jazyka, dokonce i vzhledu apod. Naproti tomu pojem **občanství** (občanský nebo politický národ) odkazuje na obyvatele jednoho státu; poznáme je podle státního občanství, pasu apod.

To znamená, že i slovo „**Čech**“ může mít dva významy – Čech jako příslušník etnika a Čech jako obyvatel státu. Čech jako **příslušník etnika** („slovanský“ Čech) přitom může i po řadu generací žít mimo Českou republiku (např. v USA, ale třeba i v rumunském Banátu – viz obr. 4.2). Naopak Čech jako **obyvateľ státu** může mít i „neslovanský“ původ (např. už zmiňovaný Theodor Gebre Selassie – viz obr. 4.3).

Odtud lze zjednodušeně odvodit rozdíl mezi pojmy **vlastenectví** a **nacionalismus**. **Vlastenectví** můžeme chápat jako „lásku k vlasti“ (státu, území, společnosti, kultuře, příp. občanskému národu); **nacionalismus** potom jako „přehnanou lásku k etnickému národu“. Ta může být krajně nebezpečná, jak si ukážeme v dalších hodinách.

Obr. 4.2 Rozcestník Klubu českých turistů v Banátu. Banátští Češi jsou etničtí Češi žijící v Banátu (Rumunsko), potomci přistěhovalců z českých zemí z 19. století.

Obr. 4.3 Theodor Gebre Sellasie (*1986, Třebíč) je český fotbalista, jeho otec pochází z Etiopie a matka z České republiky.

Opakování

Pamatujete si ještě významy pojmů, s nimiž jsme se v této hodině setkali? V tabulce **spojte** pojmy s jejich definicemi a **roztřídte** je do logických dvojic.

etnicita	národ určený jako obyvatelé jednoho státu
vlastenectví	kam člověk patří, ke komu se hlásí, na koho se obrací
objektivní	přehnaná láska k etnickému národu
nacionalismus	založený na vlastním, osobním cítění a názorech
identita	národ určený stejným původem, historií, jazykem, vzhledem
občanství	kdo člověk je, kým člověk je
sounáležitost	určený zvenčí, vědecky, na základě faktů
subjektivní	láska k vlasti, území, státu

5. Řekni rasismu ne - úvod do otázek stereotypů a rasismu

Touto hodinou otevíráme téma stereotypů a rasismu. Dozvíte se, co je to stereotyp a v čem je nespravedlivý a nebezpečný; jaké nenávistné myšlenky a jevy se ke stereotypům váží; a jaké k nim máme vstřícné alternativy. Tato hodina je možná trochu obtížným, ale nutným úvodem do tématu; další dvě hodiny ji rozvedou na konkrétních a praktických příkladech.

Evropské stereotypy: Dokonalý Evropan by měl být...

Začněme něčím lehčím.

① Jaké vlastnosti nebo schopnosti by měl mít „dokonalý“ Evropan? K osmi vlastnostem v rámečku níže **přiřaďte** národnosti, pro které jsou tyto vlastnosti „typické“ 😊⁵.

Národnosti: Brit, Francouz, Holanďan, Ir, Ital, Němec, Řek, Španěl.

Kuchař jako... _____	(strávníkovi se z vánočního pudinku udělalo špatně)
Střízlivý jako... _____	(opilci v zeleném oblečení vyřvávají na ulici)
Hovorný jako... Fin	(ani nemukne)
Skromný jako... _____	(nafoukaně stojí před býkem v koridě)
Štědrý jako... _____	(vysoký blondák si ani nevšimne žebráka)
Vtipný jako... _____	(blondákovým vtipům se nikdo nesměje)
Trpělivý jako... Rakušan	(vzteká se ve frontě)
Organizátor jako... _____	(tmavovlasému muži papíry přetékají přes stůl)
Řidič jako... _____	(nadává vykloněn z okna svého Citroenu)
Šikovný jako... Portugalec	(vzteky mlátí kladivem do počítače)
Ovládající se jako... _____	(tmavovlasí nagelovaní kamarádi se divoce vítají)
Diskrétní jako... Dán	(na setkání ukazuje obsah svých kapes)

Nápověda: Jak ukazují předem vyplněné národnosti, uvedené vlastnosti jsou pro národy „typické“ opravdu v uvozovkách – horkokrevný Portugalec asi není úplně šikovný a chladný Fin úplně hovorný...

⁵ Zdroj: The perfect European should be. In: *Reddit.com* [online]. [cit. 2020-04-13]. Dostupné z: https://www.reddit.com/r/europe/comments/5ubk4i/the_perfect_european_should_be/

② A nyní se zamyslete a **diskutujte**:

1. Uveďte další příklady **národů** ve světě a pro ně často uváděných typických **vlastností**.
2. Jaká vlastnost nejlépe vystihuje **Čechy**?

Obr. 5.1 Kdopak může být tohle...?

Obr. 5.2 A kdo je asi tohle... ☺?

Stereotypy a předsudky

Co nám ukázal předešlý úkol? Vlastnosti, které připisujeme celým národům, všem jejich příslušníkům, nazýváme **národní stereotypy**. Jsou to vlastnosti, které se u daného národa možná vyskytují ve větší míře než u jiných národů (nebo si to aspoň myslíme), ale nelze je samozřejmě vztáhnout na všechny příslušníky daného národa – každý člověk je jiný. Stereotypy jsou tedy zjednodušující a nespravedlivé. Rozeberme si to nyní přesněji.

Stereotyp je ustálená představa o tom, jaký někdo nebo něco je; a to zvláště mylná představa. Stereotyp je základem předsudku. **Předsudek** je nespravedlivý a neopodstatněný názor nebo pocit; a to zvláště pokud je vytvořený bez dostatečné úvahy nebo znalostí.

Stereotypy a předsudky můžeme mít například pro národy (Italové, Němci); obyvatele území (venkov vs. město); zaměstnání (zemědělci, bankéři); či jinak určené skupiny lidí (nezaměstnaní, důchodci, blondýny). Ovšem pozor! **Pozitivní stereotypy** mohou být základem představ o nadřazenosti vlastního národa („zlaté české ručičky“); **negativní stereotypy** pak mohou vést k názorům o podřadnosti jiných národů („židovští lichváři“, „romští nezaměstnaní“) a následně pak k jejich ponižování a útlaku. Stereotypy jsou proto velmi **nebezpečné**!

Ze stereotypů a předsudků vychází pojem **předsudečná nenávisť**. Jedná se o projevy předsudků a nesnášenlivosti (urážky, útoky) na základě rasy, národnosti či náboženství; ale i sexuální orientace, sociálního postavení apod. Na stereotypy a předsudky se kromě toho váže i řada dalších negativních myšlenek a jevů, s nimiž se seznámíme vzápětí.

Pojmy související s projevy stereotypů a předsudků

① V tabulce níže nejdříve pojmy rozdělte na **negativní** (nenávistné, mylné, lživé, stereotypní, předsudečné; označte „-“) a **pozitivní** (vstřícné, chápavé; označte „+“).

② Poté **spojte do trojic** pojmy s jejich definicemi a příklady výroků (dopíšte čísla pojmů k definicím a výrokům).

Č.	Pojem	+/-	Definice	Č.	Příklad výroku	Č.
1	antisemitismus		představa, že vlastnosti lidí jsou ovlivněny jejich rasou (bílá, černá apod.) a že příslušníci jiných ras nejsou tak dobří jako příslušníci vlastní rasy; a z toho vyplývající nespravedlivé zacházení s příslušníky jiných ras		„Ale vždyť já vím, že muslimky nosí na rozdíl od Čechů na hlavách šátky, a určitě se jim kvůli tomu nebudu posmívat nebo jim na ulici nadávat.“	
2	diskriminace		zásadní odpor k cizincům nebo strach z nich, z jejich zvyků, náboženství apod.		„Já zde žádné přistěhovalce nechci, kdoví co jsou zač a co by zde mohli spáchat.“	
3	multikulturalismus		silný odpor k židům nebo nespravedlivé a kruté zacházení s nimi		„Africké země nejsou tak bohaté jako evropské, protože černoši nejsou tak chytrí jako běloši.“	
4	rasismus		ochota uznávat chování nebo názory, které se od vašich liší, ačkoli s nimi nemusíte souhlasit nebo je schvalovat		„Vám já ten byt nepronajmu, protože jste Rom.“	
5	respekt		projev uznání skutečnosti, že jiné zvyky nebo kultury se liší od té vaší; chování se vůči nim způsobem, který není urážlivý	5	„Když tu máme jeden kostel pro katolíky, tak přece můžeme mít další pro evangelíky a také synagogu pro místní židy a mešitu pro místní muslimy, ať má každý kam jít.“	
6	tolerance		zacházení s člověkem nebo skupinou lidí jiným způsobem, obvykle horším, než jakým zacházíme s ostatními, kvůli barvě kůže, náboženství apod.		„Já s tebou sice nesouhlasím, ale máš právo na svůj názor stejně, jako ho mám já.“	6
7	xenofobie		přesvědčení, že by měly být uznávány a váženy všechny kultury uvnitř dané společnosti		„Židé ovládají Ameriku a patří jim půlka světa a je načase jim ty peníze vzít.“	

Nenávistné vs. vstřícné myšlenky a jevy

Pojďme si nyní shrnout a zopakovat výsledky předešlého úkolu.

1 Nenávistné myšlenky a jevy zahrnují **diskriminaci, xenofobii, rasismus a antisemitismus**.

Stojí na několika nesprávných východiscích. Za prvé – nesprávně **černobíle** a ostře dělí na „my“ x „oni“ („vlastní“ x „cizí“), tedy „škatulkují“ lidi pohledem vnějšího pozorovatele. Za druhé – nesprávně vychází ze **stereotypů**, tj. posuzují lidi podle jejich příslušnosti ke skupině, ne podle vlastností jednotlivce. Za třetí – vychází z nesprávné představy, že **vzhled a tělesné znaky** (barva kůže, rysy v obličeji, barva očí a vlasů; krev, tj. původ) nebo **kultura** (náboženství, jazyk, zvyky) ovlivňují duševní vlastnosti a schopnosti lidí (inteligenci, pracovitost, čestnost apod.). A konečně za čtvrté – stojí na nesprávné představě o **nadřazenosti** „nás“ a **podřazenosti** „jich“ (my pracovití x oni líní, my pořádkumilovní x oni nepořádní).

Pozor! Pokud jsou tyto myšlenky užity v politice, vedou nakonec nevyhnutelně k nejotřesnějším zřůdnostem (nacismus, holocaust apod.; o nich budeme mluvit v dalších hodinách).

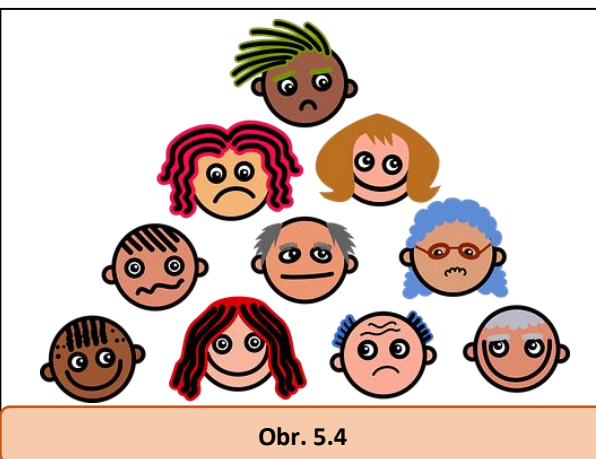
Pozor! Rasistické a antisemitské představy jsou zcela nesprávné a lživé! Mezi rasami neexistují žádné rozdíly v inteligenci, schopnostech, vlastnostech apod.; navíc je to vědecky bohatě doloženo! Podobně veškeré představy o „židovském spiknutí“ jsou zcela mylné a nesmyslné!

Obr. 5.3

2 Naopak **vstřícné** myšlenky a jevy zahrnují **toleranci, respekt a multikulturalismus**.

Stojí na několika východiscích. Za prvé – odmítají stereotypní posuzování lidí podle jejich příslušnosti ke skupině; namísto toho stojí na posuzování každého člověka **jednotlivě**. Za druhé – odmítají posuzování lidí podle vnějších znaků či kultury. Za třetí – uznávají **rovnost** všech lidí; všichni jsme si rovni, máme stejná práva, stejný nárok na názor, uznání, místo a úspěch v životě. A konečně za čtvrté – vychází ze zjevné skutečnosti, že v moderních společnostech spolu žijí, tj. nadále stejně musí žít a vzájemně vycházet **různé skupiny** lidí (mladí + staří, muži + ženy, různá etnika či náboženství, různé názorové skupiny).

Obr. 5.4

Opakování

Vzpomenete si ještě na všechny pojmy, s nimiž jste se seznámili v této hodině? Připište některé z nich k jejich definicím níže.

	vlastnosti připisované všem příslušníkům daného národa
	projevy předsudků a nesnášenlivosti (urážky, útoky) na základě rasy, národnosti, náboženství apod.
	představa, že vlastnosti lidí jsou ovlivněny jejich rasou a že příslušníci jiných ras nejsou tak dobří jako příslušníci vlastní rasy; a z toho vyplývající nespravedlivé zacházení s příslušníky jiných ras
	zásadní odpor k cizincům nebo strach z nich, z jejich zvyků, náboženství apod.
	zacházení s člověkem nebo skupinou lidí jiným způsobem, obvykle horším, než jakým zacházíme s ostatními, kvůli barvě kůže, náboženství apod.
	silný odpor k židům nebo nespravedlivé a kruté zacházení s nimi

6. Řekni rasismu ne – diskutujme o stereotypech, diskriminaci, rasismu a nenávisti!

V této hodině si pomocí několika diskusních úkolů prohloubíte své pochopení stereotypů a rasismu z hodiny předchozí. Budete se zabývat tím, jak se mohou stereotypy, předsudky, rasismus a nenávist projevovat v každodenním životě; jaké problémy, ale především příležitosti nám může přinést soužití s menšinami; jak se na případný rasismus a diskriminaci dívají sami příslušníci menšin; co lze proti rasismu a diskriminaci dělat.

Důležité **závěry** z jednotlivých úkolů jsou tentokrát vždy uvedeny pod nimi, odděleny šedou čarou.

Jakou barvu máš?

Nejdříve zkusíme něco lehčího „na rozehrání“.

Připravte si papírky čtyř až šesti barev. Vystupte se spolužáky z lavic. Vyučující (nebo jeden z vás) každému připevní na záda jeden papírek náhodně zvolené barvy tak, aby sám nositel ani nikdo další neviděl, jakou barvu má.

Vaším **úkolem** je nyní vytvořit skupiny se stejnou barvou papírků. Přitom se nikdo z vás nemůže podívat na svůj papírek a při celé aktivitě je přísně zakázáno mluvit!

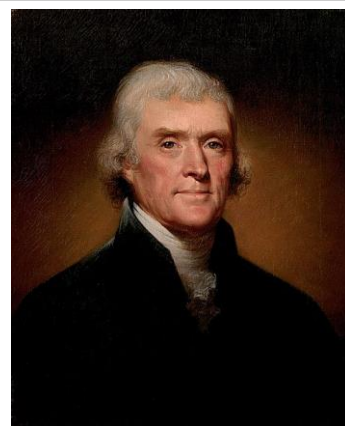
Není to snadné, že 😊? Až budete hotovi, **diskutujte**, proč a jak jste postupovali. Měl tento úkol nějaký vztah k tématu dnešní hodiny?

Co nám tedy tento úkol řekl?

Za prvé – nikdo nemůže ovlivnit, jaký papírek má na zádech; tj. nikdo nemůže ovlivnit, s jakou barvou kůže se narodí.

Za druhé – barva papírku nemá nejmenší souvislost s tím, jaký je někdo člověk, jak je chytrý, pracovitý, čestný; stejné je to i s barvou kůže, vlasů, očí apod. Ostatně jak napsal do preambule Vyhlášení nezávislosti USA (1776) Thomas Jefferson, pozdější americký prezident: „*All men are created equal.*“ („*Všichni lidé jsou stvořeni sobě rovni.*“).

A konečně za třetí – jednotliví „běžní“ lidé nemají většinou ani ten nápad, ani zájem se „škatulkovat“ a „třídít“, obvykle to provádí někdo zvenčí.

Obr. 6.1 Thomas Jefferson

Stereotypy a rasismus v USA

Ve Spojených státech amerických ještě zůstaňme. Věnujme se projevu amerického prezidenta Baracka Obamy o smrti Trayvona Martina, který v sobě obsahuje jedno klíčové poselství.

Přečtěte si text níže, soustřeďte se na **tučné** části projevu; **zamyslete** se nad otázkami a **diskutujte** je.

Trayvon Martin byl 17letý afroamerický (černošský) mladík z Floridy. Dne 26. února 2012 jej smrtelně postřelil George Zimmerman, běloch hispánského (latinskoamerického) původu. Patrně šlo o důsledek nedorozumění a hádky mezi oběma muži. Zimmerman, který působil v místní dobrovolnické hlídce, tvrdil, že se Trayvon choval „podezřele“, a patrně se domníval, že chce v místě krást. Pravda to ale nebyla, Trayvon se pouze vracel domů z obchodu. Zimmerman se později u soudu hájil, že jednal v sebeobraně, a soud jej osvobodil. Řada lidí má ale dodnes pocit, že roli sehrál i rasový původ obou mužů. Podle nich byl Trayvon pro Zimmermana „podezřelý“ prostě jen proto, že byl černoch a pohyboval se večer po ulici s kapucí na hlavě.

Tehdejší americký prezident **Barack Obama** (sám smíšeného evropského i afrického původu) reagoval citlivým a neobvykle otevřeným projevem, ve kterém řekl mimo jiné:

Obr. 6.2 Barack Obama, prezident
USA (2009–17)

„(...) Víte, když byl zastřelen Trayvon Martin, říkal jsem si, že to mohl být můj syn. Jinými slovy, Trayvon Martin jsem mohl být já, před 35 lety.

A pokud se ptáte, proč – alespoň mezi Afroameričany – je tolik bolesti z toho, co se stalo, myslím, že je nutné si připustit, že se řada Afroameričanů dívá na tyto události skrze řadu zkušeností a skrze historii, která jen tak nezmizí.

V této zemi je velmi málo afroamerických mužů, kteří nezažili to, že je někdo sleduje, když nakupují v samoobsluze. Zažil jsem to i já.

Pravděpodobně existuje jenom velmi málo afroamerických mužů, kteří při přecházení ulice nezažili to, že slyší cvakání zamykajících se zámků na dveřích aut. Stávalo se to i mně – tedy alespoň než jsem se stal senátorem.

Je jenom velmi málo Afroameričanů, kteří nezažili to, že nastoupí do výtahu a žena v něm začne nervózně svírat peněženku a tajit dech, dokud nedostane příležitost vystoupit. Stává se to často.

A, víte, já to nechci přehánět, ale takové zkušenosti vám naznačují, jak afroamerická komunita rozumí tomu, co se stalo jedné noci na Floridě. (...)“⁶

⁶ Přeloženo z: Transcript: President Obama addresses race, profiling and Florida law. In: *CNN.com* [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <https://edition.cnn.com/2013/07/19/politics/obama-zimmerman-verdict/index.html>.

A nyní se zamyslete a diskutujte:

1. Kdo a proč Afroameričany sleduje v supermarketu? Proč slyší zamykání aut čekajících na křižovatce? Proč se takto chová osamocená (bílá) žena, ke které Afroameričan přistoupí do výtahu?
2. Z čeho takové chování většinové bílé společnosti pramení? Je takové chování opodstatněné?
3. Pokuste se vcítit do role Afroameričanů – jak byste se cítili, kdyby se to dělo vám, co byste si mysleli o bělošské většině?

Co si z tohoto úkolu můžeme odnést?

Text ukazuje „**začarovaný kruh**“ nepochopení, stereotypů, podvědomého rasismu a nenávisti. Jelikož se o černoších soudí, že více kradou nebo jsou jinak nebezpeční, domnívají se běloši, že bude krást nebo bude jinak nebezpečný i ten konkrétní černoš. To ale jednak není správný závěr (jde o stereotyp); jednak to černoši vidí a tvoří si na základě toho negativní úsudek o většinové bílé společnosti (že je odstrkuje a chová se k nim nespravedlivě a rasisticky). Dochází tak k prohlubování vzájemného neporozumění a příkopu mezi rasami.

Romská svatba

Dějí se takové věci jenom v USA? Asi těžko. Přesuňme se proto nyní na Vysočinu. **Přečtěte** si následující příběh, napsaný podle skutečné události. Poté se **zamyslete** a **diskutujte** otázky pod ním.

V jistém okresním městě na Vysočině je klidná vilová čtvrť a uprostřed té čtvrti kulturní dům. Některé pátky či soboty se v něm konají koncerty, zábavy nebo svatby, a pak je zde tedy hluk až do rána. Obyvatelé okolních domů si potom stěžují, že nemohou spát. Některé akce se konají v jedné z místností, kterou si drží ekumenické (všekřesťanské) společenství.

Jednou v sobotu dopoledne se sem začali sjíždět lidé a ukázalo se, že se zde bude konat romská svatba. „Ale ne,“ hněvali se lidé z okolí, „to se nevyspíme už vůbec, to tu bude kravál až do rána a kdo ví, co zde rozbijí a ukradnou.“ Lidé zajížděli s auty do dvorů, zamykali brány a nakazovali dětem být do tmy doma. Svatbu zařizoval místní evangelický kněz. Lidé se na něj vztekale obraceli a žádali jej, ať svatbu zruší. Kněz jim ale slíbil, že v 10 hodin večer veselka skončí. „No to určitě,“ zuřili lidé.

Svatba byla opravdu velká a hlučná, pilo se a hodovalo, zpívalo a tančilo. Lidé se obrňovali trpělivostí a čekali, co přijde v noci. Bylo tři čtvrtě na deset, když hudba utichla. Do čtvrt hodiny se hosté začali rozjíždět a o půl jedenácté už v potměnělém kulturním domě nebyla ani noha.

„Vždyť jsem vám říkal, že jsme se tak domluvili,“ říkal ráno kněz. „Já se s těmi rodinami dobře znám, jsou to mí farníci, domluva zněla ‚do 10‘ a všichni souhlasili. Oni vědí, že kdyby porušili pravidla, už bych se s nimi víckrát o ničem nebavil.“

Zamyslete se a diskutujte:

1. S jakým stereotypem se v příběhu setkáváme? Vysvětlete, v čem spočívá, jak vzniká a v čem je škodlivý, nebezpečný nebo nespravedlivý.
2. Jaké poučení si z příběhu můžeme odnést, jak nám může pomoci v jiných případech?
3. Setkali jste se sami někdy s podobným stereotypním přístupem k romské (nebo jiné) menšině? Jak v takových případech reagovat?

Co nám tedy tento text řekl?

V příběhu je obsažen tradiční český **stereotyp**. Obecně se soudí, že Romové jsou hluční, jsou celou noc vzhůru, dělají nepořádek a hluk, kradou a jsou nebezpeční; proto čekáme, že budou takoví i tito konkrétní Romové. Ale tak to není – taková je jen malá část Romů, nemůžeme to vztahovat na všechny nebo předem na dané konkrétní Romy. Je to vůči nim nespravedlivé, a navíc to vytváří atmosféru vzájemné nedůvěry a odporu (Romové obavy ostatních lidí a vadí jim to).

Neměli bychom proto zevšeobecňovat, mít stereotypy a předsudky; podobně jako onen kněz bychom měli ke všem lidem přistupovat s respektem a důvěrou a snažit se je poznat a pochopit.

Obr. 6.4

Co kdyby...

A na závěr si zkusme trochu zaspékulovat.

Na následující stránce jsou připraveny dvě řady otázek. **Zamyslete** se nad nimi, pokuste se vytvořit si na ně vlastní **názor** a **zdůvodnit** jej. Poté jej **diskutujte** se spolužáky. Nesnažte se za každou cenu shodnout nebo nalézt jednu konečnou odpověď – raději poslouchejte, co si o otázce myslí ostatní, a zvažujte různé názory pro i proti.

1 Vadilo by ti mít Roma za souseda?

Představ si, že se do tvého sousedství přistěhovala romská rodina.

2 Vadilo by ti, kdyby tvá dcera chodila s muslimem?

Představ si, že až vyrosteš a budeš mít děti, jednoho dne ti dcera oznámí, že začala chodit s muslimem.

V obou případech odpovězte:

1. Vadilo by ti to? Jak budeš reagovat?

2. Jaké to může mít klady a zápory? Zkuste se zamyslet nad klady. Jsou opravdu všichni stejní?

3. Dá se udělat něco pro odstranění možných záporů, nebezpečí nebo problémů?

K jakému závěru bychom v tomto úkolu mohli dojít?

Mezi **klady** může patřit poznání jiné kultury, například hudby, kuchyně či zvyků – pochutnáme si na jiném jídle, hrajeme jiné hry, děláme jiné sporty, poznáváme jiné lidi, posloucháme jinou hudbu. Problémům můžeme **předejít** například prostřednictvím seznámení, nabídnutí pomoci, pozvání domů na jídlo či ven za kulturou nebo sportem (fotbal spojuje všechny!) – obecně snahou o kontakt, poznání, pochopení a porozumění.

Uvědomme si také, že v naší společnosti jsou kulturní, etnické, rasové a další menšiny, a ať se nám to líbí či ne, bude jich pozvolna přibývat. S tímto faktem se musíme naučit žít; cestou k bezproblémovému soužití je přitom vzájemné **poznání, pochopení, tolerance a respekt**.

Shrnutí

Obr. 6.5 Sousedé... a manželé 😊

I přes vše, o čem jsme se v této hodině bavili, nezapomínejme, že Česká republika je svobodná a demokratická země. Menšiny u nás mají zajištěna všechna práva a diskriminace a rasismus se dějí jen v omezené míře. Ale občas se dějí, a proto **se více dívejme kolem sebe, zamýšlejme se a snažme se, aby se neděly vůbec!**

7. Řekni rasismu ne – modelové scénky na téma stereotypů, rasismu a diskriminace

Zkusme si zahrát divadlo – ovšem na vážné téma! V této hodině si připravíte, vzájemně předvedete a zhodnotíte krátké scénky zaměřené na stereotypy, rasismus a diskriminaci. S jejich pomocí lépe pochopíte, jakým způsobem se může rasismus a diskriminace projevovat v každodenním životě; jak se na případy rasismu a diskriminace dívají jejich viníci i oběti; jak se zachovat, pokud se sami stanete svědky projevů rasismu, diskriminace či předsudečné nenávisti.

Obr. 7.1

„Hloupá blondýna“

Začneme ale tím, že si jednu již připravenou scénku rozebereme.

Přečtete si scénku „Hloupá blondýna“ na následující straně. Poté se **zamyslete** nad uvedenými otázkami a **diskutujte** je.

- ① Jaký **stereotyp** se ve scénce vyskytuje? V čem je nespravedlivý?
- ② Jaká je v příběhu úloha **zrzky** (Jitky)? K čemu a hlavně proč se nakonec rozhodne?

Bystře hlavy si mohou scénku předem secvičit a poté ji spolužákům sehrát 😊.

Obr. 7.2

„Hloupá blondýna“

Obsazení: hoch (Pepa, 14), blondýna (Jana, 14), bruneta (Pavčina, 15), zrzka (Jitka, 15)

Hoch: A znáte ten, jak blondýna jede autobusem?

Bruneta: Nevím, zkus to, tomu se ráda zasměju.

Hoch: Tak blondýna sedí v autobuse a najednou...

Blondýna (vejde do dveří): Děcka, sorry, že jdu pozdě, autobus měl zpoždění.

Ostatní: Hahahahaha!

Blondýna: No co je, prostě je dopravní špička, ne?

Zrzka: To nic, to jen že Pepa nám právě začal vyprávět vtip o blondýně v autobuse.

Blondýna: Jasně, to je strašně vtipný, hloupá blondýna, to nemáte nic lepšího na práci?

Bruneta: Co se čílíš, copak si nemůžem dělat srandu?

Blondýna: A proč to musí být vždycky o blondýnách, copak barva vlasů nějak souvisí s chytrostí?

Hoch: Tyhle vtipy si děláš každě. A nejsou to vlastně ani vtipy, já když jdu po ulici a vidím v autě...

Blondýna: Už mě začínáte štvát. Teď máte blbý kecy, ale když máme písenu z matiky, tak kdo od koho to opisuje, co? A vůbec, raděj toho nechme, jo?

Bruneta: Blbý kecy máš ty, copak někdo říká, že jsi hloupá zrovna ty? Řekl to snad někdo z nás?

Blondýna: No já vím, že vy si to o mně nemyslíte, ale ostatní si to o mně myslet můžou. Jak říkal Pepa, když pak jde někdo po ulici a vidí řídit blondýnu, třeba za pár let i mě, tak co si pomyslí, no co?

Hoch: Moc to řešíš, neřeš to.

Bruneta: A když ti to tak vadí, tak si obarvi vlasy.

Blondýna: Proč bych měla, jsou to moje vlasy! Proč si je neobarvíš ty? A už toho fakt nechme!

Bruneta: A proč bych si je měla barvit já, nejsem blondýna, ne? Haha!

Zrzka: Hele, děcka, Pavčino, nechte toho, to už vážně stačí. Jano, neposlouchej ji.

Hoch: No moje řeč, to jsou správná slova, nechme toho.

Blondýna: No a jsme u toho. Když to řeknu já jako blondýna, tak nic, ale jak to řekne tady Jitka, tak hned že to jsou správná a rozumná slova.

Bruneta: No dyť, však taky Jitka není blondýna, ne? Hahaha!

Blondýna (začne pění)

Zrzka: Že ne? Tak se koukni na tohle! (ukazuje brunetě mobil s fotkou)

Bruneta: No to mě podrž, dyť máš na té fotce blond vlasy!

Zrzka: Taky si je od 13 barvím – já jsem totiž blondýna! A jak jsem tě tak poslouchala, tak si je asi schválně barvit přestanu!

Modelové scénky na téma stereotypů, rasismu a diskriminace

① Příprava vlastní scénky

Utvořte **čtveřice**. Každá čtveřice si vybere jedno **zadání** ze seznamu na následující straně. V zadání jsou vždy tři body: **název** a poté **(A) uvedení do děje** a zarámování scénky a **(B) zápleтка** a nastínění děje. Musíte se řídit názvem, ale nemusíte se řídit body (A) a (B); tj. scénku můžete sepsat podle svého uvážení, body (A) a (B) jsou spíše návod pro ty, kteří by si se scénkou jinak nevěděli rady.

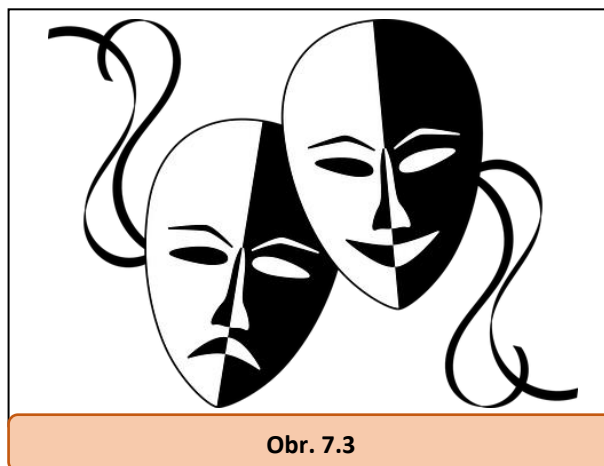
Vaším úkolem je sepsat podle zadání krátkou scénku. Rozsah scénky je zhruba **15 až 25 řádek (replik)**. Inspirovat se můžete (delší) scénkou „Hloupá blondýna“. Je důležité, aby bylo ze scénky dobře patrné, o jaký typ diskriminace, stereotypu či rasismu se jedná!

Pohlaví postav ze zadání samozřejmě uzpůsobte tomu, jak je složena vaše čtveřice. A bystré hlavy se jistě zvládnou zapojit do práce ve více skupinách 😊.

② Předvedení scének

Až budete mít scénku připravenou a secvičenou, můžete ji předvést spolužákům. Předstupte před třídu, můžete **představit** své role (např. „Adam, černošského původu“; „Lenka, servírka“), ale neuvádějte název či zadání scénky! Pro orientaci diváků je možné před sebou držet papíry s popisem svých rolí nebo je napsat na tabuli. Poté předvedte scénku. Repliky můžete číst z poznámek; čtení by mělo být doplněno pohyby či pocházením. Cení se zaujatý přednes a vkusná vtipnost.

Celé předvedení by nemělo trvat déle než **dvě minuty!**

Obr. 7.3

③ Zhodnocení scének

Jako diváci budete sledovat scénky svých spolužáků. Můžete si přitom dělat poznámky; po každé scénce pak **diskutujte** následující body:

1. O co ve scénce šlo, o jaký typ diskriminace či rasismu?
2. Myslíte, že se děje něco podobného i u nás?
3. Jak se z toho poučit, co se s tím dá dělat, co poradit, jak se k tomu postavit – jak z hlediska dotyčného diskriminovaného, tak z hlediska ostatních „přihlízejících“ či kamarádů?
4. Jak se vám scénka líbila, co byste v ní pochválili, co byste vytkli – nejen věcně, ale i z hlediska provedení scénky?

Zadání scének

1 Diskriminace v práci (na brigádě)

A. Tři spolužáci (dva českého původu a jeden romského) jsou společně u přijímacího pohovoru na brigádu v restauraci, majitel restaurace se ale chová rasisticky.

B. Majitel restaurace žákům českého původu přidělí lepší místo „na place“ (objednávky, roznáška, placení) x žák romského původu je bez diskuse a zdůvodnění rovnou přidělen k neoblíbenému umývání nádobí.

2 Odsuzování kvůli vztahu s cizinkou (dívkou z etnické či rasové menšiny)

A. Čtyři spolužáci českého původu se baví, jeden se svěří ostatním třem s tím, že chodí s černoškou.

B. Jeho rodiče to nevidí rádi a neschvalují to, on žádá o radu; navíc dva z ostatních spolužáků zpočátku váhají, zda je vůbec správné chodit s černoškou.

3 Rasismus při nakupování v obchodě

A. Tři spolužáci (dva českého původu a jeden romského) si jdou něco koupit, ale ochranka obchodu/prodavač se chová rasisticky.

B. Ochranka/prodavač bezdůvodně zachytí žáka romského původu, chce, aby ukázal batoh, protože si myslí, že něco ukradl, chce jej odvést pryč („dozadu“), nadává mu.

4 Netolerance k jiným stravovacím zvykům

A. Tři spolužáci (dva českého původu a jeden muslimského) stojí před knedlo-vepřo-zelem u okýnka ve školní jídelně.

B. Kuchařka/učitelka nutí žáka muslimského původu jíst vepřové maso, on to z náboženských důvodů odmítá, ale kuchařku/učitelku to nezajímá.

(Poznámka: Islám zakazuje muslimům jíst vepřové; zákazy ve stravování mají i jiná náboženství, vč. křesťanství.)

5 Diskriminace při pronájmu bytu

A. Tři zájemci (jeden romského původu, jeden černošského a jeden českého) si postupně přicházejí prohlédnout byt nabízený k pronájmu.

B. Majitel se ale chová rasisticky a odmítne byt pronajmout nejdříve romskému a pak černošskému zájemci, uspěje až poslední zájemce českého původu.

Shrnutí

Co bychom si ze scének mohli odnést?

Po věcné stránce:

Člověk, který je součástí většiny, si často ani nemusí uvědomit, že **menšiny** v jeho okolí mohou být v běžném každodenním životě vystaveny stereotypnímu vnímání či rasistickému a diskriminačnímu zacházení (v obchodě, restauraci, hromadné dopravě, v práci apod.).

Co s tím? Je důležité na to nezapomínat. Je nutné k příslušníkům menšin přistupovat jako k jednotlivcům, ne na základě předsudků a stereotypů o celých skupinách. A pokud jsou příslušníci menšiny diskriminováni někým jiným, je vhodné pomoci jim, zastat se jich nebo je aspoň podpořit. **Pomoc či podpora** hodně znamená, i kdyby byla od jednoho člověka ze sta; může mít různou podobu, třeba jen drobného gesta.

Obr. 7.4

Z hlediska tvorby scének:

Scénka by neměla jen plynout do ztracena, ale měla by mít na konci nějakou **pointu**, zvrát, rozuzlení, vtip či poučení.

V dobré scénce by také rasismus či diskriminace neměly být příliš zjevné (namísto „*Vy jste černoch, a proto vám ten byt nepronajmu.*“ třeba „*Jejda, teď jsem si uvědomil, že ten byt už je pronajatý, sorry jako.*“)

8. Neonácky nestrpím – nacionalismus, nacismus a neonacismus

Touto hodinou otevíráme téma nacionalismu a neonacismu. Bude nás zajímat, jakým způsobem se nacionalismus podepsal na dějinách Evropy; co je to neonacismus, jaké má kořeny a projevy; proč a jak se člověk stane neonacistou. Tyto otázky rozvine řada úkolů v následujících dvou hodinách.

Pojmy související s nacionalismem v politice

Nejdříve si ujasněme význam hlavních pojmů, s nimiž budeme v této hodině pracovat. V tabulce propojte pomocí čísel pojmy a jejich definice⁷.

Číslo	Pojem	Definice	Číslo
1	ideologie	myšlenky a politika nacionálního socialismu (v Německu v letech 1933–1945); typ fašismu	
2	nacionalismus	politický systém založený na velmi silném vůdci a státní kontrole všeho dění, velmi silné lásce k vlastní zemi a rase a zákazu politické opozice	
3	fašismus	společenská nebo politická hnutí snažící se oživit a využít nacistickou ideologii (v období po 2. světové válce); nebo ideologie těchto hnutí	
4	nacismus	ucelený soubor myšlenek, přesvědčení a zásad, zejména takový soubor, na němž je založen politický systém nebo politická strana či hnutí	
5	holokaust	přehnaná láska k vlastní zemi či národu; ideologie, upřednostňující jeden národ před druhým, a to tím, že zdůrazňuje rozdíly mezi národy a vyvolává strach z jiných národů	
6	genocida	vyvraždění celé skupiny lidí, zejména celého národa, rasy nebo náboženské skupiny	
7	neonacismus	zavraždění milionů Židů nacisty před a během 2. světové války	

Nacionalistické ideologie v politice 20. století – druhá světová válka

Zkusme si nejdříve shrnout výsledky předešlého úkolu.

Ideologie je ucelený soubor myšlenek a zásad, obvykle využitý v politice, tj. při řízení státu.

Nacionalismus je, zjednodušeně řečeno, přehnaná láska k vlastnímu národu; přesněji ideologie, která ji rozdmýchává a využívá. Obvykle vede k představám o výlučnosti, až nadřazenosti vlastního národa nad národy jinými. **Nacionalistické ideologie** jsou potom ideologie opírající se o nacionalismus. Obvykle vedou k prosazování zájmů vlastního národa na úkor národů jiných, k jejich útlaku či

⁷ Definice byly přejaty a upraveny z: Cambridge Dictionary [online]. Cambridge, UK: Cambridge University Press [cit. 2020-03-26]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/>.

dokonce likvidaci. Krajními příklady nacionalistických ideologií jsou **fašismus**, **nacismus** a **neonacismus**. Jejich jménem byly spáchány ty nejhorší masakry a zvěrstva v dějinách – např. **holokaust** a různé **genocidy**.

Nyní si to ukažme konkrétně na dějinách Evropy. Většinu faktů budete znát z hodin dějepisu, proto si pouze shrňme nejdůležitější body.

① Podhoubí

V 19. století došlo v Evropě ke vzrůstu **nacionalismu**. Známe to i od nás v podobě národního obrození. Díky tomu v Evropě vznikaly **národní státy**, tj. státy obývané jedním národem.

V první polovině 20. století nacionalismus posiloval a prosadil se v **politice** řady evropských zemí – v Německu, Itálii, Portugalsku, Španělsku, Polsku, Maďarsku apod.

② Vyvrcholení

Využití nacionalismu v politice evropských zemí vyvrcholilo v **Itálii** ve 20. až 40. letech 20. století (fašismus: Benito Mussolini, v období 1922–45) a především v **Německu** (nacismus: Adolf Hitler, 1933–45).

V obou případech se jednalo o tvrdé **diktatury**, typické vládou jednoho člověka a likvidací politických odpůrců. Diktatura se spojovala s tvrdým **nacionalismem**. Ten se zvláště v Německu projevoval silným rasismem, antisemitismem (nenávist k Židům jako „původcům všeho zla“) a likvidací národů považovaných za „podřadné“ – Židů (holokaust), Romů či Slovanů.

Obr. 8.1 Osvětim-Březinka je symbolem holokaustu i toho, kam až může zajít nenávist a rasismus.

Německo s Itálií též vyvolaly **druhou světovou válku** (1939–45), nejhorší v dějinách. Během ní docházelo na územích okupovaných Německem k masakrům civilního obyvatelstva obřích rozměrů. **Holokaust** nakonec znamenal vyvraždění asi šest milionů Židů (z toho asi 150 tisíc československých). Asi 1,1 milionů z nich zahynulo v komplexu koncentračních a vyhlazovacích táborů Osvětim-Březinka v dnešním Polsku. Druhá světová válka si vyžádala celkem až 60 mil. mrtvých.

③ Současnost

Německo bylo po druhé světové válce úspěšně „denacifikováno“ a stala se z něj příkladná svobodná a demokratická země. Nacistické a fašistické myšlenky však v Evropě – i u nás – přetrvávají dodnes v podobě **neonacismu**. Ten se projevuje nenávistí k Židům, Romům, černochům, přistěhovalcům, muslimům apod.

Jak je ale možné, že si tyto zhoubné ideologie stále nacházejí své příznivce?

Příběhy neonacistů

Přesuňme se proto do současnosti a soustředme se na klíčovou otázku: **proč a jak** se z člověka stane neonacista?

Na následujících stránkách se nacházejí příběhy dvou neonacistů. Jeden si **vyberte** a **přečtěte** si jej. Poté se nad ním **zamyslete** a **odpovězte** na otázky na konci – na první písemně, na další pouze ústně. Následně své odpovědi **diskutujte** se spolužáky. Snažte se v příbězích nalézt **společné** rysy.

Bystré hlavy jistě zvládnou zpracovat oba příběhy 😊.

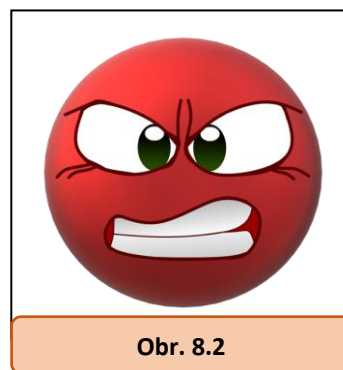
Shrnutí: společné rysy příběhů – proč a jak se člověk stane neonacistou

Proč a jak se člověk stane neonacistou? Můžeme nalézt tři momenty.

① Za prvé je to **osobní frustrace**, tj. nespokojenost, znechucení, otrávenost, naštvanost.

Ta může vyplývat v podstatě z čehokoli: neonacisté jsou obvykle „**rozhněvaní mladí muži**“, často životní ztroskotanci, z neutěšených poměrů, chudí či nezaměstnaní, osamocení, mají špatné vzdělání.

Frustraci je samozřejmě možné ventilovat různě – třeba pomocí sportu či hledání chyb u sebe a snahy o vlastní zlepšení. Ale slaboši hledají **chyby u jiných** – hledají „viníky“ a snadná „řešení“.

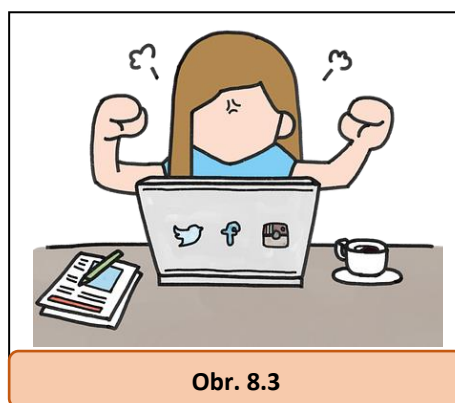
② A co ukáže na „viníka“ a nabídne „řešení“? Je to **ideologie** – v tomto případě **neonacismus**.

Pro neonacisty jsou „**viníky**“ Romové, Židé, přistěhovalci, muslimové, černoši; ale i „zrádci“ v podobě ideových odpůrců. „**Řešením**“ je potom rasově čistá společnost a útoky na „viníky“.

③ A konečně, člověka a ideologii musí něco **propojit**.

Dnes se frustrovaný člověk s nenávisnou ideologií nejčastěji potká a propadne jí na **internetu**, sociálních sítích, diskusních fórech, dezinformačních webech, na nichž se šíří lži, dezinformace a konspirační teorie.

Ale pozor! Neonacistou se může stát vlastně každý, není to „výsada“ bláznů či exotů, kteří by to měli zapsané na čele nebo v osudu. Každý má v sobě – v určité míře – potenciál pro příklon ke lži, nenávisti a zlu, a proto se mu každý musí snažit odolat!

Svět podle Daliborka – filmový dokument o českém neonacistovi⁸

Dalibor je prostějovský neonacista.

Daliborovi je 37 let. Bydlí v bytě s matkou Věrou (63). Jeho otec byl alkoholik a sukničkář a Dalibor si s ním nikdy nerozuměl. Dnes Dalibor pracuje v továrně jako lakýrník, má nízký plat a svou práci nenávidí. Ráno mu matka vždy připraví snídani a Dalibor pak jede autobusem do práce s igelitovou taškou v ruce. Matka je přes den doma a sleduje telenovely. Daliborovi uklízí pokoj, a když se syn vrátí z práce, připraví mu koupání a nachystá večeři. Dalibor tráví volný čas hraním počítačových her, brouzdáním na internetu a posilováním.

Dalibora fascinuje svět skinheadů, rasistů a neonacistů. Sám je neonacista, chodí s vyholenou hlavou, v maskáčích a kanadách. Nenávidí Romy, Židy, černochoy, uprchlíky, muslimy, homosexuály i Merkelovou. Nenávidí dokonce i pavouky. Je zastáncem čisté bílé rasy a sní o čisté bílé Evropě. Točí amatérské filmy a horory, skládá naštvané písně, chodí na neonacistické koncerty, rád fotí a natáčí neonacistická videa. Svůj pokojík má vyzdobený vlajkami hitlerovského Německa.

Dalibor nevěří zprávám ani televizi. Tráví spoustu času na internetu, vyhledává různé konspirační teorie, čte pochybné dezinformační weby. Nevěřící údajům o holokaustu. Říká, že „koncentrační tábor byl jen obyčejný pracovní tábor... no tak se tam lidi koncentrují, no a co“. Přál by si žít v nacistickém Německu a vidět, „jak vlály ty krásný prapory a všechno“. Hádá se s kamarády – nevěří, že nacistické Německo rozpoutalo 2. světovou válku, kamarádi se mu ale smějí a dělají si z něj jenom legraci.

Daliborova matka si našla přítele, Slováka Vladimíra (47). Vladimír je podobný rasista jako Dalibor – tvrdí, že by „rád udělal z cikánů asfalt“. Přemlouvá Dalibora do akce se slovy „budu rád, když zlomíš někomu tu černou palici“. Dalibor ale váhá a není schopen se k akci odhodlat. Není schopen ani odejít do Brna za lépe placenou práci, bojí se něco změnit. Dalibor jen mluví a žije ve svých fantaziích. Sní o ženách, ale není schopen najít si stálou přítelkyni, dívky s ním nechtějí navázat vážnější vztah. Dalibor je z toho nešťastný, nenávidí sám sebe a život.

Dalibor nakonec s matkou a Vladimírem odjede na exkurzi do Osvětimi. Tváří v tvář nezvratným důkazům o hrůzách holokaustu je naprosto zaskočen. Při prohlídce někdejšího nacistického vyhlazovacího tábora se snaží polemizovat o holokaustu, ale je zesměšněn a matka, a dokonce i Vladimír se za něj stydí.

Ale to není vše. V Osvětimi se totiž Dalibor ke své hrůze dozví, že i on sám má židovské předky...

Otázky:

1. Jednou až dvěma větami shrňte podstatu příběhu.
2. Kde a jakým způsobem se Dalibor dostává k neonacistickým myšlenkám?
3. Proč si Dalibor nemůže najít stálou přítelkyni? Zkuste vyjmenovat co nejvíce důvodů. Může to být i jedna z příčin, nebo naopak důsledků jeho příklonu k neonacismu?

⁸ Zdroj: Svět podle Daliborka. In: *Ceskatelevize.cz* [online]. [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11004641408-svet-podle-daliborka/31529232025/>.

Anders Breivik – neonacistický hromadný vrah z Norska⁹

Odpoledne 22. července 2011 vybuchla v centru norského Osla bomba. Osm lidí zabila a přes 200 dalších zranila. To byl ale jen začátek, který měl odpoutat pozornost úřadů od hlavního cíle. O necelé dvě hodiny později zaútočil osamělý střelec na tábor Mladé ligy Strany práce (mladých norských sociálních demokratů) na nedalekém ostrově Utoya. Poloautomatickou puškou a pistolí zde postřílel 69 mladých lidí a dalších více než 100 zranil. Většinu obětí tvořili mladí Norové ve věku 17 a 18 let. Pokud si někdo po odpálení bomby myslel, že jde o čin islamistů, nemohl se mýlit více – jak se záhy ukázalo, oba útoky spáchal rodilý bílý Nor, 32letý neonacista Anders Behring Breivik.

Vyšetřování ukázalo, že Breivik čin dlouho a systematicky plánoval – byl to prostě člověk, který své neonacistické myšlenky dovedl do naprostého a otřesného extrému. Breivik se k činu přiznal a prohlásil, že jeho cílem bylo zachránit Norsko a západní Evropu před muslimskou invazí a že Strana práce „musela zaplatit za to, že podvedla a zradila Norsko a Nory“.

Breivik se narodil v roce 1979. Když mu byl rok, rodiče se rozvedli, později si každý z nich našel nového partnera. Chlapec žil s matkou a nevlastní sestrou. Náctiletý Breivik se choval jako rebel, poslouchal hip hop; kreslil graffiti, několikrát jej při tom přistihla policie a dvakrát pokutovala. Také hodně cvičil, posiloval a bral anabolické steroidy. Hodně se staral o to, jak vypadá, chtěl být velký a silný, podstoupil kosmetický zákrok s úpravou brady, nosu a čela.

Byl vyhraněný neonacista. Breivik nenáviděl islám a sám sebe viděl jako rytíře, který má zastavit muslimskou imigraci do Evropy. Za nepřitele ale považoval i multikulturalismus, Evropskou unii (ačkoli Norsko není členem EU), vyhraněnější levici i feminismus. Tyto směry vinil z ohrožení a zrady „evropských hodnot“ a spatřoval v nich projev „evropské kulturní sebevraždy“. V textech, které psal, vyzýval k boji proti islámu i evropské levici. Obdivoval ruského diktátora Vladimira Putina.

Breivik zřejmě prošel polovojskovským výcvikovým táborem, který vedl bývalý důstojník někdejší sovětské tajné služby KGB, a byl členem střeleckého klubu v Oslo. Jak stárnul, stahoval se do sebe a stále méně se stýkal s jinými lidmi. Hodně času trávil na internetu a sociálních sítích, vyhledával různé konspirační teorie, navštěvoval nacionalistická diskusní fóra a weby, hrál akční počítačové hry. Celé roky strávil za zabedněnými okny, o samotě, utvrzoval se ve své nenávisti, užíral se utkvělou myšlenkou o islamizaci Evropy a do nejmenšího detailu plánoval nejhorší masakr spáchaný v Norsku od dob 2. světové války.

Otázky:

1. Jednou až dvěma větami shrňte podstatu příběhu.
2. Kde a jakým způsobem se Breivik dostával ke svým extrémistickým myšlenkám?
3. Proč Breivik útočil na rodilé bílé Nory, a ne na muslimy, resp. přistěhovalce vůbec? Popište pravděpodobný sled pomatených myšlenek, které ho k tomuto útoku dovedly.

⁹ Zdroje: Profile: Anders Behring Breivik. In: *BBC.com* [online]. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-14259989>; Anders Behring Breivik. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Anders_Behring_Breivik.

9. Neonácky nestrpím – neonacismus ve světě a u nás

V této hodině si prohloubíte poznatky z té předchozí. Budete se podrobněji zabývat neonacismem. Dozvíte se, jaké symboly využívají neonacisté, jaký mají význam a jak je rozpoznat; jak se v současné České republice projevuje neonacismus a předsudečná nenávist; které politické strany či společenské skupiny tyto ideologie zastávají.

You Fascists Are Bound To Lose!

Hodinu ale otevřeme v poněkud lehčím duchu – poslechneme si dvě písně. Takže si připravte počítače, tablety či mobily s připojením k internetu. A pozor, začínáme!

❶ Nejdříve si poslechněte skladbu **All You Fascists Bound To Lose**, jejímž autorem je Američan **Woody Guthrie** a která pochází z roku 1944.

Woody Guthrie – All You Fascists Bound To Lose. In: *YouTube.com* [online]. [cit. 2020-04-17].
Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=VwcKwGS7OSQ>.

Podařilo se vám odhalit základní **sdělení** písně? Pokud ne, možná vám k tomu pomůže psaný **text začátku skladby**. Píseň si pusťte znovu a text sledujte v rámečku.

I'm gonna tell you fascists,	gonna = going to (hovor.) – budoucí čas; a fascist = fašista
you may be surprised!	may = moci; surprised = překvapený
The people in this world are getting organized!	
You're bound to lose!	bound = určitý (něco, co se určitě stane); to lose = prohrát
You fascists (are) bound to lose!	
Refrén: All (of) you fascists (are) bound to lose! (...)	

Text v rámečku si teď **přeložte**. Obtížnější slovíčka jsou vysvětlena vpravo¹⁰. Nyní byste již měli hlavnímu sdělení písně rozumět. **Zamyslete** se nad ním i v kontextu doby vzniku (druhá světová válka) a **diskutujte** je se spolužáky. Píseň si pak klidně přehrajte ještě jednou a snažte se porozumět alespoň některým slovním spojením ve zbytku skladby.

¹⁰ Překlad vazby „(to be) bound to“ není možný doslova, ale význam je „určitě, jistě, stejně, (prostě) musíte, jste odsouzeni (obrazně), jste předurčení“. Text písně zcela neodpovídá pravidlům angličtiny, zpěvák polyká různá kratší či spojovací slova, nepřízvučné slabiky apod.

2 Pokud vám verze z roku 1944 přišla poněkud nudná..., pustte si nyní novější verzi. Pod podobným názvem ji v roce 1997 nazpíval Brit **Billy Bragg**.

Billy Bragg & Wilco – All You Fascists. In: *YouTube.com* [online]. [cit. 2020-04-17]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=wyjNRmSPVMM>.

Líbila se vám novější verze více ☺? Důležitější je ale sdělení písní. Skladby ukazují nejen to, že být **proti fašismu** je normální a „cool“; ale také to, že boj s fašismem a nacismem neskončil vítězstvím Spojenců ve druhé světové válce, ale pokračuje – jen v jiné podobě – dodnes.

Obr. 9.1 Woody Guthrie (vlevo, všimněte si nápisu „This machine kills Fascists“ na jeho kytáře) a Billy Bragg (vpravo)

Neonacistická symbolika

Symbols (grafické, písemné, zvukové; gesta, oblékání) slouží k vyjádření názorů a postojů, příslušnosti ke skupině, přátelství či nepřátelství. V tomto úkolu se naučíme rozpoznávat **neonacistické symboly** a chápat jejich význam.

Na následujících dvou stránkách jsou tabulky s dvojicemi, resp. čtveřicemi symbolů¹¹. Postupujte podle pokynů a **označte** neonacistické symboly. Výsledky **porovnejte** a **diskutujte** se spolužáky.

Co nám úkol ukázal? Nejrůznější typy symbolů slouží neonacistům a rasistům k přihlášení se k těmto nenávisným myšlenkám a ke skupinám, které je zastávají. Řada symbolů se maskuje, tváří zdánlivě nevinně a drží se v mezích zákona – jde např. o kombinace čísel či barev, vlajky nebo značky oblečení. Tyto „**maskovací symboly**“ jsou obzvlášť nebezpečné. Jejich znalost nám umožní včas odhalit neonacistické sklony člověka, hudební skupiny, webu či profilu na sociálních sítích, vyhnout se jim, případně na ně upozornit.

¹¹ Zdroje obrázků: viz příloha 4.2.3.2.3 (Neonacistická symbolika – zadání); resp. 5.2.3.2.3. (Neonacistická symbolika – řešení).

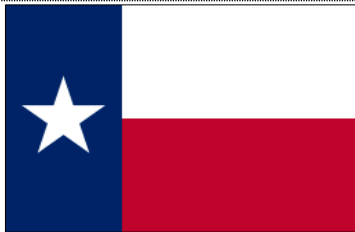
① Základní přehled

V každé dvojici zaškrtněte ten symbol, který je využíváný neonacisty (druhý symbol pak naopak nemá s neonacismem nic společného nebo je jeho protikladem!). Víte, co jednotlivé symboly znamenají? Pokud ano, můžete si učinit poznámku na okraj listu.

Symboly přímo navazující na nacistickou minulost:

	
	
9/11	88
	
	
	

Další neonacistické a rasistické symboly:

	
	
THOR STEINAR	ROCKPOINT
	

② Bystré hlavy jistě zvládnou i **rozšiřující úkol** ☺. Na základě předešlého cvičení zaškrtněte v každé čtveřici jeden symbol využívaný neonacisty. Proč jste zvolili právě tento symbol?

			
7/7	F-16	B-612	18

Neonacismus a nacionalismus v České republice

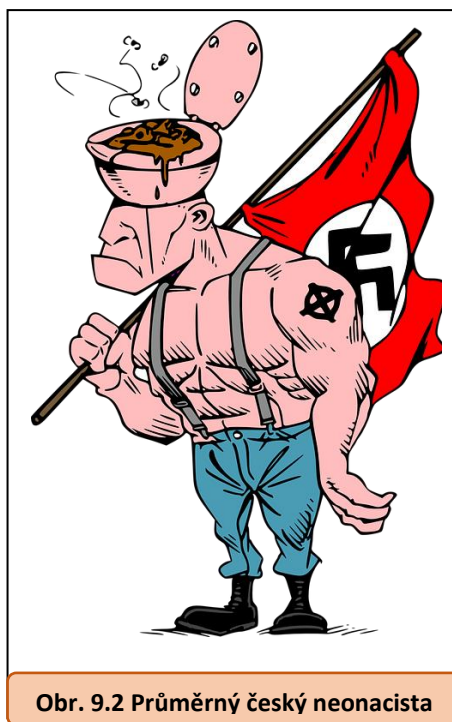
Na závěr hodiny se podrobněji podívejme na projevy neonacismu, extrémního nacionalismu a předsudečné nenávisti na území České republiky.

① Neonacismus

Neonacismus se vyznačuje **radikálností** a extremismem. Pro neonacisty je typický obdiv k nacismu a Hitlerovi, vyhraněný **rasismus**, představa nadřazenosti bílé rasy a odpor k jiným rasám či etnikům (Romům, černochům, Židům; dnes i přistěhovalcům, muslimům apod.).

Neonacisté představují jakési „**tvrdé jádro**“, spíše úzkou skupinku radikálů. Tradičně se jedná o „**mladé rozhněvané muže**“; často jsou propojeni se skinheady, fotbalovými chuligány a skinheadskými kapelami. Mezi takové patří třeba Conflict 88 (původní působiště Tomáše Hnídka alias Ortela, zakladatele skupiny Ortel – o něm bude ještě řeč); dříve třeba Imperium nebo Orlík (Daniel Landa). Pro neonacisty je typický též vzhled – oblékání „účes“, boty a neonacistické či přímo nacistické symboly.

Neonacisté jsou agresivní a násilničtí. Nejznámějším příkladem **útoku** neonacistů v České republice byl **žhářský útok ve Vítkově** (okres Opava, 2009), při kterém čtyři neonacisté zaútočili zápalnými lahvemi na romský rodinný domek; došlo k popálení tří osob, vč. dvouleté Natálie, která má doživotní následky. Na Vysočině pak byla nejohroživějším činem **vražda Roma Tibora Berkiho** ve Žďáře nad Sázavou (1995), kdy skupina čtyř rasistických násilníků ubila otce pěti dětí baseballovými pákami v jeho domě před zraky jeho ženy a dětí.

Obr. 9.2 Průměrný český neonacista

Ze současných českých politických stran dnes neonacisty přitahuje zejména **Dělnická strana sociální spravedlnosti** Tomáše Vandase.

② Extrémistický nacionalismus a předsudečná nenávist

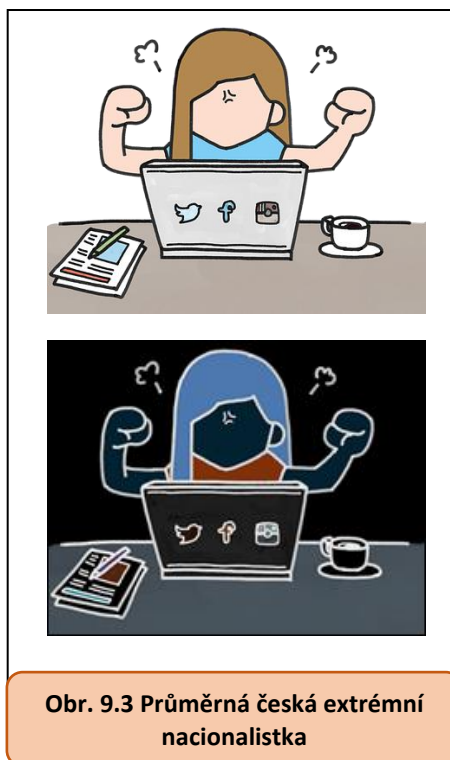
Extrémistický nacionalismus a předsudečná nenávist představují jakousi **umírněnější** („light“) verzi neonacismu. Typická je pro ně vypjatá xenofobie, nacionalismus a netolerance k jiným národům či etnikům. Tyto myšlenky zastává výrazně **širší společenská skupina**. Má uhlazenější vystupování a vyjadřování, přešla z ulic na **internet** a sociální sítě; ale nebezpečí představuje stejné jako neonacisté – a navíc prorostla do normální společnosti.

Jaká je současná hlavní „myšlenková“ výbava českých extrémních nacionalistů? Za prvé je to **odpor k etnickým menšinám** (např. Romům), k uprchlíkům a přistěhovalcům vůbec, a silná islamofobie, tj. odpor k islámu a muslimům. Za druhé je to odpor k USA, NATO, Evropské unii a Západu obecně; a naopak **obdiv k Rusku** a Vladimíru Putinovi.

Za třetí – extrémní nacionalisté si oblíbili nejružnější nesmyslné **konspirační teorie**, „odhalující spiknutí“, která demokratičtí politici a svobodná média „zamlčují“. A konečně za čtvrté – nalezneme zde silný vliv **ruské propagandy**, propojení s proruskými dezinformačními médii a weby, jako je např. Aeronet, Sputnik a RT (Russia Today). Obecně platí, že jsou extrémní nacionalisté ve vleku **dezinformačních médií**, jako jsou například Parlamentní listy. O tom bude řeč v následujících hodinách.

V české politice dnes tyto lidi přitahuje především **Svoboda a přímá demokracie** Tomia Okamury; případně nejružnější hnutí a iniciativy, jako např. Islám v České republice nechceme. Je přitom nutné mít na paměti, že i přes určitou umírněnost je extrémistický nacionalismus v rozporu s hodnotami demokratického státu!

Útoky extrémistických nacionalistů jsou jen o něco méně agresivní. Příkladem může být příběh **Jaromíra Baldy**, který je označován za „prvního českého teroristu“. Ten kácel stromy na železniční tratě (2017) s cílem svést činy na islamistické teroristy, a ovlivnit tak veřejné mínění proti muslimům. Jen zázrakem nebyl nikdo zraněn. Řada činů má pak povahu predsudečné nenávisti. Příkladem mohou být nenávistné reakce na fotografii prvňáčků **ZŠ Plynárenská v Teplicích** (2017); fotka třídy s vysokým zastoupením etnických menšin vyvolala sérii nenávistných, rasistických a výhrůžných komentářů. V souvislosti s tím došlo k obvinění několika lidí, kterým za tzv. „trestné činy z nenávisti“ hrozí trest odnětí svobody nepodmíněně (tj. ve vězení) ve výši několika let.

Obr. 9.3 Průměrná česká extrémní nacionalistka

Místo závěru

Uf, tak tohle nebylo nic pěkného, že? Na spravení nálady si proto ještě jednou pustíme písničku.

Billy Bragg & Wilco – All You Fascists. In: *YouTube.com* [online]. [cit. 2020-04-17]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=wyjNRmSPVMM>.

10. Neonácky nestrpím – hudbou proti nenávisti

Touto hodinou uzavřeme rozsáhlé téma stereotypů, rasismu, neonacismu a předsudečné nenávisti. Celou lekcí se bude prolínat protiklad dvou hudebníků se zcela opačnými názory – **Tomáše Hnídka** a **Radka Bangy**. Na textech jejich písní si ukážeme rozdíly mezi **nenávistnými** a **tolerantními** postoji. Bude nás zajímat, jaké jsou znaky a projevy neonacismu a extrémního nacionalismu v hudbě; jak se lze v našem životě projevům neonacismu a nacionalismu postavit.

Obr. 10.1

Možné **závěry** z jednotlivých úkolů jsou vždy uvedeny pod nimi, odděleny šedou čarou.

Ortel

Tomáš Hnídek (*1975) je hudebník vystupující pod jménem **Tomáš Ortel**. Začínal v 90. letech jako bubeník v tvrdě neonacistické kapele **Conflict 88** (jak jsme si ukázali v minulé hodině, 88 odkazuje k nacistickému pozdravu Heil Hitler! – H je v abecedě 8.). Ta byla proslavená otevřeně antisemitskými a rasistickými texty. V roce 2002 pak již jako zpěvák založil kapelu **Ortel**, známou texty sice umírněnějšími, ale stále extrémně nacionalistickými.

Skupiny Conflict 88 a Ortel můžeme srovnat pomocí následujících úryvků z textů jejich skladeb. Úryvky si **přečtete, odpovíte** na otázky pod nimi a své odpovědi **diskutujete** se spolužáky.

1 Skupina **Conflict 88**, album Boj národů (1994), skladba **Sionismus**:

(...) Je to nebezpečí,
které nezná mezí,
vystavěli synagogy,
poroučet by chtěli.

Probudte se válečníci,
v naší český zemi,
sražte hvězdu šesticípou,
co chce zářit na nebi.

Probudte se válečníci,
bílý Evropy,
sražte konečně na kolena,
ty židovský psy! (...)

Proto vezmem své zbraně,
pevně do rukou,
vyženem je z Evropy,
ať třeba chcípou. (...)

Zdroj: Conflict 88 – Sionismus. In: *Diskografie.cz* [online]. [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <http://www.diskografie.cz/conflict-88/boj-narodu/sionismus/>.

2 Skupina **Ortel**, album Mešita (2013), skladba **Mešita**:

V zemi křesťanů mešita stojí,
ať mi někdo z vás na to odpoví,
proč kostel nestaví v arabských zemích
a proč země má všude je pro smích?
Je to prokletí, cítím se v zajetí mediálních lží
a strachem o děti.
Nebudu ti lhát, i ty se budeš bát,
až v burce budou stát a modlitbu svou řvát. (...)

Cítím se podveden, když ti, co vedou zem,
diskutovat chtějí s arabským vrahem.
Xenofobní strach bije na poplach.
Řeknu jen pár vět,
„Nechci multi-kulti svět!“ (...)

Zdroj: Ortel – Mešita. In: *Diskografie.cz* [online]. [cit. 2020-04-18]. Dostupné z:

<http://www.diskografie.cz/ortel/mesita/mesita/>.

Poznámka: Text obsahuje řadu nepravdivých a překroucených tvrzení. Uveďme si jeden příklad. V arabských zemích jsou ve skutečnosti tisíce kostelů – jen křesťanská koptská pravoslavná církev v Egyptě obhospodařuje více než dva tisíce kostelů.

Na základě těchto dvou textů nyní **odpovězte na následující otázky**.

1. Co mají obě skladby společného?

2. Jaké nenávisné ideologie skladby zastávají?

3. Jak na vás tyto skladby působí? Zaškrtněte nejtrefnější výrazy (kolik chcete):

hrozba – klid – láska – legrace – naděje – naštvanost – nenávisť – nuda – strach – tolerance – veselí – zloba

A bystré hlavy jistě zvládnou i **rozšiřující úkol** ☺. Ten skupinu Ortel představí ještě jedním textem.

3 Skupina **Ortel**, album Problém (2012), skladba **Problém**:

Snad jsou všichni slepí a nekoukají očima,
oni nevidí, nebo nechtějí vidět tuhle špínu pod
rukama.
Proč já bych měl zpívat o lásce a o mládí,
vždyť my hnijeme v naší zemi v absolutním bezpráví.

Pomsta chutná za studena, poslechni si radu mou,
s horkou hlavou neuspěješ ani s pěstí sevřenou,
dokud se lid neprobudí, nenalezne řešení,
kanály se budou ztrácet a rozkrádat lešení. (...)

Zdroj: Ortel – Problém. In: *Diskografie.cz* [online]. [cit. 2020-04-18]. Dostupné z:

<http://www.diskografie.cz/ortel/problem/problem/>.

Na základě tohoto posledního textu nyní **odpovězte na následující otázky**.

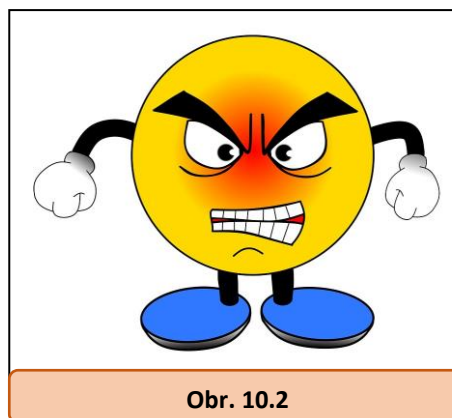
1. Proti komu je skladba namířena?

2. Jaké stereotypy se v ní objevují?

Čeho si v těchto skladbách můžeme všimnout? Za prvé jsou to texty typické pro neonacismus a extrémní nacionalismus, jsou plné strachu, hněvu, zloby, nenávisti, agresivity a násilnosti. A za druhé je to podobnost skladeb Sionismus a Mešita; ovšem Conflict 88 byl otevřeně neonacistický, zatímco Ortel je umírněnější, opatrnější, se skrytějšími významy.

POZOR! Zloba, nenávist, strach, a dokonce i záměrné odmítnutí myšlenek na hezké věci (láska, mládí) jsou „povinnou výbavou“ každého neonacisty.

Jaký je to rozdíl oproti dalšímu interpretovi...

Obr. 10.2

Gipsy

Radoslav Banga (* 1982) je hudebník romského původu, známější jako **Gipsy** (*gipsy* je anglicky *Rom* či spíše *cikán*). S kapelou **Gipsy.cz** propojuje rap a hip-hop s tradiční romskou hudbou. Hraje po celém světě (vč. Austrálie a Jižní Koreje) a sbírá přední evropská i světová ocenění. Jako první a dosud zřejmě jediná česká kapela například vystupovali na největším hudebním světovém festivalu v britském Glastonbury a jsou hráni na jedné z nejvlivnějších hudebních stanic světa, americké MTV.

Obr. 10.3 Radek Banga

① Abychom pochopili, co se Gipsy snaží svou hudbou sdělit, poslechneme si nejprve píseň **Romano Hip Hop** ze stejnojmenného alba (2006). Takže si připravte počítače, tablety či mobily s připojením k internetu a začínáme!

Gipsy.cz – Romano Hip Hop. In: *YouTube.com* [online]. [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=he06HwALx3M>.

② Nyní si **přečtete** začátek textu skladby; hudbu si k tomu můžete klidně pustit znovu 😊:

Romano hip-hop,
čip hop, čip set,
na mikrofonu Gipsy.cz.

V rytmu pod', ať už si Rom, anebo ne, tancujte
savore! Hah!
Piki piki piki piki piki pom!

Chci, aby každý věděl, že sem Rom,
že má kapela je romská, tmavá,
že hraje černě a že to černě dává!
Tak pojd', čip hop, pod' s náma,
nám je jedno, jestli si gádža,
však dokonalej, vole, neni nikdo! (...)

Zdroj: Gipsy.cz – Romano Hip-Hop. In: *Karaoketexty.cz* [online]. [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <https://www.karaoketexty.cz/texty-pisni/gipsy-cz/romano-hip-hop-1296>.

Poznámka: v romštině *savore* = všichni, všechno; *gadžo* = osoba neromského původu.

3 Na základě textu skladby **odpovězte** na následující otázky a odpovědi **diskutujte** se spolužáky.

1. Jaký je vztah Gipsyho k jeho romskému původu?

2. Co se snaží Gipsy písní sdělit většinové české společnosti?

3. Jak na vás tato skladba působí? Zaškrtněte nejtrefnější výrazy (kolik chcete):

hrozba – klid – láska – legrace – naděje – naštvanost – nenávist – nuda – strach – tolerance – veselí – zloba

Jaký závěr tedy můžeme z rozboru písně učinit? Cestou k trvale pokojnému soužití je nejen **tolerance, respekt a vzájemné uznání** (i chyb – nikdo není dokonalý), ale také **láska, optimismus a naděje** – pravý opak zloby, nenávisti a strachu, které podněcují neonacisté!

Obr. 10.4

Ortel vs. Gipsy

Skupina **Ortel** a její líder **Tomáš Hnídek** dlouhodobě sklízí za své extrémně nacionalistické a nenávistné texty kritiku. Mezi nejhlasitější odpůrce patří právě **Radek Banga**.

Když skupina Ortel přebírala v roce **2016** hudební ocenění **Český slavík**, zvedli se Radek Banga s manželkou ze sedadel, začali pískat a poté na protest odešli ze sálu. Vzápětí je následovalo několik dalších lidí, mezi nimi třeba herečka Iva Pazderková. Většina lidí však v sále zůstala. Radek Banga později na Facebooku vysvětlil, že protestoval mimo jiné proti neonacistickým symbolům, které měli členové Ortelu na oblečení; kritizoval však i všeobecnou extrémně nacionalistickou orientaci skupiny. Radku Bangovi vynesl jeho postoj tisíce nenávistných a rasistických reakcí na jeho facebookovém profilu, včetně řady výhružek smrtí.

X

Obr. 10.5

1 Poslechněte si nyní na internetové televizi DVTV **rozhovor s Radkem Bangou** na toto téma. Stačí, když vyslechnete pouze první polovinu (10 minut).

Po pískání na Ortel mě posílají do plynu, od malička poslouchám, že jsem černá svině, říká Banga – Aktuálně.cz. In: *Aktualne.cz* [online]. [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/po-piskani-na-ortela-me-posilaji-do-plynu-od-malicka-poslouc/r~548b7478b5a411e6bea5002590604f2e/>.

2 Poté se **zamyslete** nad následujícími otázkami a **diskutujte** je se spolužáky.

1. Jaké důvody vedly Gipsyho k jeho protestu?
2. Zachoval se Gipsy správně, když takto protestoval? Proč? Zkuste uvést možné důvody pro i proti.
3. Jak byste se v sále zachovali vy? Odešli byste stejně jako Gipsy či Iva Pazderková, nebo byste zůstali sedět v sále? Proč?

Shrňme si tedy, jaký může být smysl podobných protestů. Jedná se o projev **aktivního občanství**. Protestující se snaží prolomit mlčení a strach lidí, snaží se inspirovat ostatní, probudit je z letargie.

Shrnutí a závěr

Pokusme se nyní vyjádřit závěry z této hodiny – a vlastně i z těch předchozích – pomocí tří citátů:

Václav Havel: „*Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí.*“ (všimněte si důrazu na lásku a nenávist!)

Mistr Yoda z Hvězdných válek: „*Strach je cestou k Temné straně. Strach vede k hněvu. Hněv vede k nenávisti. Nenávist vede k utrpení.*“ (všimněte si slov, které Mistr Yoda používá: strach, hněv, nenávist – v této hodině jsme o nich také hovořili!)

Gipsy.cz: „*Však dokonalej, vole, není nikdo!*“ (zkusme se naučit toleranci!)

A nakonec si můžete ještě jednou vychutnat Romano Hip Hop. Klidně vystupte z lavic a zatancujte si s Gipsym ☺.

Obr. 10.6 „*Fear is the path to the dark side. Fear leads to anger. Anger leads to hate. Hate leads to suffering.*“

11. Média všude kolem nás *aneb* od knihtisku k multimédiím

V předchozích hodinách zaměřených na prevenci proti extremismu bylo často zmiňováno jedno slovo, např. v souvislosti s „**hlídacím psem demokracie**“, „čtvrtou mocí“, cenzurou v komunismu, fašistickou propagandou apod. Které slovo hledáme? Odhalte v anagramu.

D I A E M

Co všechno o nich víte?

Obr. 11.1

Zapište do následujícího rámečku, co se vám vybaví, když se řekne médium/média? Jaké funkce mají média? Mohou být média nebezpečná? Pokud ano, proč?

Co je médium/média?

Jaké funkce mají média?

Mohou být média nebezpečná?

Co jsou média a jakou mají funkci.

Z médií zřejmě všichni znáte rozhlas, televizi, tisk, internet, sociální sítě, e-mail aj., ale počítá se mezi ně také kniha, časopis, film, DVD/CD, billboard, telefon, veletrh, výkladní skříň apod. Hlavní rys, který mají všechna média společný, je to, že jde o nástroje či prostředky komunikace, které jsou svojí technickou povahou schopné přenášet **informace**, což bylo vždy jejich základní **funkcí**. Od toho se odvíjí i termín „médium“ jako „prostředník“.

V současnosti kromě **poznávací** funkce (informační, vzdělávací) mají média rovněž stále větší význam jako prostředek **zábavy** (počítačové hry, virtuální realita, sociální sítě apod.). Pod termínem „médium“ se někomu může vybavit rovněž značka piva Starobrno 11°, středně propečený steak nebo přenos informací ze záhrobie či z budoucnosti. V textu však půjde především o **masová média (masmédia)** a jejich význam při zprostředkování přenosu informací.

Obr. 11.2

Co se týče bezpečnosti, platí, že tam, kde je uplatňována (auto)cenzura nebo určitá regulace médií, hrozí méně nebezpečí (veřejnoprávní média – noviny, televize a rozhlas). Naopak soukromá (komerční) média mohou představovat větší nebezpečí a internet potom největší, neboť zde kdokoli může zveřejnit téměř cokoliv.

Za posledních 150 let se v oblasti komunikace odehrálo velké množství změn (od vynálezu telefonu používaného čistě pro komunikaci dvou stran až po chytré telefony využitelné pro vícestrannou komunikaci, připojení na síť, hraní her, stahování dat, sledování televizních kanálů, filmů, přehrávání písní, čtení knih, kamerový přenos, pořizování fotografií apod.).

Co bylo dříve?

Zamyslete se a zatrhněte v každé dvojici tu událost, která se podle vašeho názoru odehrála dříve. Ti odvážnější se mohou pokusit tipnout století, nebo dokonce konkrétní rok.¹²

Pořadí dvojice	Událost 1	Událost 2
1	vynález knihtisku	smrt Jiřího z Poděbrad
2	1. francouzské noviny	1. americké noviny
3	vynález fotoaparátu	vynález telegrafu
4	sestrojení gramofonu	vynález telefonu
5	předchůdce internetu (Arpanet)	1. osobní počítač
6	mobilní telefony v ČR	1. DVD přehrávač v Evropě

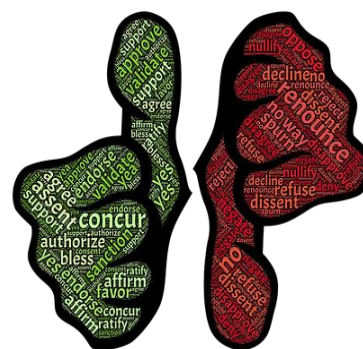

Obr. 11.3

Jakou roli hrají média v našem životě?

Právo na pravdivé informace je v moderních úvahách o standardech fungování demokratické společnosti označováno za neméně důležité než principy svobody a různorodosti (McQuail, 2009¹³). Přenos informací fungoval již na počátku lidské existence, a to ještě předtím, než se lidé dorozumívali řečí (zvuky, gesty, posunky a kresbami). Hlavním cílem tehdejší komunikace bylo sdělovat si vzájemně **podstatné** informace.

Informace dle McQuaila jako sdělovaný údaj přispívá ke snížení nejistoty příjemce, jinými slovy důležitost informací tkví v tom, že ovlivňují naše **rozhodování**, a to téměř v čemkoliv – kde budeme žít, pracovat, kam jet na dovolenou, na jaké škole určitě

Obr. 11.4

¹² Více na Metodická a informační podpora mediální výchovy. In: *Mediasetbox.cz* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <http://www.mediasetbox.cz/cs/uzitecne-informace/historicky-vyvoj-medii/>.

¹³ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-574-5.

nechceme studovat; co je "in" nebo "cool", a co si tedy pořídit, abychom takoví byli také; zjišťujeme informace o ostatních, abychom si na ně udělali názor apod. Na druhé straně je informací v dnešní době tolik, že již není v lidských silách se v nich rychle a hlavně správně **orientovat**. Právě toho často zneužívají média, která díky tomu, jaká témata řeší, významně ovlivňují, o čem lidé přemýšlejí, diskutují a na co si vytvářejí (rádoby) vlastní názor. Jde tedy o usměrňování pozornosti uživatelů médií. Tím mají média obrovskou moc ovlivňovat veřejné mínění a to zase zpětně má vliv na to, jaká témata média řeší.

Jakou formou získáváme aktuální informace?

Vyplňte každý sám následující anketu a srovnajte své odpovědi s ostatními spolužáky. Spočítejte podíl kladných odpovědí a porovnejte výsledek s průměry za ČR uvedenými níže.

Čtou se ve vaší rodině noviny v papírové podobě? Pokud ano, jak často (denně, jednou týdně apod.)?

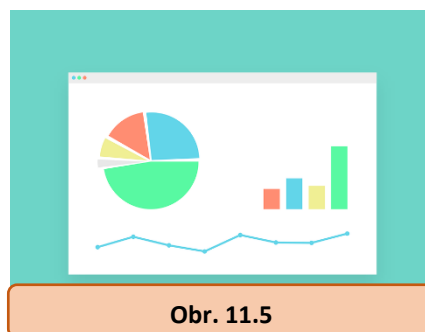
Odpověď:

Sledujete aspoň někdy **zpravodajské pořady**? Pokud ano, v jaké formě (televizní zpravodajství, rozhlas, internetové zprávy, novinky do mobilu apod.)? Zprávami je míněno i to, co vám chodí přes sociální sítě, např. zprávy od „přátel“. Kolik času zpravodajství denně věnujete?

Odpověď:

Statistika sledovanosti zpravodajství

Sledovanost **zpráv** je v ČR relativně nízká. Zprávám se zcela vyhýbá téměř čtvrtina obyvatel a jako hlavní důvody uvádějí, že jim "kazí náladu" a že se na zprávy nemohou spolehnout (např. v Japonsku nesleduje zprávy pouze 6 %, v jiných evropských zemích, např. v Řecku je to naopak přes 50 %). Hlavně mladí (do 25 let) využívají především on-line zprávy (64 %), starší lidé televizi. Celkem 40 % obyvatel používá při čtení zpráv telefon, 72 % počítač a 52 % sociální sítě (čísla jsou velmi podobná průměru v celé EU).¹⁴ Dle průzkumu z roku 2016 stráví průměrný občan ČR ve věku 15–69 let konzumací zpravodajských informací v médiích sedm hodin denně, nejvíce pak u televize.

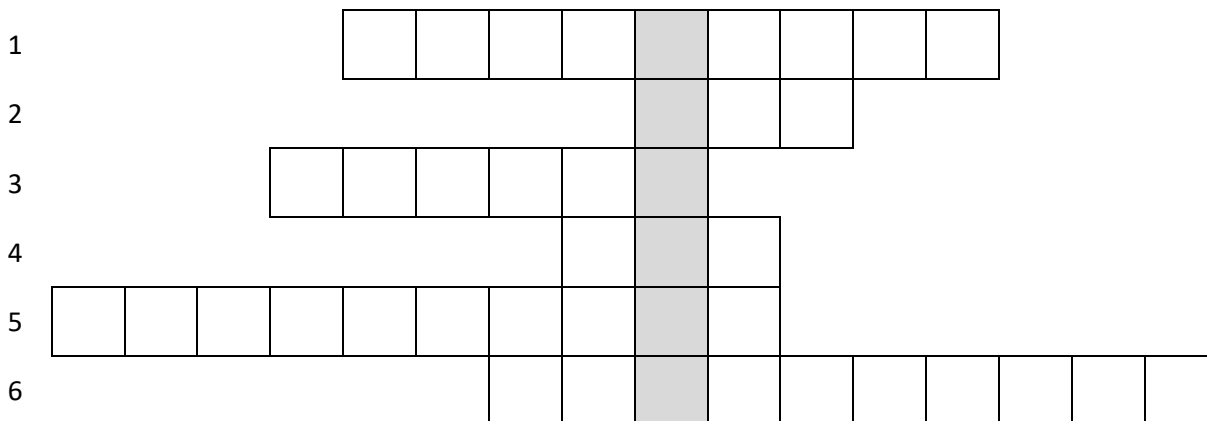

Obr. 11.5

¹⁴ Reuters Institute Digital News Report 2017. In: *Reutersinstitute.politics.ox.ac.uk* [online]. [Cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/Digital%20News%20Report%202017%20web_0.pdf

Vyluštěte křížovku.

1. Plakátovací plocha u dálnic
2. Zkratka pro přesnou identifikaci dokumentů na internetu
3. Běžná zkratka pro elektronickou poštu
4. Nosič informací (filmů, počítačových her)
5. Nezbytná pomůcka novinářů
6. Cizím slovem „novinář“

Co se vám vybaví, když se řekne „bulvár“?

Zapište do rámečku, která slova se vám vybaví ve spojení s termínem „bulvár“. Jaká znáte česká bulvární média? Vybaví se vám i nějaký zahraniční bulvární deník?

Odpověď:

Masová média podle typu

1. Seriózní/prestižní/standardní vs. bulvární média

Seriózní média kladou hlavní důraz na objektivitu, důkladnou analýzu a přinášejí informace v širším kontextu. Jejich význam roste s časovou vzdáleností od samotné události. Na druhé straně **bulvární** média se zaměřují na emoce a na aktuální zprávy, u nichž však s postupujícím časem klesá jejich význam (média okamžiku). Mohou otisknout polopravdu i lež, poškodit dlouho budovanou image. Jsou nebezpečná zvláště v dobách krize. Navíc nectí základní pravidla novinářské etiky.¹⁵

¹⁵ POSPÍŠIL, Jan. *Jak na média*. Kralice na Hané: Computer Media, 2011. ISBN 978-80-7402-071-1.

Troška historie pro fanoušky bulváru

Obr. 11.6

*Původně termín pochází z francouzštiny, označoval hlavní třídu, široké ulice, kde to žije – zde pulzoval společenský život, šířily se „drby“, aktuální informace z Paříže, kameloti vyvolávali senzace; zároveň docházelo k nerespektování faktů, skandalizaci osobností i událostí, používán byl vulgární jazyk. V té době měl u nás tisk roli prostředku osvěty a národního uvědomění. Za první republiky existovala řada bulvárních novin, např. *Expres*, *Polední list*, *Večerní list*, *Nedělní Tisk*, *Pondělní list*, *Telegraf*, *České slovo*. Během nacistické okupace a poté až do roku 1989 žádná. Tisk měl v té době hlavně roli propagandistickou.*

2. Tradiční/stará vs. digitální/nová média

Za **tradiční** masová média jsou považovány rozhlas, televize a tisk; za **nová** pak ta, která mají digitální formu (především tedy internet a webové služby), ať už jsou provozována na počítači, telefonu, tabletu aj. Avšak i tradiční média již mají v současné době ve většině případů svoji digitální verzi.

3. Veřejnoprávní vs. komerční média

Veřejnoprávní média jsou v ČR financována z veřejných zdrojů (poplatky tzv. koncesionářů, což jsou všichni uživatelé rozhlasu a televize, a to nejen domácnosti, ale také firmy) a jejich povinnosti vyplývají ze zákona. Z českých médií jsou to Český rozhlas, Česká televize a Česká tisková agentura a jejich elektronické platformy.

Komerční média mají sklon orientovat se více na obveselení a pobavení uživatelů a vznikají za účelem finančního zisku, hlavně z **reklamy**. Neznamená to, že veškerá komerční média jsou bulvární. V totalitních režimech nemají soukromá média prostor, neboť do éteru lze šířit pouze ty myšlenky, které jsou v souladu se zájmy totalitní vlády.

Některá komerční média, především ta nová, se mohou prezentovat jako seriózní a vzbuzovat důvěru, ale ve skutečnosti může být jejich obsah do určité míry **dezinformační**. Typickým příkladem jsou Parlamentní listy. Právě proto, že ne vždy a ve všem poskytují zkreslené informace, je jejich nebezpečí o to větší. Na tento typ médií bude pozornost podrobně zaměřena v následujících hodinách.

Poznejte bulvární články!

U uvedených názvů článků týkajících se dvou tragických událostí označte ty, které byste zařadili mezi bulvární (označte B), a které naopak mezi seriózní (označte S). Najdete nějaké společné prvky v názvech článků v obou skupinách?

1. Hromadné nehody uzavřely dálnici. Po tragické havárii autobusu vězeňské služby se podařilo obnovit provoz na Jihlavském okruhu.

☐

2. Hrozivá nehoda ochromila Jihlavu: Autobus s vězni a tanky v plamenech!

☐

3. Při nehodě vězeňského autobusu zemřel mladý fotbalista († 23). Filip hrál ještě v neděli za Vysočinu!

☐

4. Hrůza! Autobus s vězni vzplál jak papír, jeden mrtvý!

☐

5. Jihlavský okruh uzavřela nehoda vězeňského autobusu a tahače s tanky. Jeden člověk zemřel.

☐

Shrnutí

Co jsme se dozvěděli o masmédiích?

Existence **masmédií** vám na jedné straně přináší výhodu neomezeného přístupu k informacím o čemkoliv, ke zdrojům zábavy, komunikaci se širokými skupinami „přátel“ apod.; na straně druhé však jde již o takové množství informací, že je velmi těžké se v nich orientovat a podle nich se rozhodovat. Jinými slovy je nezbytné naučit se rozlišovat mezi **důvěryhodnými**, a naopak zavádějícími či matoucími zdroji informací.

Zamyslete se, zda se vám již někdy stalo, že jste některé informace považovali za důvěryhodné, ale nakonec jste zjistili, že šlo o vtip či záměrnou lež.

Přestože je o některých médiích všeobecně známo, že jsou **bulvární**, lidé často nekriticky přejímají, co se v nich dozví. Vzhledem k řešeným tématům (např. celebrity doma i ve světě) však bulvární tisk nemusí být **nebezpečný**, na rozdíl od médií poskytujících rádoby zaručená zpravodajství o vážných aktuálních událostech, která však prostřednictvím šíření **dezinformací** mají za cíl uživateli **manipulovat** (ovlivňovat jejich mínění). O těch budou pojednávat následující kapitoly.

12. Mediální manipulace *aneb* etika žurnalistů

V úvodu této hodiny je potřeba seznámit se s některými pojmy, které pro vás možná budou nové. Jedním z nich je **dezinformace**. Ta je definována jako **záměrně** lživá nebo neúplná informace, která má za cíl uvést jejich příjemce v omyl a ovlivnit jejich úsudek (co největší masy), a to tím směrem, kam chce autor (často jen nebezpečný jedinec) této dezinformace. Zároveň má však vyvolávat zdání **důvěryhodnosti a pravdivosti**. Proto je většinou velmi těžké dezinformaci rozlišit od informace pravdivé. Důležitý je především **kritický přístup** k jakýmkoliv masově šířeným zprávám, především na sociálních sítích. Dezinformace nemusí mít pouze textovou podobu, ale může jít i o fotomontáž, která může působit ještě věrohodněji. Další pojmy si osvojíte v následující aktivitě.

Obr. 12.1

Pojmy a jejich definice

Napište do prázdného sloupce vedle definice číslo správného pojmu z prvního sloupce. Využijte své znalosti anglického jazyka. Své odpovědi si zkontrolujte podle výkladové části.

Č.	Pojem	Definice	Č. pojmu
1	mainstream	poplašná a nebezpečná řetězová zpráva vyvolávající paniku, často varující před neexistujícím nebezpečím	
2	konspirační teorie	hlavní proud označující davové chování; v oblasti médií pak většinově přijímané (akceptované) informace	
3	fake news	poutavý webový odkaz zacílený na zvýšení návštěvnosti a získání příjmů z reklamy	
4	click-bait	jakákoliv tvrzení (nejčastěji) o politickém či kriminálním spiknutí malých skupin lidí s velkou mocí	
5	hoax	podvržené zprávy úmyslně šířící nepravdivé informace za účelem ovlivnit či zmanipulovat příjemce těchto informací	

Hlavní pojmy spojené s mediální manipulací

1. **Mainstream** – příjemci informací mění své postoje podle většinových názorů prezentovaných v médiích, která nejčastěji využívají, a přebírají hodnoty, které vyhovují médiím. Postupně se tak smazávají rozdíly v názorech mezi různými sociálními skupinami. Výrazem mainstream jsou často posměšně označováni konzumenti běžných médií (televize, tisku a jejich elektronických verzí), a to zejména příjemci informací z tzv. **alternativních médií**, kterými jsou často obecně myšleny právě **dezinformační** zpravodajské weby. Znáte některé z nich? Podle [tohoto zdroje](#)¹⁶ si můžete zkontrolovat, jestli zprávy, které čtete, nepocházejí z produkce řady webů označovaných jako dezinformační.
2. **Konspirační teorie** (k. t.) – např. o útocích dne 11. 9. 2001, antisemitská k. t. o spiknutí židů, o UFO nebo o smrti některých osob (např. A. Hitlera – teorie o útěku do Argentiny, pobytu na antarktické základně či na temné straně Měsíce). Setkali jste se již s nějakou konspirační teorií? Podle čeho jste poznali, že jde o výmysl?
3. **Fake news** – již v roce 2016 byla průzkumem¹⁷ na internetu zjištěna převaha česky psaných falešných zpráv nad těmi pravdivými. Přestože samotné zprávy jsou ze 2/3 koncentrovány na zhruba 20 serverech, dostanou se až ke čtvrtině české populace, a to sdílením přes sociální sítě. Největší skupina falešných zpráv se týká zdraví, migrační krize, Evropské unie a celebrit.
4. **Click-bait** – titulky (poutavé odkazy zacílené na zvýšení návštěvnosti a získání příjmů z reklamy, např. typu „Neuvěřitelné!“, „To jste ještě nečetli!“, „Pozor na novou nemoc!“ apod.), pod kterými se však neskrývají žádné zásadní informace, často může jít o upoutávku na nový díl seriálu apod.
5. **Hoax** – poplašná zpráva šířená nejčastěji elektronickou poštou zaměřená často na rady nebo na prosby o pomoc. Aktuální seznam hoaxů najdete [zde](#).¹⁸ Dostali jste e-mailem někdy nějakou zprávu, které jste uvěřili a poslali ji dál svým známým?

Obr. 12.2

Etika žurnalistů

Abychom se mohli správně rozhodovat, potřebujeme k tomu **pravdivé a objektivní informace**. Jak už bylo upřesněno v předchozí hodině, významným nositelem informací jsou média. Ta, resp. žurnalisté by se měli řídit tzv. žurnalistickou etikou, která představuje souhrn psaných (i nepsaných) norem, jež mají často formu **etického kodexu**. Základní body, ke kterým se seriózní média hlásí, je právo na **včasné, pravdivé a nezkreslené** informace.

Autoritu médií zvyšuje především jejich **důvěryhodnost** (důvěryhodnost informací je jejich nejdůležitější vlastností, neboť zahrnuje **věrohodnost** a **odbornost**). Některá média, a to i ta vycházející v ČR si vytvářejí a zveřejňují svůj vlastní etický kodex (Kodex České televize z roku 1995,

¹⁶ Fungování českých dezinformačních webů. In: *Evropskehodnoty.cz* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://www.evropskehodnoty.cz/wp-content/uploads/2017/08/Fungov%C3%A1n%C3%AD-%C4%8Desk%C3%BDch-dezinforma%C4%8Dn%C3%ADch-web%C5%AF4-1.pdf>

¹⁷ Dokázal, že Rusko na nás útočí dezinformacemi. „Klíčovou roli hrají Zeman a Facebook,“ říká analytik. In: *Irozhlaz.cz* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://www.irozhlaz.cz/zpravy-domov/frantisek-vrabel-dezinformace-fake-news-rusko-facebook_1903130001_ogo

¹⁸ Hoax. In: *Hoax.cz* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <http://www.hoax.cz/cze/>

časopis Týden jako první tištěné médium v roce 1998). Obdobně existuje dokument týkající se chování na internetu a na síti zvaný **Netiketa**.

Tvrzení etická, či neetická?

Označte např. křížkem, která tvrzení¹⁹ podle vašeho názoru mohou, či naopak nemohou být obsažena v etickém kodexu žurnalistů. Budoucí profesionální žurnalisté z vašich řad mohou uvádět další tvrzení, která podle jejich názoru jsou nebo by měla být uplatňována při žurnalistické praxi nebo při zveřejňování příspěvků na internetu běžnými uživateli.

Definice	ANO/NE
Novináři dbají na to, aby nezkrátili informace použitím nevhodného titulku či doprovodnou fotografií.	
Ve výjimečných případech je možné čerpat pouze z informací jednoho zdroje.	
Redaktoři nemusí respektovat soukromí osob, o nichž přináší informace.	
Vyžaduje-li práce narušení soukromí, lze to zdůvodnit jen veřejným zájmem informovat.	
Redaktoři uvádějí zdroje, z nichž čerpali, jen ve výjimečných případech.	

Mediální manipulace

Dezinformace zde byly vždy, využívaly se ve válkách i v diplomatických jednáních, ale nikdy nebyly tak rozšířeny jako v současnosti. Hlavní nebezpečí související s dezinformacemi spočívá v tom, že počet šířitelů roste rychleji, než se rozvíjí nástroje k jejich odhalování.

Vzhledem k masovému vlivu (hlavně digitálních) médií, který je podporován všeobecným rozšířením informačních a komunikačních technologií ve světě a nedodržováním novinářského či jiného etického kodexu ze strany prezentátorů na webu, se média stávají významným obchodním artiklem a prostředkem k získání **moci**. Je proto nutné se naučit poznat a pochopit, „o co jim jde“, resp. kdo jsou jejich majitelé, jaké mají ve společnosti postavení či funkci (podnikatelé, umělci, politici apod.). S ohledem na to jsou sdělení médií nabízena často s potenciálně **manipulativními** záměry, jejichž intenzita roste obvykle před volbami.

Obr. 12.3

Správně vyhodnocovat sdělení je důležitá kompetence (mediální gramotnost), jež je tvořena poznatky potřebnými pro získání kritického odstupu.²⁰ Ten může být prozatím „lékem“ na mediální manipulaci, ale se zrychlujícím se vývojem technologií to bude čím dál tím těžší. Již nyní existují videonahrávky, v nichž jsou falešné texty vkládány přímo do úst politiků. Přestože jde zatím o relativně lehce odhalitelné fotomontáže, je pouze otázkou času a technologické vybavenosti a schopnosti dezinformátorů odvést kvalitnější práci. Tato forma podvržených zpráv se označuje jako **deep fake**.

¹⁹ Etický kodex společnosti Economia, a.s. In: *Economia.cz* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://www.economia.cz/o-nas/>

²⁰ MIČIENKA, Marek a Jan JIRÁK. Rozumět médiím: základy mediální výchovy pro učitele. Praha: Partners Czech, c2006. ISBN 80-239-6762-2.

Manipulace je strategie, při které se nám někdo snaží podsunout názor či postoj, aniž bychom si toho všimli. Snaží se nás ovlivnit různými způsoby tak, abychom mu uvěřili nebo vyhověli. Lidé manipulují druhými, protože vědí, že na přímou žádost by nejspíš dostali negativní odpověď.²¹ K manipulaci může docházet při jakémkoliv osobním kontaktu, ale síla masových médií je právě především v jejich dopadu na širokou veřejnost.

Jak nebýt zmanipulován a kterým zdrojům věřit?

Zamyslete se a do následujícího textu запиšte správná slova. Jako pomůcku můžete použít anagramy pod textem.

U každé seriózní informace musí být uveden **původní** této informace. Podezřelými jsou tedy obraty typu „dle odborníků“, „dle všeobecného názoru“, „bylo zaznamenáno mnoho případů“, „veřejnost si myslí“ apod. Důležité je snažit se vyhledat jméno, od něhož médium informaci přebírá, a řídit se jeho objektivitou a pověstí jako důvěryhodného informačního zdroje (např. světové tiskové agentury, Česká tisková agentura ČTK). Je nutné zamyslet se, zda nejde o **prosazování cizích** (v demokracii; v diktátorských režimech jde o vyvolání strachu a poslušnosti) – např. snahu přilákat voliče, zvýšit prodej svých výrobků, vyvolat paniku či nepřátelství vůči jiné skupině obyvatel.

Je nutné naučit se rozpoznat, zda se nejedná o pouhou identifikaci s konkrétní, se kterou nás spojuje nějaký názor či postoj např. na sociálních sítích. Vhodné je zamyslet se, zda autoři textů nehrají na, zda nepoužívají afektivní způsob vyjadřování; u zpravodajských nebo seriózních se tvářících webových portálů by výše uvedené nemělo být přítomno. Varující jsou vykřičníky, prosby, výzvy, varování apod. Nebezpečná je mediální manipulace především v případě vyvolávání či podněcování k vůči některým skupinám či jednotlivcům (hate speech), což je také trestné.

Vulgární, urážlivé a dezinformační příspěvky by měly být provozovatelem sociální sítě odstraněny, což se dostává do konfliktu se svobodou projevu, která je zakotvena v Základní listině práv a Listina však zároveň připouští možnost zákonného omezení svobody projevu a práva vyhledávat a šířit informace, jde-li o opatření v společnosti nezbytná pro **ochranu práv a svobod druhých**, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. Právo na vlastní (vyjádřený) názor (svoboda slova, informací) začíná být v rozporu s států a v EU v současnosti probíhají intenzivní diskuse, zda regulovat, či nikoliv obsah internetu.

Kritické uvažování a ověřování relevance informací by mělo být základní metodou, jak se ubránit před manipulací „konspirátorů“, kteří dnes číhají téměř v každém zákoutí internetu. Proto je dobré mít stále na paměti následující výrok:

Slova k doplnění: dobsov, aurota, oceme, pečbeztínos, sivánenit, anikyp, zojdr, komdetéricak, puskinou, můjáz.

Věřit všemu je jako nevěřit ničemu.

²¹ Sedm triků nových manipulátorů. In: *Psychologie. cz* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/sedm-triku-novych-manipulatoru/>

13. Mysli kriticky *aneb* jak poznat dezinformaci

Na základě poznatků z předchozí hodiny doplňte pojmy spojené s dezinformacemi (každá tečka představuje jedno písmeno):

- nepr
- záměr uvést v
- kritika mains komentářů
- chybí z informací
- snaha o prosazení c zájmů
- zřejmá příslušnost k určité s
- hra na
- podněcuje k ne
- vyvolává poplach nebo u.

Obr. 13.1

Fake news

Přečtěte si jeden z následujících článků a odpovězte na otázky pod nimi. Vyhodnoťte, jestli se jedná, či nikoliv o článek, který by mohl být dezinformační.

1. Tomio Okamura, 4. 10. 2018 (*den před komunálními volbami, sociální sítě*):

„V těchto dnech se ve státech Evropské unie objevily vzácné případy západonilské horečky a opičího moru. Zemřeli čtyři lidé včetně jedné české ženy. Tyto případy mají bez jakékoliv pochyby souvislost s ilegální migrací. Hnutí SPD dlouhodobě upozorňuje, že s migrační politikou EU přímo souvisí obrovská zdravotní rizika pro populaci Evropy. Zdravotní rizika s dopředu těžko předvídatelným dopadem. Hnutí SPD jako jediná síla jednoznačně odmítá migrační politiku EU.“²²

2. Poslanec za SPD Radek Koten (29. 1. 2016) se přihlásil k následujícímu článku.

Informace, které vám zachrání zdraví: Spotřebitelé dnes umírají částečně i proto, že nadále pojídají mrtvé potraviny, které jsou zabity v mikrovlnce. Berou zjevně zdravé jídlo, plné vitaminů a přírodní medicíny, pak ho ozařují v mikrovlnce a ničí většinu jeho živin. Lidé jsou jediní živočichové na planetě, kteří ničí nutriční hodnotu své potravy předtím, než ji sní... Není divu, že lidé jsou nejméně zdravými savci na planetě. V Rusku, resp. SSSR byla výroba a prodej mikrovlnných trub zakázána v r. 1976 kvůli jejich negativním účinkům na zdraví, protože ohledně jejich používání bylo provedeno v SSSR mnoho

²² Jak je to s tím „opičím morem“ Tomia Okamury? In: *Manipulatori.cz* [online]. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/jak-je-to-s-tim-opicim-morem-tomia-okamury/>.

studií. Tento zákaz byl zrušen po perestrojce na počátku 90. let. Na internetu lze nalézt řadu dokumentů vztahujících se k této problematice.²³

3. Vít Jedlička (20. 5. 2019, sociální síť)

„Věděli jste, že svým vstupem do EU se Česká republika zavázala k přijetí eura? O tom, kdy se u nás euro zavede, však nerozhodujeme my, ale orgány EU. Hnutí „Svobodní“ je od začátku proti zavedení eura a prosazuje, aby měla Česká republika, podobně jako Dánsko nebo Velká Británie, výjimku z povinnosti euro přijmout. Pokud si nevyjednáme výjimku z používání eura co nejdříve, nebude po jeho zavedení cesty zpět! I přestože naši politici přechod na společnou měnu na oko odmítají, závazek přijmout ji stále existuje a žádná jiná strana aktivně o jeho revizi nejedná.“²⁴

4. Naštvaná matka (8. 1. 2019, Facebook)

„Toto jsou novodobé pohádky pro děti, místo konání dobra, tak zabíjet!!!

„Běžel zajíc kolem plotu, roztrhl sobě novou botu. Liška mu ji zašívala, veverka se posmívala.

Huš veverko, huš, vrazím do tě nůž, vrazím do tě zavíráček, budeš zpívat jako ptáček, vrazím do tě kudličku, vyrazím ti dušičku.“

Kde jsou ty krásné pohádky o princeznách, kde vítězí dobro nad zlem! Věřím tomu, že ve vydávání těchto děsů pro děti mají ruce vítači muslimských vrahů, pedofilů a znásilňovačů a platí tyto zvěrstva z dotací neziskovkám!!!“²⁵

Obr. 13.2

5. Neregistrovaný (4. 7. 2018)

„Francouzská firma, která vlastní firmu v Sedlčanech na výrobu Sedlčanského hermelínu, dokonce i s názvem PRESIDENT skončila. Takže díky, naši velcí privatizátoři, zase vidíte, jak jste to tady všechno po..li. Francouzům skončila desetiletá výhoda neplacení daní, tak co by tady dělali. Konkurenčního výrobce v ČR zlikvidovali a teď mají konečně otevřen trh do ČR! Starosta Sedlčan se to dozvěděl až z médií, takže byl zděšen, že by skoro celé město mělo být bez práce. Co je na tom nejhorší? Budovy v Sedlčanech zůstaly. Mohli by tady rozjet novou českou výrobu. Ale EU nám zakázala v této továrně vyrábět sýry. Továrna nesmí zpracovávat mléčné výrobky, nesmí konkurovat EU. Nesmíme dál v ČR ve výrobě pokračovat!!! To jsou věci! To jsme suverénní stát uprostřed EU!! Proto mají takový strach z T. Okamury, který na ty praktiky upozorňuje. Proto ten tlak USA a EU na Zemana, Babiše a Okamuru!“²⁶

²³ Z tohoto důvodu Rusko v roce 1976 zakázalo mikrovlnné trouby. Informace, které vám zachrání zdraví. In: *Lajkit.cz* [online]. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <https://www.lajkit.cz/zivotni-styl/item/374-z-tohoto-duvodu-rusko-v-roce-1976-zakazalo-mikrovlne-trouby-informace-ktere-vam-zachrani-zdravi>.

²⁴ PŘEDVOLEBNÍ HOAX SVOBODNÝCH: O tom, kdy se u nás euro zavede, však nerozhodujeme my, ale orgány EU. In: *Manipulatori.cz* [online]. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/predvolebni-hoax-svobodnych-o-tom-kdy-se-u-nas-euro-zavede-vsak-nerozhodujeme-my-ale-organy-eu/>.

²⁵ HOAX: Toto jsou novodobé pohádky pro děti, místo konání dobra učí zabíjet. In: *Manipulatori.cz* [online]. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <https://manipulatori.cz/hoax-toto-jsou-novodobe-pohadky-pro-deti-misto-konani-dobra-uci-zabijet/>.

²⁶ Dodatek k Sedlčanské firmě na sýry. In: *Pozitivnisvet.cz* [online]. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <http://www.pozitivnisvet.cz/dodatek-k-sedlcanske-firme-na-syry/>

- Uvádí článek původní zdroj?
 - Je znám autor článku a je to existující osoba?
 - O co pisateli jde?
 - Lze pisatele zařadit do nějaké skupiny?
 - Čím je skupina typická?
 - Působí článek na emoce, je afektovaný, vyvolává paniku, vztek, strach?
-

Nebezpečí falešných zpráv

Běžným a často využívaným způsobem šíření dezinformací jsou tzv. **hoaxy**, řetězové poplašné zprávy, jež se šíří i e-mailem, a rozesílají je lidé, kteří jim uvěřili. Jde o adresný e-mail, nikoliv o nevyžádanou poštu jako v případě **spamů**, které jsou zaměřeny na reklamu a marketing. Tematicky obsahují varování před hrozbami počítačových virů, lékařské rady či výzvy k opatrnosti, politická témata zaměřená na EU, uprchlickou krizi apod.

HOAX

Před posledními prezidentskými volbami jste mohli na e-mail dostat řadu hoaxů zaměřených vůči protikandidátovi M. Zemana, tedy J. Drahošovi. V každém kraji byly hoaxy proti druhému nejúspěšnějšímu kandidátovi zaměřeny jinak – např. v Jihomoravském kraji, který má vysokou religiozitu (zbožnost) ve srovnání se zbytkem republiky, hoaxy prohlašovaly, že je Drahoš členem hnutí svobodných zednářů (katolíci dlouhodobě vystupují proti zednářům), jinde byl označován za agenta StB v souvislosti s údajnou pedofií (za zjištěné prohřešky s dětmi ho prý StB vydírala) a psalo se také o smlouvě, kterou ještě před volbami podepsal s Německem a Itálií, o přijetí 1,5 mil. uprchlíků v ČR, pokud se stane prezidentem.

SPAM

Vlivem vnímání jakýchkoliv zpráv stylem „na každém šprochu pravdy trochu“ lze považovat hoaxy za velmi silný nástroj ovlivňující veřejné mínění. Důkazem jejich „úspěchu“ mohou být těsné výsledky posledních prezidentských voleb u nás, ale i v jiných evropských zemích či v USA.

Hoaxy jsou často doprovázeny fotografiemi, které jsou výsledkem **fotomontáží**. Původ podezřelého obrázku např. umístěného na sociálních sítích si lze ověřit na internetu. Při zmáčknutí pravého tlačítka myši na daném obrázku se zobrazí okno, na jehož konci bude odkaz „vyhledat obrázek pomocí vyhledávače Google“. Také je možné zkopírovat adresu obrázku a vložit do vyhledávače nebo vložit uložený obrázek přímo z počítače na web [TinEye Reverse Image Search](https://tineye.com/).²⁷ Google i TinEye by měl vyhledat stejné i podobné obrázky, díky čemuž je možné dohledat originál nebo výskyt stejných fotografií a např. dle času srovnat, co je původní.

Obr. 13.3

²⁷ TinEye Reverse Image Search. In: *Tiney.com cz* [online]. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <https://tineye.com/>

Hoax nebo spam?

Zatrhnete články, o nichž si myslíte, že jsou hoaxy. Dokážete shrnout společné znaky hoaxů?

1. Ale no tak... vy ho ještě nemáte? Léto k tomu vyloženě svádí. Je tolik aktivit, které si doslova žádají o týmový ohoz, který vás odliší od ostatních! U nás si v objednacím programu jednoduše vytvoříte svůj vlastní design a my vám vaše týmová trička potiskneme úplně novou technologií přímého tisku.

2. ARABŠTÍ UPRCHLÍCI PODŘEZALI NA DAČICKU HOSPODÁŘSKÁ ZVÍŘATA

Lidéřovice, Dačicko, 15. 7. 2015. Skupina arabských "uprchlíků" bezdůvodně podřezalo veškerá hospodářská zvířata u našeho souseda, drobného zemědělce. Přežil pouze kůň, který byl bezpečně zavřený. Po policejní akci s termovizemi jich bylo deset pochyťáno, dalších cca 80 bylo dopadeno v okolí Starého města pod Landštejnem. Tam dokonce zabrali obydlený dům. Sdělovací prostředky o tom samozřejmě mlčí.

3. Blíží se nám konec soutěže! Už jen pár dní máte šanci poslat nám právě vaši výherní fotku. Šance jsou dost vysoké, protože už 5 měsíčních výherců je z České republiky. Navíc s každou přihlášenou fotkou přispějete spolu s námi na dobrou věc. Náš TIP: Zvyšte si šanci na výhru a přihlaste do soutěže až 100 vašich zdařilých fotek. Opravdu to myslíme vážně!

4. AUTOMATICKÝ POSTUP MILOŠE ZEMANA DO DRUHÉHO KOLA PREZIDENTSKÝCH VOLEB 2018

Voliči Miloše Zemana nemusí v 1. kole k volbám. Aktuální prezident vždy do 2. kola postupuje rovnou. Vyčkejte až na kolo druhé. Ať se netvoří zbytečně fronty ve volebních místnostech.

5. „Přátelé, MOC VÁS PROSÍM O POMOC. Pravda zase prohrává! CENZURA bruselských úředníků už dosahuje NEUVĚŘITELNÝCH ROZMĚRŮ!!! Stanislav Brunclík, kterého určitě znáte z TV NOVA, natočil SKVĚLÝ DOKUMENT O EVROPSKÉ UNII. Ukazuje tam PRAVDU. Jenže právě tu se Brusel snaží UMLČET! Dokument nepustili do kin!!! Nedá se odvysílat v televizi!!! Je v něm totiž PRAVDA, která se JUNKROVI, MERKELOVÝ, MACRONOVI A SPOL NEHODÍ DO KRÁMU!!! JEDINÁ ŠANCE jak dostat dokument mezi lidi je POSÍLAT SI HO MEZI SEBOU. Já jsem se naštěstí dostala na premiéru dokumentu, která musela proběhnout skoro v utajení. Díky tomu mám k němu přístup a mohu se o něj s vámi podělit. DOKUMENT SI MŮŽETE PUSTIT ZDE: www.pryczeu-film.cz PROTO VÁS MOC PROSÍM, POŠLETE ODKAZ NA DOKUMENT VŠEM PŘÍBUZNÝM, PŘÁTELŮM, KOLEGŮM Z PRÁCE. VŠICHNI MAJÍ PRÁVO ZNÁT PRAVDU!!! DĚKUJU VÁM. DRŽME SE!“

6. Ahoj Trappeři, máme pro vás ochutnávku z novinek CRKT. Například Seismic od nožíře Flavia Ikomy s netradiční pojistkou je pěkný kousek. Koukněte i do novinek, najdete tam další nově nože.

Společné znaky hoaxů:

Společné znaky hoaxů

Možná vám to bude něco připomínat. Podobné znaky jsme definovali u bulvárních článků v tisku v předchozích hodinách. Např. oslovení typu „pozor“, řada vykřičníků, velká písmena, pomluvy, emoce, vztek, nenávist apod. Tady se ještě přidávají další prvky, jako jsou varování, rady, gramatické chyby, špatná čeština způsobená automatickým překladem z jiných jazyků aj. Mohou však obsahovat i hlubší způsoby manipulace – fakta na závěr autor článku zobecní (bez logiky) nebo na úvod umístí obecné tvrzení a fakta poslouží jako příklad, že tvrdí pravdu, přitom opět není zřejmá logika. Text zaručuje „odbornost“ (např. formulacemi typu „vědci zjistili“, „varují“), objevuje se prosazování vlastního názoru uvedením jiných, ale na první pohled hloupých názorů, nebo dokonce pomluva oponenta, když to nejde jinak zargumentovat.

Deepfake

Přestože mediální gramotnost a kritické myšlení mohou být určitým „lékem“ na manipulaci dezinformacemi, do budoucna to pravděpodobně nebude stačit. Za vrchol manipulace označovaný jako **deepfake** (hluboká lež) je v současnosti považováno vkládání falešného textu do úst jakýmkoliv osobám na videu či při audiozáznamu, případně výměna obličeje. Počítačový program postavený na umělé inteligenci bude jistě brzy schopen nasimulovat i přirozené verbální pohyby a projevy napadené osoby.

Přestože jsou snahy v této oblasti zatím na počátku, je možno toto považovat za největší zbraň v dezinformační válce, neboť nepůjde dokázat, zda jde o pravý projev, či nikoliv. Dle Národního informačního centra pro mládež se zatím nepodařilo „sestavit výkonný software, který by dokázal falešná videa poznat. Proto je potřeba o těchto manipulativních technikách vědět a být na ně připraveni.“ Příkladem deepfake může být proslov bývalého prezidenta USA Baracka Obamy s českými titulky, na který se můžete podívat [ZDE](#).

Shrnutí

Rčení „důvěřuj, ale prověřuj“ platí v současnosti více, než kdy jindy. Prověřovat je ale potřeba také získané znalosti. Doplňte do textu správná slova uvedená v seznamu pod ním. Do kolonky „souřadnicový systém“ pak vepište příslušná čísla v tom pořadí, jak jdou za sebou před nimi uvedená doplňovaná slova. Pokud se vám to podaří, získáte souřadnice města, které je spojeno s místem pobytu vlastníka jednoho z nejčtenějších dezinformačních webů u nás. Najděte souřadnice na mapě.

Dezinformace jsou nejen svým obsahem, ale především dopadem a rychlostí šíření díky moderním technologiím. Jejich cílem je vyvolávat paniku,, nejistotu apod. I když původně mohlo jít o prvek zábavy či, v souvislosti s dezinformační se všechny záměrně informace mezi lidmi stávají významnou

Doplňovaná slova (v závorce číslo vkládané do souřadnicového systému níže): falešné (02), válkou (18), šířené (19), strach (41), nebezpečné (48), masovým (53), zbraní (104), žert (352)

Souřadnicový systém: _° _' _."N, _° _' _."E²⁸

14. Dezinformační válka *aneb* když se stírlí dezinformacemi (1)

Přestože obyvatelstvo žijící na území České republiky nebylo již více než 50 let přímo ohroženo žádným válečným konfliktem či nepřátelským aktem cizích mocností, jsou v současnosti i zde identifikovány určité hrozby, a to především ty snižující důvěru obyvatel v demokratické zřízení. Jde o projev působení cizí moci, který je označován jako **dezinformační kampaň**. Ta je jako projev informační války vážnou hrozbou především z důvodů otevřenosti demokratických společností a silně omezených možností státu založeného na principu vlády práva na takovou situaci reagovat.²⁹

Vlastnosti dezinformačních webů

Na základě analýz, které provedly neziskové organizace³⁰ nebo univerzity³¹, bylo zjištěno, že čtvrtina lidí více věří alternativním zdrojům informací než těm tradičním, jako je Česká televize nebo Český rozhlas. Zároveň byly ve výzkumných zprávách těchto organizací definovány základní vlastnosti, které lze identifikovat u **dezinformačních webů** a článků na nich zveřejňovaných. Nejsou to prvky, kterých je možné si všimnout na první pohled, jako je např. výrazná převaha reklam u webu na obrázku 14.1. To k identifikaci dezinformačních webů nestačí. Je potřeba si weby důkladně prověřit. Lze však podle určitých prvků poznat, že se právě o dezinformační zdroj může jednat. Mezi základní **vlastnosti webů**, které vás mohou varovat před nekritickým přebíráním zveřejněných faktů, patří především:

Obr. 14.1

- netransparentnost webů – nejsou uváděni provozovatelé webů, a není tedy jasné, kdo web vlastní a platí jeho fungování (vlastnická struktura); autoři příspěvků jsou anonymní nebo píší články pod pseudonymy;
- provázanost webů – jeden vlastník provozuje více webů obdobného zaměření, autoři přispívají na více webů zároveň;
- zvyšování dojmu uvěřitelnosti – odvoláváním se na zahraniční zdroje nebo přebíráním komentářů domácích politiků k vybraným tématům (mohou být vytrženy z kontextu nebo se týkat něčeho jiného);

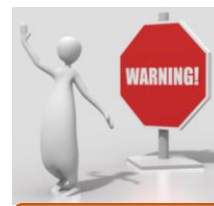
²⁸ Správnou odpověď si ověřte [ZDE](#).

²⁹ Dezinformační kampaně – Terorismus a měkké cíle. In: *MVCR. cz* [online]. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/dezinformacni-kampane.aspx>

³⁰ např. Evropské hodnoty z.s.

³¹ GREGOR, Miloš a VEJVODOVÁ, Petra. *Analýza manipulativních technik na vybraných českých serverech* [online]. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2016 [cit. 2019-04-30]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/17372984-Analyza-manipulativnich-technik-na-vybranych-ceskych-serverech-vyzkumna-zprava.html>

- nedodržování základních postupů žurnalistiky; vzbuzování negativních emocí, svalování viny, fabulace (smyšlené příběhy), zveličování a fámy, vzbuzování strachu, nálepkování; články obsahují vlastní názory autorů;
- obsahová a gramatická nekvalita.

Obr. 14.2

Manipulační techniky

K dalším znakům, pomocí nichž můžete poznat dezinformační zdroje, patří následující **manipulační techniky**:

- překrucování článků z mainstreamových médií – neuvěřitelné verze domácích i mezinárodních událostí, pomlouvání Západu/EU;
- odvolávání se na pochybné autority a odborníky, např. přívržence různých konspiračních teorií;
- vytrhávání textů z kontextu;
- konspirační teorie;
- vztahování názorů jednotlivců na celé skupiny;
- vulgarita a osobní útoky na osoby s jiným názorem.

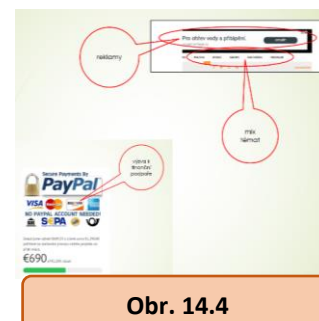

Obr. 14.3

Design webu

Z hlediska **designu** (vzhledu) webových stránek si lze všimnout některých společných rysů:

- označení jako „nezávislé zpravodajství“;
- často netradiční tematické oblasti na základní liště;
- šokující fotografie nebo videa;
- odkazy typu clickbait;
- velmi vysoké procento plochy stránky zabírají reklamy;
- odkazy na články týkající se skandálních událostí, celebrit apod.

Obr. 14.4

Rozpoznávání dezinformačních webů

Vyberte si jeden web označený v otevřené encyklopedii Wikipedie [ZDE](#)³² jako dezinformační a pokuste se najít typické znaky uvedené ve třech výše zmíněných kategoriích (vlastnosti, manipulační techniky, design). Vlastnické poměry nebo odkazy na ně jsou většinou umístěny v dolní části webu. V následující tabulce zatrhněte, zda jste daný prvek na vybraném webu našli. Zhodnoťte nejen faktický „přírůstek“ informací uvedených na daném webu, ale také fotky, reklamy, nadpisy, design stránek, uspořádání informací apod.

³² Dezinformační web. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Dezinforma%C4%8Dn%C3%AD_web

Kategorie	Znak	ANO/NE
Vlastnosti	netransparentnost	
	provázanost	
	snaha o uvěřitelnost	
	negativní emoce	
	gramatické chyby	
Techniky	pomlouvání EU/USA	
	odvolávání se na „authority“	
	vytrhávání textů z kontextu	
	konspirační teorie	
	obecná platnost názorů jednotlivců	
	vulgarita	
Design	„nezávislé“ médium	
	mix témat	
	šokující fotografie nebo videa	
	click-bait	
	reklamy ve velkém množství	
	odkazy na skandální články	

Trollové

Kromě dezinformačních webů, které často přebírají vybrané informace a články ze zahraničních webů obdobně zaměřených, působí na „válečném poli“ také více či méně organizovaní jednotlivci. Ti jsou v českém prostředí označováni za „**digitální šmejdy**“. Často se totiž jedná o ovlivňování (nejen) seniorů prostřednictvím vzbuzování strachu a paniky. To jsou obdobné praktiky jako u obchodníků nabízejících seniorům předražené zboží.

Ve světě jsou šířitelé dezinformací označováni jako tzv. internetoví **trollové**. Mají za úkol šířit dezinformace např. komentováním různých událostí, účastní se anonymně nebo pod přezdívkou různých diskusí, chatů nebo blogů a ostatní uživatelé internetu provokují k emotivním reakcím. Trollem se může stát účastník diskusí **dobrovolně** či **nevědomky**. Stačí k tomu záměrně rozesílat chybné informace, kterým sám uvěřil a jejichž pravdivost si neověřil, a stal se tak vlastně sám obětí dezinformační kampaně.

Obr. 14.5

Čím dál častější je však v současnosti tzv. **trolling** nebo trollování s určitým cílem, a to od propagace výrobků až po náborovou kampaň extremistických hnutí nebo kyberšikanu jednotlivců. Ve známost v nedávné historii vešly především tzv. trollí farmy v Rusku, jejichž zaměstnanci měli např. během krize na Ukrajině v roce 2014 za povinnost psát proruské komentáře na ukrajinské weby. S vývojem nových technologií a umělých inteligencí již ani není potřeba, aby byl trollem člověk, ale šířit a sdílet vybrané dezinformace dokáže i počítač, resp. „robot“ neboli „**trollobot**“.

Shrnutí

Každý má právo na svobodu slova, ale lež není jiný názor. Pokuste se při poslouchání běžné diskuse dospělých rozlišovat mezi vlastním názorem diskutujících a omylem, nebo dokonce lží, kterou evidentně někde slyšeli a šíří nevědomky dál, neboť jí sami věří. Odvážnější se mohou dospělých dotázat, kde danou informaci získali, a ověřit si její pravdivost.

15. Dezinformační válka *aneb* když se stírlí dezinformacemi (2)

Dezinformační kampaň je označována jako prostředek dezinformační války. Bojem proti šíření dezinformací se zabývá řada institucí, neziskových organizací a projektů. Jejich cílem je zvýšit mediální gramotnost obyvatel, a to nejen mladých lidí. Počátky mediální výchovy lze nalézt již u J. A. Komenského (1592–1670), který tvrdil, že noviny jsou významným zdrojem poučení se. Avšak systematicky se s ní začalo až po 2. světové válce v Německu.

Jednalo se o reakci na fašistickou propagandu (J. Goebbels) a její moc ovlivňovat veřejné mínění. V USA byla výuka o vlivu médií zavedena až v 50. letech pod vlivem komercializace médií; v Evropě nejdříve ve Skandinávii a Velké Británii, ale až v 80. letech minulého století. V ČR začaly první publikace vycházet až v druhé polovině 90. let.

Obr. 15.1

Jak bojovat s dezinformacemi a kde ověřovat pravdivost zpráv?

V České republice se bojem proti dezinformacím a jejich šíření zabývá **Centrum proti terorismu a hybridním hrozbám** spadající pod Ministerstvo vnitra ČR. To chápe dezinformační kampaň jako projev informační války a považuje ji za nejvážnější hrozbu pro informačně otevřenou demokratickou společnost.³³ Důvodem je především to, že šíření dezinformací může vést k **radikalizaci** společnosti, ať už náboženské nebo politické, ale především směřující proti demokratickému systému.

Obr. 15.2

Relativně novým je v ČR rozvoj fenoménu spojeného s **populismem** některých politických subjektů a nárůstem jejich **protidemokratických** postojů. Podle výše uvedené instituce je pro ně charakteristické předstírání vlastenectví formou nacionalismu, extrémní politické postoje, jednostranná kritika „Západu“ a velebení Ruska, útoky na unijní a alianční partnerství, zpochybňování západoevropské i středoevropské politiky a způsobu života a velebení všeho ruského (prokremelský postoj).

Boji proti dezinformacím se věnuje také řada **odborníků a vědců** včetně těch českých, kteří spolupracují např. s NATO. Za pomoci složitého informačního systému denně analyzují 600 tis. zpravodajských serverů a milion článků a blogů, což představuje 90 % celosvětového zpravodajského obsahu. Dezinformační články pocházejí podle jejich výzkumu především z Ruska a velmi účinným nástrojem jejich šíření je Facebook.

Čtvrtina dezinformačních zpráv se týká politiky. Další články jsou zaměřeny cíleně na uživatele internetu jako klienty určitých služeb; nebo na základě jejich nákupů přes internet jde např. o zprávy z oblasti zdravotnictví. Cílem Facebooku je rozčlenění jeho uživatelů na co nejmenší skupiny a těmto lidem potom prostřednictvím reklamy nabízet ty výrobky, o které již někdy předtím projevíli zájem. Z takového typu cílené reklamy má pak Facebook mnohem více finančních příjmů než z běžné

³³ Dezinformační kampaně – Terorismus a měkké cíle. In: MVCR.cz [online]. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/dezinformacni-kampane.aspx>

reklamy.³⁴ Odborníci na dezinformace se nebojí použít termín „ruská dezinformační válka“³⁵, jejíž jsme součástí, a ČR označují jako testovací laboratoř Ruska.³⁶

Odhalováním dezinformací a bojem proti trollům se zabývá už i v ČR řada dobrovolníků, kteří si říkají **elfové** (na Facebooku skupina Čeští elfové). Jde tedy obdobně jako u trollů o skandinávské mytologické označení pocházející ze švédštiny (známé i z filmu Pán prstenů). Cílem Elfů je potírat dezinformace a infiltrovat/stát se součástí trollích skupin za účelem získat informace o jejich postupech. Snaží se ověřovat informace od trollů a uvést je na pravou míru. Fungují stejně jako trollové buď anonymně, nebo pod falešným profilem. Spojuje je odpor k rozdělování společnosti prostřednictvím mediální manipulace.

Obr. 15.3

Příklady proti-dezinformačních webů

Z níže uvedené nabídky proti-dezinformačních webů si podle svého zájmu vyberte jeden; vy, kteří se cítíte v této problematice již zběhlí, můžete dva. Prohlédněte si nejen hlavní stránku daného webu, ale i odkazy umístěné většinou nahoře na liště, zápatí stránky, kde by měly být údaje o provozovateli webu, případně část, kde jsou umístěni partneři nebo spolupracující a podporované organizace. Zhodnoťte transparentnost stránek (z informací „O nás“, výročních zpráv, kontaktů, sponzorů apod.). Najdete nějaké společné rysy s dezinformačními weby?

Odpověď:

Seznam webů zaměřených na odkrývání dezinformačních zdrojů:

- <https://www.evropskehodnoty.cz/> - nevládní odborná instituce brání hodnoty liberální demokracie, odhaluje nástroje ruského vlivu a dezinformačních operací;
- www.manipulatori.cz – web zaměřený na odhalování dezinformací především v politickém prostředí, odhaluje hoaxy;
- www.hoax.cz – databáze hoaxů; komentáře odpovědných institucí (Policie ČR, výzkumné ústavy, inspekce apod.);
- <https://www.hatefree.cz/blo/hoaxy> - databáze hoaxů, kterou provozuje Agentura pro sociální začleňování, což je odbor Úřadu vlády ČR;
- www.demagog.cz – zaměření na „fact check“ politických diskusí, tzn. na vyhodnocení a ověřování faktických tvrzení, která politici používají ve svých projevech, resp. na to, zda říkají pravdu, či nikoliv;

³⁴ Dokázal, že Rusko na nás útočí dezinformacemi. „Klíčovou roli hrají Zeman a Facebook,“ říká analytik. In: *Irozhlas.cz* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/frantisek-vrabel-dezinformace-fake-news-rusko-facebook_1903130001_ogo

³⁵ „Jsme krůček od vytvoření simulované demokracie, prohráváme dezinformační válku s Ruskem,“ varuje expertka. In: *Irozhlas.cz* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/dezinformacefake-newsruskoalexandra-alvarova_1806050600_ogo

³⁶ „V Česku probíhá informační válka, jsme testovací laboratoř Ruska,“ přiznává brigádní generál Řehka. In: *Irozhlas.cz* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/karel-rehka-informacni-valka-rusko-armada-rozhovor_1808310600_ogo

- <http://faktus.info/> - odhalování hoaxů, kategorizace výroků politiků a ověřování jejich pravdivosti, analýzy příčin nenávisti ve společnosti, rozhovory s odborníky;
- <https://hlidacipes.org/> - provozuje Ústav nezávislé žurnalistiky, z.ú., zveřejňuje reportáže, komentáře, rozhovory o současné politice;
- <https://www.sisyfos.cz/> - český klub skeptiků; vznikl již v roce 1994 a původně se zaměřoval na kritiku novinářů; celosvětová organizace, do které jsou zapojeni především vědci a filozofové; nyní je cílem šířit a obhajovat poznatky vědy, neboť i ty bývají často využívány k manipulaci lidmi (např. alternativní medicína, ekologické zemědělství); zároveň upozorňují na „negativní roli českých médií v šíření iracionality“;
- <https://www.stopfake.org/cz/domu/> - boj s nepravdivými informacemi o událostech na Ukrajině; česká jazyková verze webu je realizována za podpory Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Shrnutí a úkol na závěr

Společným rysem většiny proti-dezinformačních webů a těch dezinformačních je žádost o finanční příspěvek, nicméně prvně jmenované mnohem podrobněji uvádějí, proč je mají čtenáři podpořit (uvádějí jejich poslání, dodržují etický kodex, zmiňují personální obsazení, včetně e-mailů, fotek, telefonních kontaktů, mají otevřené financování, obsahují informace o správních orgánech, odkazy na partnery obdobného zaměření apod.). Málokdy jsou přítomny reklamy (pokud ano, tak např. ty odkazující na internetovou ochranu, odborné knihy aj.); uvedeni jsou sponzoři. Ve srovnání s dezinformačními weby jsou tedy tyto mnohem **otevřenější**.

Citace z knihy Křídák (Tudor, 2018³⁷): „*Lidi vždycky podvádí, Eddie. A lžou. Proto je důležité o všem pochybovat. Nikdy nedej na to, co se samo nabízí. Ukvapené závěry děláme, protože je to snazší a pohodlnější. Ušetříme si tím přílišné přemýšlení.*“

Zkuste se zamyslet, zda se vám již někdy nevyplatilo přijmout jednoduché řešení, které se vám samo nabízelo. Na základě získaných poznatků doplňte do následujícího textu slova nacházející se pod ním. Pokud doplníte všechna ve správném pořadí, písmena za nimi v závorce uvedená vytvoří jméno významného českého datového analytika.

Nepravdivou informaci, která má příjemce uvést záměrně v omyl, nazýváme Jejimi dalšími znaky je snaha hrát na, vzbuzovat pocit strachu a a také manipulovat veřejným Často se nám do e-mailu dostane hromadná nevyžádaná zpráva, kterou nazýváme Ten většinou nebývá nebezpečný, spíše otravný, na rozdíl od poplašné zprávy zvané Má mnohdy formu fámy či před neexistujícím nebezpečím. Největší hrozbu dezinformační do budoucna představuje tzv. deep..... založená na umělé V šíření dezinformací jsou aktivní tzv., proti nimž se snaží bojovat a dezinformace odkrývat tzv. Za jeden z nejčtenějších dezinformačních webů jsou považovány listy. Naopak velmi činný a aktivní při odkrývání dezinformačních zpráv je např. webCZ apes.cz.

city (R), dezinformace (F), elfové (A), fake (K), hlidaci (L), hoax (I), inteligenci (V), kampaně (E), manipulatori (E), míněním (N), paniky (A), Parlamentní (B), spam (T), trollové (R), varování (Š)

Významný český datový analytik zaměřující se na odhalování dezinformací se jmenuje:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

³⁷ TUDOR, C. J. *Křídák*. Přeložila Jana KUNOVÁ. Praha: Euromedia Group, 2018.

16. Kyberšikana *aneb* šikana přes internet (1)

Mediální manipulace a šíření dezinformací nejsou ve většině případů trestné, i když se snaží ovlivnit co největší masu příjemců. Při surfování na internetu se ovšem můžeme setkat s adresnými agresivními komentáři a útoky, které však již za trestnou činnost považovat lze. Vzhledem k tomu, že tato trestná činnost probíhá v kybernetickém prostoru, označuje se souhrnně jako **kyberkriminalita**. Jednou z jejích forem je právě **kyberšikana**, která může mít rovněž různou podobu, ale její cíl je stejný – ponížit nebo ublížit jinému uživateli internetu, ať už je agresorovi známý, či nikoliv.

Obr. 16.1

V předchozí části, která se týkala dezinformací, byli zmiňováni „trollové“. Pokud se cílem trollů stává konkrétní osoba, o které šíří lživé či pomlouvačné informace, může jít o kyberšikanu. O tu ostatně jde vždy, pokud jeden uživatel internetu, sociálních sítí, e-mailů apod. napadá druhého. **Kyberšikana** je definována jako „úmyslné, opakující se a nepřátelské chování, jehož cílem je ublížit oběti za použití informačních a komunikačních technologií“.³⁸ Je možné se setkat i s případy, kdy se oběť klasické fyzické či psychické šikany sama stane agresorem prostřednictvím kyberšikany. Zde totiž nezáleží na fyzické síle, ale na technologické zdatnosti. A především – agresor může zůstat v anonymitě.

Setkali jste se s kyberšikanou?

Myslíte si, že jste se s projevy kyberšikany již někdy setkali? Pokud ano, pokuste se do rámečku popsat, v jaké to bylo podobě.

Odpověď:

Kontaktoval vás někdy člověk, kterého znáte pouze přes internet, se žádostí o fotografii nebo o schůzku? Poskytli jste mu ji? Šli jste na schůzku?

Odpověď:

³⁸ MALÍKOVÁ, Barbora, KAŠE, Jan, ed. Kyberšikana. *Zpravodaj pedagogicko-psychologické poradenství*, 2008, 2008(54), s. 28-36. ISSN 1214-7230.

Statistiky o kyberšikaně

Z výzkumu konaného v roce 2011 vyplynulo, že se více než **polovina** (57 %) dětí v Česku již stala obětí kyberšikan. Téměř každé **desáté** dítě pak přiznává, že se na ní samo podílí a dopouští se ponižování a urážení (šetření se zúčastnilo 11 tis. respondentů ve věku od 11 do 17 let).³⁹ Více než třetina dětí zažila kyberšikanu **prolomením jejich účtu** a obdobný podíl také **verbálními útoky**.⁴⁰

Podle výzkumné zprávy z roku 2014 (celkem 28 tis. respondentů) děti na internetu nejčastěji poskytují své **jméno a příjmení, fotografii obličeje a e-mail**, přičemž neznámým lidem by téměř **dvě pětiny respondentů** klidně zaslaly svoji fotografii a telefonní číslo. Při pokusu vyhovělo žádosti o zaslání fotografie téměř 55 % dětí, i když nadpoloviční většina si uvědomuje, že je to **riskantní**. Rovněž více než polovina respondentů komunikuje na internetu s neznámými lidmi. Přes 40 % dětí bylo osobami jim známými pouze přes internet požádáno o **schůzku** a 55 % z nich na ni také dorazilo, i když si většina (58 %) uvědomuje, že je to riskantní.

Pojmy a definice spojené s kyberšikanou

Do prázdného sloupce doplňte číslo pojmu, o kterém si myslíte, že ho definice vystihuje. Ten, kdo se v kyberprostoru dobře orientuje, se může pokusit uvést příklady uvedených případů kyberkriminality.

Č.	Pojem	Definice	Číslo pojmu
1	phishing	snaha o manipulaci oběti např. přes chat a donucení k osobní schůzce (hrozba zneužití, únosu apod.)	
2	kyberstalking	manipulace s uživatelem za účelem získání důvěrných informací (např. přístup k bankovnímu kontu či kreditní kartě)	
3	sexting	náhodné fyzické napadení natáčené komplicem agresora např. na mobil a zveřejněné na internetu pro pobavení	
4	happy slapping	intenzivní pronásledování obtěžujícími SMS, e-maily aj.	
5	kybergrooming	sdílení vlastních intimních materiálů, fotografií či videí (může vést k vydírání)	

Příklady kyberkriminality:

³⁹ Obětí kyberšikan je téměř 60 procent českých teenagerů. In: *Novinky.cz* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/internet-a-pc/266020-obeti-kybersikany-je-temer-60-procent-ceskych-teenageru.html>

⁴⁰ E-bezpečí – přehled výzkumu. In: *E-bezpeci.cz* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/vyzkum/>

Formy kyberšikany

Kyberšikana může mít podobu textovou, jde např. o výhružné, urážlivé či vulgární SMS, e-maily, chatování, komentáře na sociálních sítích apod. Horší dopad však mají na sociálních sítích zveřejňované a komentované fotografie či videozáznamy, blogy nebo celé stránky, které zachycují oběť v nějaké **ponižující** situaci. Ještě o stupeň výše stojí fotomontáže nebo úprava videí, které, jak již bylo dříve uvedeno, v blízké budoucnosti budou ve světě dezinformací hrát velkou roli a jistě se mohou uplatnit i jako nástroj kyberšikany. Kyberšikana má nejčastěji následující **formy**:

- opakované volání či prozvánění;
- neustálé zasílání SMS, MMS, e-maily – adresné nadávky, výhružky, urážky;
- veřejné pomluvy, urážky, vulgarity, posměch (skupiny na SS, blogy);
- videa a fotografie nevhodného a ponižujícího obsahu a jejich zveřejňování;
- internetové hlasování typu „kdo si myslí, že je Simona kráva“;
- fotomontáže;
- zakládání falešných nebo úprava původních profilů oběti na internetu;
- krádež identity a zneužívání cizího účtu;
- zveřejňování cizích tajemství;
- obtěžování přes webkamery, ICQ či Skype;
- cílená ignorace oběti ve skupinách na chatu či sociálních sítích apod.

Často může jít o **propracované kampaně** proti konkrétní osobě, ať už v kolektivu dětí či mládeže nebo v případě dospělých ze strany organizovaných trollů, jejichž aktivity jsou často zaměřeny proti nepohodlným novinářům či opozičním politikům. Následky kyberšikany jsou mnohdy tragické, a to právě především v případě, že se týká mladých lidí. Neomezená virtuální svoboda a anonymita má však i na sociálních sítích právní rámec a hranice. Svým příspěvkem či jen komentářem můžou uživatelé naplnit skutkovou podstatu hned několika paragrafů trestního zákoníku.

Trestný čin, či přestupek?

Pokuste se rozdělit uvedené trestné činy podle závažnosti do **čtyř skupin** od nejvyšší možné výše trestu, která pachatel hrozí (skupina 1 = více než pět let, skupina 2 = více než tři roky a nejvýše pět let, skupina 3 = více než dva roky a nejvýše tři roky, skupina 4 = nejvýše dva roky).

§ trestního zákoníku	Číslo skupiny
§ 144 – účast na sebevraždě	
§ 175 – vydírání	
§ 177 – útisk	
§ 181 – poškození cizích práv	
§ 184 – pomluva	
§ 345 – křivé obvinění	
§ 353 – nebezpečné vyhrožování	
§ 355 – hanobení národa, rasy, etnické skupiny atd.	
§ 356 – podněcování k nenávisti...	
§ 357 – šíření poplašné zprávy	
§ 364 – podněcování k trestnému činu	
§ 365 – schvalování trestného činu	
§ 404 – projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačování práv a svobod člověka	

Je třeba zdůraznit, že u většiny těchto trestných činů dochází k navýšení trestů o rok, pokud se dějí přes internet. Nejvyšší sazba pak hrozí tehdy, pokud se tato trestná činnost dotýká dětí do 15 let věku (do uvedených údajů o délce trestu jsou tyto skutečnosti již zahrnuty). Budoucí právníci mohou prolistovat trestní zákoník a u uvedených paragrafů vyhledat, jak se zpřísňují tresty, pokud je trestný čin spáchán prostřednictvím médií.

Shrnutí

„Mysli, než cokoliv zveřejníš!“

I když se někdo, s kým komunikuješ na sítích, tváří jako dobrák, nikdy není jasné, co ve skutečnosti chystá a jak může poskytnuté informace vůči oběti zneužít. I když jsou např. fotografie nebo videa zveřejněna na internetu pouze chvíli, může je někdo stáhnout a uložit nebo je šířit dále, navíc ještě dlouho poté. Přestože je kyberkriminalita stále těžko dokazatelná, měl by si každý uživatel dávat pozor, k čemu a jak se bude vyjadřovat, aby nespáchal trestný čin. Sami si můžete „sáhnout“ do svědomí, zda jste se již někdy nepřiblížili spáchání trestného činu v kyberprostoru.

17. Kyberšikana *aneb* šikana přes internet (2)

Lze pravděpodobně věřit tvrzení, že internet a informační a komunikační technologie ulehčují život většině současných obyvatel planety Země. Nicméně jak se potvrdilo u řady dřívějších vynálezů a objevů, najdou se vždy i ti, kteří jsou schopni veškeré novinky zneužívat ve svůj prospěch na úkor jiných, nebo dokonce ostatním škodit. Jedna z hlavních hodnot demokratické společnosti, kterou je svoboda slova, se tak poslední dobou právě vlivem dění na internetu stává ohroženou.

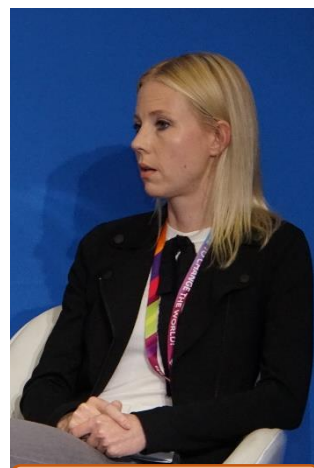
Příběhy obětí kyberšikany

Podle svého výběru si přečtete jeden z uvedených článků. Jde o tři skutečné příběhy mladých lidí, kteří se stali obětí kyberšikany, a jeden hoax, který se šíří v různé podobě již několik let a jeho oběti se může stát kdokoli. Identifikujte typy a formy kyberšikany, které podle vás oběti zažili/mohou zažít. Zájemci o právní problematiku se mohou zamyslet nad tím, jaké paragrafy trestního zákoníku byly porušeny.

Příběh první: Zažila peklo (Jessikka Aro, investigativní novinářka, Finsko)⁴¹

Proslavila se články o farmě trollů v Petrohradu. Následně čelila hněvu a nenávisti cizích lidí, kteří uvěřili smyšleným příběhům týkajícím se její osoby, ale i svých přátel. Psali o ní na sociální sítě, že je placena Spojenými státy, NATO, je podezřelá z trestné činnosti, drogově závislá a psychicky nemocná. Dokonce kontaktovali její nadřízené a ptali se, jak mohou zaměstnávat feťáčku a proč ji nevyhodí...

Vydala se proto na dovolenou do Thajska, jenže trollové někde na webu objevili fotografie, na kterých tancovala. Začali šířit zprávy, že je „NATO bikiny troll“, že tancuje „sjetá“ a jak hrozně vypadá. Případ vyšetřovala policie a dostal se i před soud. I poté ovšem pokračovaly výhrůžky smrti. Dokonce se objevil plán, jak ji přímo v soudní síni zabít. Obžalovaní útočníci se bránili, že pouze využívají svobody slova. Soud jejich jednání popsal jako lži, pomluvy, systematické snahy o zničení reputace novinářky.

Obr. 17.1

Tento případ je specifický tím, že k nenávistným útokům mobilizoval velké množství Finů. Situace se však nezlepšila a lživá kampaň proti ní pokračuje. Podvody jsou navíc prováděny tak chytře, že například falešné účty na sociálních sítích často neumějí rozlišit ani odborníci.

Příběh druhý: Špehuji tě webkamerou (kdokoli)⁴²

Neznáte mě a možná se divíte, proč jste obdrželi tento e-mail, že? Jsem někdo, kdo Vám před pár měsíci napadl Vaše zařízení. Nastavil jsem malware na erotické webové stránky a myslím, že jste tyto

⁴¹ Novinářka popsala, jak funguje ruská továrna na fake news. „Smrtí mi pak vyhrožovali i přátelé,“ vzpomíná. In: *Irozhlas.cz*[online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/jessikka-aro-fake-news-dezinformace-rozhvor-trollove-finsko_1905050600_ogo

⁴² Tentokrát vás vyděrači při masturbaci nenatočili, uklidňuje policie In: *Idnes.cz*[online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/technet/internet/napadeni-ucet-kamera-vydirani-police.A180924_111219_sw_internet_nyv

stránky navštívil, abyste se pobavil (víte, co tím myslím). Zatímco jste sledoval video, Váš internetový prohlížeč mi umožnil přístup k obrazovce a webové kameře. Poté můj softwarový program shromáždil všechny informace včetně Vašich kontaktů a souborů. Vytvořil jsem video se dvěma obrazovkami. První část ukazuje video, které jste sledoval (máte dobrý vkus, haha ...), a druhá část zobrazuje záznam z Vaší webové kamery.

Nesnažte se mě kontaktovat. Bezpečnostní služby nepomáhají ani formátování pevného disku nebo zničení zařízení také nepomůže, protože Vaše data jsou již nahrána na vzdáleném serveru.

Zaručuji, že po Vaší platbě Vás již nebudu dále obtěžovat, protože nejste jediný na mém seznamu. To je druh čestného kódu, který dodržujeme. Nebudte na mě naštvaný, každý má svou vlastní práci. Pojďme nyní k řešení. 13500 Kč je spravedlivá cena za naše malé tajemství. Zaplatíte přes Bitcoin. Máte 48 hodin na provedení platby. Miluji Facebook! (Všechno, co používají úřady, nám může také pomoci.) Pokud nedostanu bitcoiny, pošlu vaše video všem Vaším kontaktům, včetně příbuzných, kolegů a tak dále.

Obr. 17.2

Příběh třetí: Jak to někdy končí... (Anna Halman, 1992-2006, Polsko)⁴³

Studentka gymnázia v Gdaňsku byla během vyučovací hodiny za nepřítomnosti pedagoga hrubě napadena pěti svými spolužáky. Ti z ní strhali oblečení, osahávali ji a předstírali znásilnění. Celou scénu, která trvala téměř 20 minut, natáčeli na mobil a vyhrožovali dívce umístěním videa na internet. To také později udělali. Nikdo ze třídy nezasáhl v její prospěch, i když prosila o pomoc.

Dívka byla mimořádně stydlivá. Útoky na ni nebyly poslední dobou výjimečné a ze spolužáků měla panickou hrůzu. Svým trýznitelům sice nakonec utekla, ale v hrozném psychickém stavu. Doma se odmítla svěřit matce a kamarádce řekla, že se do školy nevrátí, že se raději zabije. Několik hodin poté se oběsila na švihadle. Vzhledem k tomu, že nenechala žádný dopis na rozloučenou a rodina útok na ni neměla šanci vidět, nebyli agresori veřejností ani Aninou rodinou považováni za viníky. Čin byl označován za „běžné dětské hrátky“ a „běžnou legraci“. Až po úniku záznamu videa se situace obrátila. Žáci byli souzeni a hrozily jim dva roky v ústavní péči. Postižena byla i škola, neboť neřešila problémy, o kterých prostřednictvím informací od studentů věděla.

Příběh čtvrtý: Patrick Ryan Halligan (1989-2003, USA)

Ryan byl obyčejný teenager, až na to, že se stal v páté třídě obětí fyzické šikany. Díky výcviku v bojovém umění se však útočníkovi dokázal později ubránit, a dokonce si myslel, že se z nich stali kamarádi. Nebyla to však pravda. Jednou mu Ryan pro pobavení řekl nějakou trapnou historku a on o něm začal rozhlašovat, že k němu Ryan něco cítí, a že tedy musí být gay. Tato informace se velmi rychle roznesla mezi další žáky školy. Neustále Ryana zastrašovali, posmívali se mu a uráželi ho.

Přes sociální síť se Ryan seznámil s populární dívkou. Poté, co mezi nimi vznikl online vztah, se dívku rozhodl oslovit také osobně. Ona mu však před jeho přáteli řekla, že je ubožák, že s ním nechce mít nic společného a že se komunikací s ním jen bavila. Ryan poté

Obr. 17.3

⁴³ KREJČÍ, Veronika. *Kyberšikana. Kybernetická šikana*. Olomouc: 2010. ISBN 978-80-254-7791-5.

zjistil, že se se svými kamarády domluvila na tom, že si z něj tímto způsobem udělá legraci. Dívka měla předstírat, že má o Ryana zájem a že ho má ráda. Jejím úkolem bylo přimět ho, aby jí řekl nějaké hodně osobní a citlivé věci. Ona tyto informace pak rozesílala svým kamarádům. Chlapec tíhu těchto zjištění neunesl a doma se oběsil.

Nové hrozby

Zatímco v USA jsou případy prokázané kyberšikany končící sebevraždou známé již více než 15 let, v Evropě doposud tak obvyklé nejsou a lidé v okolí agresorů (vedení škol) často nevěří, že příčinou byla právě kyberšikana. Rodiče těchto mladých sebevrahů v USA často věnují kampani proti kyberšikaně zbytek svého života např. objížděním škol a vyprávěním příběhů svých dětí nebo tlakem na legislativu, v níž byly díky nim zaznamenány pozitivní pokroky (kyberšikana je trestný čin).

V současnosti se však i v Evropě množí případy kyberšikany, často ve spojení s aplikací TikTok. Jejím prostřednictvím mohou uživatelé na této sociální síti zveřejnit krátká videa (15 sekund), ke kterým se kdokoli může vyjádřit, což samozřejmě může vést k posměšným a urážlivým komentářům. Ze sítě TikTok nic nebrání rozšíření např. na YouTube. Německou obdobou TikToku je Tellonym se sloganem „Zjistěte, co o vás chce svět říci“. Člověk si založí profil a kdokoli na něj může napsat komentář, což je ideální podhoubí kyberšikany. Negativem je především to, že tuto síť využívají i děti mladší 10 let, a to i v ČR.⁴⁴

Obr. 17.4

Diskuse: Cenzura, nebo svoboda slova?

Měla by se podle vašeho názoru i v EU, potažmo v ČR zavést alespoň částečná cenzura příspěvků zveřejňovaných na internetu, či nikoliv? Argumentujte pro a proti. Ten, kdo má chuť, se může vžít do role rodičů žáků základních škol, učitelů, politiků, obchodníků, celebrit, trollů, nebo elfů, resp. dezinformátorů, nebo naopak „bojovníků“ proti dezinformacím apod. Zkuste argumentovat tak, jak si představujete, že by tyto skupiny obhajovaly souhlasný, či opačný názor.

Role:

Jsem pro cenzuru, neboť

Jsem proti cenzuře, protože

⁴⁴ Školáci se na nové sociální síti stávají obětí pedofilů. Rodiče nic netuší. In: *Idnes.cz* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/kybersikana-sikana-mladistvi-instagram-facebook-mobilni-telefony-rodice.A190117_211508_domaci_lesa.

Shrnutí

Vzhledem k množícím se případům kybernetické kriminality, ať už v podobě podvodů, hoaxů, kyberšikany či krádeží osobních údajů, roste v posledních letech i v demokratických zemích počet příznivců obhajujících cenzuru na internetu. V těch nedemokratických probíhá cenzura běžně především blokováním nevhodných či nehodících se webových stránek, serverů nebo aplikací. Opomíjenou a málo zmiňovanou zemí v souvislosti s cenzurou internetu je Vietnam, který v současnosti patří vedle Číny a Íránu mezi největší zastánce vězení pro blogery a kyberdisidenty na světě. V zemi jsou blokována významná světová média jako BBC, CNN, Radio Free Asia a další.⁴⁵

Argumenty pro cenzuru ze strany státu jsou většinou následující:

- „zajištění práv duševního vlastnictví“,
- „ochrana národní bezpečnosti“,
- „zachování kulturních norem a náboženských hodnot“ a
- „ochrana dětí před pornografií a vykořisťováním“.

Cenzura svobody slova by ovšem vedla rovněž k omezení práce nezávislých novinářů. Právě zásahy vlád do svobody projevu médií se hodnotí prostřednictvím dotazníku, z něhož je každoročně pro 180 zúčastněných zemí zpracován **Světový index svobody tisku**. Kritérii, která jsou v dotazníku hodnocena, jsou pluralismus (rozmanitost médií), nezávislost médií, mediální prostředí a autocenzura, legislativní rámec, transparentnost a kvalita infrastruktury, která podporuje tvorbu zpráv a informací.

Česká republika si v posledních letech ve svém postavení **pohoršila**. Příčinou je především všeobecně známý negativní vztah prezidenta republiky M. Zemana k novinářům a jeho agresivní projevy vůči nim. Dalším důvodem je faktické vlastnictví mediální skupiny Mafra premiérem A. Babišem a jeho údajné zasahování do její redakční politiky, nákup dvou francouzských médií českým miliardářem D. Křetínským a také svědectví o vyhrožování třem novinářům policií.⁴⁶ Cenzura má většinou formu blokace určitých webových stránek, filtrace vybraných klíčových slov a frází.

⁴⁵ Omezování svobody slova na internetu. In: *Lidskaprava.cz* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <http://www.lidskaprava.cz/student/svoboda-slova/clanky/omezovani-svobody-slova-na-internetu>

⁴⁶ World press freedom index 2019. In: *RSF.org* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://rsf.org/en/czech-republic>

18. Kdo nám pomůže *aneb* když prevence nestačí

Neustálé udělování souhlasu se zpracováním osobních údajů, ať už na úřadech, v obchodech, knihovnách či na internetu, se nám často jeví jako zbytečná záležitost. Je to ve skutečnosti ale to nejmenší, co můžeme pro ochranu svých osobních dat proti jejich zneužití udělat. Může se zdát málo pravděpodobné, že zrovna naše údaje by mohl někdo zneužít a způsobit nám nějakou škodu, ale v dnešní době jde o reálnou hrozbu právě především pro **uživatelé internetu**.

Obr. 18.1

Aktivní herci na pódium!

Přečtěte si nebo zahrajte scénku o komunikaci na chatu a na e-mailu na následující straně. Odpovězte na otázky:

Co bylo od všech zúčastněných chybné?

Prozradil někdo své, nebo dokonce cizí osobní údaje?

Požadoval někdo osobní údaje po tom druhém?

Projevily se v komunikaci nějaké typy či formy kyberšikany nebo kyberkriminality? Pokud ANO, jaké?

Daniela: Ahoj!!! Je tam někdo na pokec se smutnou holkou?

Honza: Nazdárek. A proč seš smutná?

Daniela: Zradila mě kamarádka Eva. Dostala se na gympl a už se mnou nechce nic mít.

Honza: No tak to je teda kráva. Nechceš mi na ni poslat telefon nebo e-mail, že bych jí to spočítal?

Daniela: No tak jo, ale nesmíš mě prozradit. Je to eva.tomanova@seznamka.cz

Obr. 18.2

Obr. 18.3

Honza: Neboj, vždyť tě ani neznám.

Daniela: A napíšeš mi její reakci?

Honza: No to bys mně taky musela dát svůj telefon nebo e-mail.

Daniela: No dobře, 752648136, danca.svobodova1995@mail.cz.

Honza: Dík, to bude legrace!

Daniela: Už musím jít. Tak se ozvi.

Honza: Jasňačka, zatím čau.

Honza na e-mail Evě: Nazdárek, ty nafoukaná husičko! Jak můžeš poslat svoji nejlepší kámošku do pr... jen proto, že ses dostala na gympl. To se ti pěkně vrátí, uvidíš. Pozdravuj svoje nový kámoše! Já si tě ještě podám!

Eva: O čem to mluvíš? Já jsem nikoho nikam neposlala. To Daniela ti dala můj e-mail?

Honza: To ti neřeknu. Já svoje kámoše nepodrazím.

Eva: Nikdy o žádným Honzovi nemluvila. Prej stejně není na kluky!

Honza: No vida, hloupá a ještě nenormální! Nechceš mi dát na ni kontakt, ať se jí nějak pomstíš. Bude legrace!

Eva: No tak jo, když je taková! danca.svobodova1995@mail.cz, 752648136.

Honza Daniele: Chceš znát Evinu reakci! Tak prej nejseš na kluky, s takovýma se nebavím, běž se vycpat a už mi nepiš.

Daniela: Ale to není pravda, počkej! Nechceš se sejít? Já ti to vysvětlím. Budu zítra v pět u Plechovky v Jihlavě. Znáš to tam?

Honza: Ne, jsem z Prahy.

Honza všem svým spolužákům na síti: Nazdárek, poznal jsem jednu kočku Danielu z Jihlavy, ale je to lesba a ještě k tomu hloupá. Během minuty na chatu mně dala kontakt na sebe i svou bývalou kámošku. Kdo si myslí, že je Daniela kráva? Hlasujte TEĎ!

Obr. 18.4

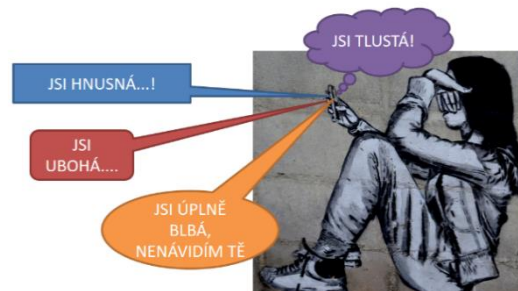

Ochrana před kyberšikanou

V předchozích hodinách byly uvedeny různé typy a formy kyberšikany, jež mohou mít katastrofální dopad především na děti a dospívající, kteří většinou nejsou schopni se sami s problémem kyberšikany vyrovnat. Chybou však je zejména to, že se stydí vyhledat pomoc a mnohdy volí radikální řešení.

Krizový plán v případě kyberšikany by mohl být následující:

- zachovat chladnou hlavu, nestydět se (není hanba se svěřit), neizolovat se;
- nejednat na vlastní pěst a nereagovat na hrozby a útoky;
- poradit se s někým blízkým, kdo může pomoci;
- využít linky bezpečí;
- uložit hanobící nebo výhružné soubory;
- informovat vedení školy, rodiče, policii apod.;
- vyhledat pomoc psychologické poradny a zaměřit se na trénink asertivního chování.

Obr. 18.5

Pokud oběť uvažuje o podání trestního oznámení, je nutné si projevy útoků **shromažďovat** (např. print screenem) a hlavně na ně **nereagovat**, už vůbec ne agresivním způsobem nebo oplácením. Nejjednodušší způsob je svěřit se rodičům, spolehlivým přátelům nebo učitelům. Pokud to nejde, existuje **Linka bezpečí**, která je k dispozici 24 hodin denně na telefonu (116 111), chatu nebo e-mailu. Poslední instancí je Policie ČR. Obecně je však pouze na provozovatelích sociálních sítí, zda policii poskytnou osobní údaje agresorů. To se v mnoha případech již stalo, ale vstřícnost a ochota spolupráce uvedených provozovatelů stále není pro vyšetřovatele dostatečná a vymahatelnost práva je v této oblasti ještě horší než při jiných trestných činech.

Proti útokům v kyberprostoru je velmi těžké se bránit. Pokud konverzace není provozovatelem sociální sítě uznána jako „závadná“, zůstane tam navždy (**digitální stopa**), a následky tedy mohou být dlouhodobé. V případě nahlášení policii je i tak těžké najít a dokázat provinění. Tresty u nás padají zatím spíše **podmíněně**. Např. při aféře Ortel a Banga, při níž lidé na profil zpěváka Radka Bangy psali výhružky smrti a další nenávistné, rasistické a jiné komentáře, dostal trest jeden člověk ve výši 100 hodin veřejně prospěšných prací. Za nenávistné komentáře ke skupinové fotografii národnostně i rasově smíšené třídy malých dětí ve škole v Teplicích padl u soudu pouze podmíněný a peněžitý trest. Postih viníků kyberšikany je tedy nejistý, což jim jenom nahrává.

V případě kyberšikany provozované přes sociální sítě existuje možnost **zablokování** uživatele nebo zpráv od „přátel“, které již nechceme dostávat (odkaz Nastavení/Setting). Ke konkrétním **reklamám i komentářům** lze nahlásit závadný obsah nebo je skrýt či odstranit z profilu (tři nenápadné tečky vedle zprávy), nicméně v případě kyberstalkingu stovkami či tisíci negativních komentářů je to téměř nemožné.

Jak se bezpečně chovat na internetu?

Zatrhněte jedno ze dvou tvrzení, které podle vašeho názoru odpovídá bezpečnému chování (zacházení s osobními daty) na internetu?

1.

Do e-mailu i ke svému bankovnímu účtu mám stejné heslo, protože se to lépe pamatuje.

Ke každému svému e-mailovému či bankovnímu účtu mám jiné heslo, i když se to hůře pamatuje.

2.

Jako PIN do mobilního telefonu jsem si nechal/a původní 1234, protože je to jednoduché.

Jako PIN do mobilního telefonu mám nicneříkající kombinaci 4 čísel, jehož význam znám jen já.

3.

Jako přihlašovací jméno na svůj osobní e-mail mám vymyšlenou přezdívku, kterou zná jen okruh mých přátel.

Přihlašovací jméno na svůj e-mail samozřejmě obsahuje moje jméno, příjmení a rok narození, jinak by ostatní nevěděli, kdo jim píše.

4.

K nakupování přes internet používám školní e-mail, protože můj osobní mi hlídají rodiče.

K nakupování přes internet používám e-mail využívaný jen k tomuto účelu, neboť ten školní či e-mail pro kamarády takto nemám zaplňován spamy (obchodními nabídkami).

5.

Na soukromém profilu na síti mám zveřejněnu fotografii svého obličeje, na veřejném žádnou.

Na veřejném profilu na síti mám zveřejněnu svoji fotografii v plavkách, kde mi to moc sluší.

Ochrana osobních údajů

Zneužití osobních údajů může potkat kohokoli a v jakémkoli věku, nejen děti a mládež nebo seniory. Čím dál častěji využíváme internet, a tím je hrozba „napálení se“ větší. Asi je všem jasné, že schovávat si papírek s PINem u kreditní karty v peněžence nebo ho přímo nalepit na plastový obal karty není zrovna příliš moudré. Obdobným problémem je však i to, když necháte mobilní telefon nebo počítač „zapamatovat si“ **přístupové údaje**

Obr. 18.6

k vlastním bankovním účtům, e-mailům, e-shopovým účtům apod. Mobilní telefon totiž můžete lehce ztratit a k počítači mohou mít přístup i jiní uživatelé.

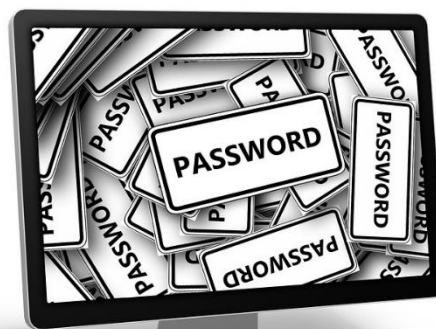
Za **osobní neboli citlivé údaje** jsou podle zákona považována všechna následující data:

- jméno, pohlaví, věk, datum narození, stav, adresa, telefon;
- fotografie;
- IP adresa, e-mail, PIN;
- identifikační údaje vydané státem (IČO, DIČ, číslo OP, RČ a další);
- etnický a rasový původ, politické názory, náboženství, sexuální orientace;
- zdravotní stav, genetické a biometrické údaje aj.

Na sociálních sítích je potřeba **zveřejňovat o sobě co nejméně** informací, které by byly dostupné komukoliv. Rovněž není vhodné uvádět na sociálních sítích ani mezi přáteli údaje např. o tom, kdy budete mimo domov nebo kam se chystáte na dovolenou, neboť to by mohlo mít za následek např. vykradení vašeho bytu či domu. Aby byly informace neveřejné, je toto na sociálních sítích možné zařídit v položce Nastavení (Setting). Existuje zde také řada dalších možností, jak minimalizovat hrozbu zneužití osobních údajů a informací o sobě. Stačí jen mít **trpělivost** a můžete tak zabránit řadě problémů.

Hesla v kyberprostoru

V případě **ochrany osobních údajů** v kyberprostoru jsou vždy nejdůležitější **hesla**. Je vhodné mít vždy jiné heslo při přihlášení do různých aplikací, které využíváte. Podtrhněte z následující nabídky vhodná a přeškrtněte nevhodná hesla.

Obr. 18.7

Heslo1234

1234

J1234

abc123

Troll?3508

R1R3A5V7*

Heslo by mělo obsahovat minimálně jednu číslici, jedno velké písmeno, jeden speciální znak a jeho délka by měla být minimálně šest znaků (v některých systémech je vyžadováno až 12 znaků). Takovéto heslo je již těžce prolomitelné.

Život je krátký – nebuď líný

- ověřovat si pravdivost zpráv v médiích,
- hledat zdroje zásadních informací,
- zkontrolovat původ podezřelých obrázků,
- čelit kyberšikaně,
- vytvářet si originální hesla,
- nastavit si správně účet na sociálních sítích a
- číst pravidla!

Obr. 18.8

A neboj se vyhledat pomoc!

Zdroje obrázků

Není-li uvedeno jinak, je tvůrcem obrázků Regionální rozvojová agentura Vysočina, z.s.p.o.

- 1.1 [Vražda Borise Němcova]. In: *Wikimedia.org* [online]. [cit. 2020-04-07]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Site_of_the_murder_of_Boris_Nemtsov_4609.jpg
- 1.2 [Spravedlnost]. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2020-04-06]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Statua_Iustitiae.jpg
- 2.1. [Šíření komunismu]. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/File:CommunistBlock.png>
- 2.2 (zdroj dat) Economy of communist Czechoslovakia. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_communist_Czechoslovakia
- 2.3 [Josef Toufar]. In: *Wikimedia.org* [online]. [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kostel_%C4%8C%C3%ADho%C5%A1%C5%A5_-_p%C3%A1ter_Toufar.jpg
- 3.1 [Woodrow Wilson]. In: *Wikimedia.org* [online]. [cit. 2020-04-09]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Praha_hlavn%C3%AD_n%C3%A1dra%C5%BE%C3%AD,_Woodrow_Wilson_plaketa.jpg
- 3.2 [Socha svobody]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-09]. Dostupné z: <https://pixabay.com/vectors/america-american-famous-buildings-2022703/>
- 3.3 (zdroj dat) Country and Territory Ratings and Statuses. In: *Freedomhouse.org* [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/2020_Country_and_Territory_Ratings_and_Statuses_FIW1973-2020.xlsx
- 3.4 (zdroj dat pro podkladovou mapu). [Admin 0 – Countries]. In: *Naturalearth.com* [online]. [cit. 2020-03-12]. Dostupné z: https://www.naturalearthdata.com/http://www.naturalearthdata.com/download/50m/cultural/ne_50m_admin_0_countries.zip
- 4.1 [Identita]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: <https://pixabay.com/illustrations/id-driving-license-personal-identity-4157974/>
- 4.2 [Rozcestník v Banátu]. In: *Wikimedia.org* [online]. [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Banat_rozcesti_KCT.jpg
- 4.3 [Theodor Gebre Selassie]. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Theodor_Gebre_Selassie.JPG

- 5.1 [Graffiti]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-13]. Dostupné z: <https://pixabay.com/photos/graffiti-tag-paint-wall-street-art-3420152/>
- 5.2 [Švejk]. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2020-04-13]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Datei:Schwejk_cropped.jpg
- 5.3 [Stop Racism]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-13]. Dostupné z: <https://pixabay.com/vectors/racism-race-ethnicity-human-people-2099029/>
- 5.4 [Obličeje]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-13]. Dostupné z: <https://pixabay.com/illustrations/cartoon-faces-expressions-emotions-1769064/>
- 6.1 [Thomas Jefferson]. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/File:Official_Presidential_portrait_of_Thomas_Jefferson_\(by_Rembrandt_Peale,_1800\)\(cropped\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:Official_Presidential_portrait_of_Thomas_Jefferson_(by_Rembrandt_Peale,_1800)(cropped).jpg)
- 6.2 [Barack Obama]. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/File:President_Barack_Obama.jpg
- 6.3 [Prsteny]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <https://pixabay.com/illustrations/rings-jewellery-wedding-gold-marry-2634929/>
- 6.4 [Obličeje]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <https://pixabay.com/illustrations/cartoon-kids-children-child-1099728/>
- 6.5 [Sousedé]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <https://pixabay.com/illustrations/houses-homes-buildings-street-1705073/>; [Manželé]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-14]. Dostupné z: <https://pixabay.com/vectors/animals-anthropomorphic-birds-1320796/>
- 7.1 [Divadlo]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <https://pixabay.com/photos/stage-curtain-theatre-theater-1248769/>
- 7.2 [Lisa Simpson]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <https://pixabay.com/photos/graffiti-loser-lisa-simpson-lisa-1024770/>
- 7.3 [Masky]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-15]. Dostupné z: <https://pixabay.com/vectors/masks-masquerade-masque-faces-40963/>
- 7.4 [Stop Racism]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-13]. Dostupné z: <https://pixabay.com/vectors/racism-race-ethnicity-human-people-2099029/>
- 8.1 [Osvětím Březinka]. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: [https://en.wikipedia.org/wiki/File:irkenau_m%C3%BAzeum_-_panoramio_\(cropped\).jpg](https://en.wikipedia.org/wiki/File:irkenau_m%C3%BAzeum_-_panoramio_(cropped).jpg)
- 8.2 [Rozhněvaný šklebík]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: <https://pixabay.com/illustrations/samuel-smiley-smiley-angry-anger-3891727/>
- 8.3 [Internet]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: <https://pixabay.com/illustrations/social-social-networks-1206614/>

9.1 [Woody Guthrie]. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2020-04-17]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Woody_Guthrie_2.jpg; [Billy Bragg]. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2020-04-17]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Billy_Bragg_shot_by_Kris_Krug.jpg

9.2 [Neonacista]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-17]. Dostupné z: <https://pixabay.com/vectors/nazism-fascism-discrimination-144975/>

9.3 [Extrémní nacionalistka]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-16]. Dostupné z: <https://pixabay.com/illustrations/social-social-networks-1206614/>

10.1 [Kytara]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-20]. Dostupné z: <https://pixabay.com/photos/accord-acoustic-art-classical-2119/>

10.2 a 10.5 [Vzteklý šklebík]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: https://pixabay.com/static/uploads/photo/2016/07/25/20/32/rage-1541317_340.jpg

10.3 a 10.5 [Radek Banga]. In: *Wikimedia.org* [online]. [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sv%C4%9Bt_knihy_2013_8938.JPG

10.4 [Veselý šklebík]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <https://pixabay.com/photos/ball-beach-happy-ocean-pink-smile-1845545/>

10.6 [Mistr Yoda]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-18]. Dostupné z: <https://pixabay.com/illustrations/yoda-star-wars-jedi-she-makes-1091030/>

11.2 [Starobrnno]. In: *Flickr.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://www.flickr.com/photos/azuaje/7122259011>

11.3 [Vývoj mobilních telefonů]. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d6/Mobile_phone_evolution.jpg/800px-Mobile_phone_evolution.jpg

11.4 [Rozhodnutí]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://cdn.pixabay.com/photo/2016/03/13/21/45/approve-1254550__340.png

11.5 [Statistika]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://cdn.pixabay.com/photo/2017/05/14/03/45/gui-2311261_960_720.png

11.6 [Bulvár Paříž]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/photos/pa%C5%99%C3%AD%C5%BE-city-view-la-d%C3%A9fense-bulv%C3%A1r-359503/>

Obr. 12.1 [Fake news]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/illustrations/podvod-novinky-nepravda-koncepce-2097361/>

Obr. 12.2 [Mainstream]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/illustrations/pop-hlavn%C3%AD-proud-mainstream-sm%C4%9Br-2094391/>

Obr. 12.3 [Hoax]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/illustrations/podvod-novinky-nepravda-koncepce-2097361/>

Obr. 13.1 [Fake news]. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/13/FAKE_NEWS.png

Obr. 13.3 [aTeo – fotokoláže a jiné úlety]. In: *Ateo.cz* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://ateo.cz/f/images/h/HeroGeroj.jpg>

Obr. 14.2 [Varování]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/illustrations/znamen%C3%AD-varov%C3%A1n%C3%AD-v%C3%BDstra%C5%BEn%C3%A9-znamen%C3%AD-1719887/>

Obr. 14.4 [Troll]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/vectors/maska-anonymn%C3%AD-tv%C3%A1%C5%99-panel-1587566/>

Obr. 15.1 [Jan Ámos Komenský]. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2019-09-30]. Dostupné z: https://www.google.com/search?q=komensk%C3%BD&tbm=isch&tbs=sur%3Afm&hl=cs&ved=0CAMQpwVqFwoTClimy_Pk0egCFQAAAAAdAAAAABAC&biw=1903&bih=937#imgsrc=ZVJi-IHlj-wljM

Obr. 15.2 [Radikál]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/vectors/vzpoura-%C4%8Dlov%C4%9Bk-po%C5%BE%C3%A1r-zbra%C5%88-l%C3%A1hev-144962/>

Obr. 15.3 [Elf]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/vectors/v%C3%ADly-v%C3%ADla-fantazie-kreslen%C3%BD-film-2101944/>

Obr. 16.1 [Kyberkriminalita]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/photos/kyberkriminalit%C4%9B-internetu-hacker-3528223/>

Obr. 16.2 [Statistika]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/illustrations/statistiky-graf-data-informace-3411473/>

Obr. 16.3 [Kyberšikana]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/photos/%C5%A1ikana-kyber%C5%A1ikana-ur%C3%A1%C5%BEet-4378156/>

17.1. Estonian Foreign Ministry – Jessikka Aro – awarded investigative reporter with Finnish Broadcasting Company's social media project Yle Kioski. In: *Wikipedia.org* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=60388495>

17.2 [Webkamera]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/photos/produkty-webkamera-monitorovat-1163873/>

17.3 [Patrick Ryan Halligen]. In: *Facebook.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fpages%2Fcategory%2FPublic-Figure%2FRyan-Patrick-Halligan->

[881524908662267%2F&psig=AOvVaw2Y_MQBqncZ4uljMPJfMtmJ&ust=1586255413032000&source=images&cd=vfe&ved=0CAIQjRxqFwoTCOCakZLM0-gCFQAAAAAdAAAAABAD](https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.pexels.com%2Fphoto%2Fapp-image-logo-tiktok-2066713%2F&psig=AOvVaw2Y_MQBqncZ4uljMPJfMtmJ&ust=1586255413032000&source=images&cd=vfe&ved=0CAIQjRxqFwoTCOCakZLM0-gCFQAAAAAdAAAAABAD)

17.4 TikTok. In: *Pexels.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.pexels.com%2Fphoto%2Fapp-image-logo-tiktok-2066713%2F&psig=AOvVaw2hv6iNF8SEBNB-YPf1I2-d&ust=1586256203774000&source=images&cd=vfe&ved=0CAIQjRxqFwoTCLjGpIHP0-gCFQAAAAAdAAAAABAI>

Obr. 18.1 [Kyberkriminalita]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://cdn.pixabay.com/photo/2018/05/11/12/59/phishing-3390518_960_720.jpg (podklad)

Obr. 18.2 [Kyberšikana]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://cdn.pixabay.com/photo/2016/05/17/05/08/student-1397451_960_720.jpg

Obr. 18.3 [Deprese]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://cdn.pixabay.com/photo/2017/02/08/13/43/desperate-2048905_340.jpg

Obr. 18.4 [Kluk]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://cdn.pixabay.com/photo/2015/05/11/14/59/portrait-762588_960_720.jpg

Obr. 18.5 [Holka]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://cdn.pixabay.com/photo/2016/06/17/09/54/woman-1462985_340.jpg

Obr. 18.6 [Osobní údaje]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://cdn.pixabay.com/photo/2019/07/16/11/35/vpn-4341595_960_720.jpg

Obr. 18.7 [Hesla]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://cdn.pixabay.com/photo/2015/07/30/08/05/password-866978_960_720.jpg

Obr. 18.8 [Život je krátký – nebuď líný!]. In: *Pixabay.com* [online]. [cit. 2020-04-30]. Dostupné z: https://cdn.pixabay.com/photo/2019/01/30/07/45/web-3963945_960_720.jpg